

واریق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

سککیزینجی ایل صایی ۲۹۱ (آردیجیل صایی ۸۳ و ۸۴)
سال هشتم شماره ۲۹۱ (شماره مسلسل ۸۳ و ۸۴)

فروردین و اردیبهشت ۱۳۶۵

(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
8th Year No. 1,2 (Serial No. 83,84)

APRIL, MAI, 1986

Address: Veli-ASR Ave. Bidi Str.No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۳ ۱- آنادیل، شوگیلی دیل: دوکتور حمید نطقی
۷ ۲- کلمه لر اوزهرینه (۳): دوکتور حمید نطقی
۲۱ ۳- آق فویونلولار: دوکتور جوواد هیئت
۲۹ ۴- بئله یازیبیدی: صولماز
۳۰ ۵- عباس صحت: پرفسور غلامحسین بیگدلی
۴۳ ۶- حضرت محمد(ص) ین اوگودلری: ج- هیئت
۴۴ ۷- مبانی دستور زبان آذربایجانی (ترکیبات و جملات) ۳. م. ع. فرزانه
۵۵ ۸- دیلیمیزین سؤز منبع لری: ت. پیرهاشمی
۶۰ ۹- دئمک کؤچوب دونیامیزدان گئندی یئنه بیر انسان: م. نقابی (تبریز)
۶۴ ۱۰- بهلول داننده دن منظوم بیر لطیفه: گوئی لی
۶۵ ۱۱- علامه طباطبائی آدینا شعر و ادب انجمنی: ح.م. ساوالان
۶۷ ۱۲- وطنیم: ح.م. ساوالان
۶۸ ۱۳- یارادان انسان او لمز: عزیز محسنی
۶۹ ۱۴- شعر: عین الله رحمتی (مشهد)
۷۰ ۱۵- وطن او عزوندا: آغلار، شرفخانه
۷۲ ۱۶- محبت دیل آجیب دانیشیر منه: سؤنمز
۷۳ ۱۷- اولدوزلار شاعری او لدو: پرفسور غلامحسین بیگدلی
۷۶ ۱۸- در سوک شادروان سرهنگ حسینعلی شقاقی: سید نقوی (حامد)
۷۷ ۱۹- آتالار سؤزو: منظوری خامنه ای
۷۸ ۲۰- قشقای شاعر لر: علی کمالی
۸۲ ۲۱- دیدگاه صائب در پرتو عرفان. وارلیق
۸۳ ۲۲- علی و مرجان: میر هدایت حصاری
۸۹ ۲۳- منی تانیبیرسی نیتر: پیروز ثمرینی
۹۰ ۲۴- باقرخان سالار ملی: صمد سرداری نیا
۹۹ ۲۵- اورمیه. آنه یین گؤزلری: آدسیز

وارليق

آپلىق نوز كجه و فارسجا فرهنگى نشره
مجله ماهانه فرهنگى فارسى و تركى

سكيزينجى اپىل - فروردين ، ارديبهشت - ۱۳۶۵ شمسى

آنادىل - سؤگلى دىل

ايران بيزيم ائو- يورد، و گؤزهل دؤغما و طنسدير
عشقى ايله گؤز آيدىن، و گؤنوللر داخى شن دىر
هئج اولماسا، مين ايلدى بو تۇرپاقلارا گيرديك
مين دؤرلو امك، گؤزياشى، قان اوغرونا وئردىك
"التايلار"ى ترك ائيله يهرک، سئل كيمي داشديق
داغ- دؤز دشمه دىك، ايبستى، چوراق چؤللىرى آشديق
"شامانلىغى" آتديق، اولو اسلاما قووشودوق
بىر تاب- تازا عشق اؤدونا ياندىق و توتوشدوق
بىر سزلى ال سانكى بيزيمله يدى برابر
يؤز منزل اوزاقدان بيزى سلىردى بو يئىرلر
پاس قالمادى آرتيق، نه اوره كده، نه ده ديلده
"قورقود" دده نين سؤزلى نقش اولدو گؤنولده:
" اي شانلى ايگيت قهرمان ائللر، اوغور اولسون!
اسلام بركاتيله جهان نوريله دولسون!
" قرآن، او، بيزيم رهبريميز، برهانيميزدير.
اگرى يله دؤزو سئچمك اوچون ميزانيميزدير.
" هر كلمه سى بيرچشمه كى، نورلار آخار اوندان
هر جمله سى اوجسوز و بوجاق سيز اولو عمان.
" اي قهرمان ائللر، يعنى اولكهن سنى گؤزلور
الله توكلله يئىرى، حكمنو سؤردور.

" ایران وطنین دیر، ابدیاً، بونو بیل سن،
گفت، باغرینا باس یوردونو، جانان اُونو سئو-گیل".
" قورقود" ددهنین خئیر- دو عاسین آلان ائللر
اۆز قویدو "آخین" یوللارینا، تیتره دی هر یئر.
گوندوز-گنجه، ائل سئل کیمی دورد نال دۆزو گنچدی
یال دیزلی سارایلاردا "گلن تۆرک"، سئوزو گنچدی.
چؤل بیتدی نهایت، شیرا دا غلار یولو کسدى،
منزل یاخین آرتیق دئییه، ائللر ده تله سدی.
لاکن نه گنچید واردی، نه یول، اولسادا یئر- یئر
" دور، گلمه!" دئییلرله ساواشماقدی مقدر.
تر، گۆزیاشی، قان قیمة تینه ایرانا گیردیک
سۆن بیگلیک اۆچون بیر شیرا اولر اسیردیک.
مین دۆرلو مشقتله، بیزیم قهرمان اوردو
بو اولگه ده توحید آدینا یوردونو قوردو.
سرکرده " سبوک" لرله ائللین سانى اوجالدى،
تۆرکون آدی هر گوشه ده مین زلوه سالدی.
زنجیره اسیرکن، یئنسه آزاد اولابیلدیک،
دۆنیادا باش اولدوقسادا، عادیل قالا بیلدیک.
تۆرک اۆز چاغینین ان مدھنی حکمونو قوردو،
ووردیسه قیلج، آنجاق اینام اوغرونسا ووردو.
تۆرکون تۆره سی عاجیزه یاردیمدی - کۆمکدی،
هرکیمسه یه اولدوقجا محبت ائله مکدی.
تۆرک - فارس دئمهدن، هرکسی قارداش دئییه گۆردوک
فارسا، یئری گلدیگده، وزیرلیک بئله وئردیک.
دین بیر طرفه، هئچ نه یه بیز دگمه دیک هرگیز
هئچ کیمسه یه "گل تۆرکی دانیش!" سؤیله مه دیک بیز.
تام ترسینه، بیز فارسجانی سئودیک و بئجرتدیک،
قیشدان قورودوق، باخدیق، باغوانلیغین ائتدیک.
شاعیرلری یۆز لجه چاغیردیک، و یاشاتدیق
انصاف - کی، فارس شعرینه بیزلر تمل آتدیق.

گۆنلر تۆكەنىپ ، آيلار اۆتوب ، گىچدى يۆز ايللر
 اللّٰه بركت وئردى ده آرتدى بيزيم ائللر .
 آرد-آردينا قارداشلاريميزدان گلن اولدو ،
 "التاي" اتهگيندن بوشاليب ، ايرانا دولدو .
 حكم ائتدى بو يئرلرده پياپى اوزون ايللر
 محمود ، ملكشاه ، جلال الدين ، سنجر ..
 فارسلايدا صدارت ، بيزيم ائللرده امارت
 اولدوق هامى قارداش ، هامى يولداش ، وبير امت
 شادلىقلارى ، ماتلرى بىرلىكده بولوشدوك ،
 بىر يئرده سئويندىك ، و برابر غمه دولدوك .
 ايراندا ، بۆتون قوملارين توتدوق اليندن
 هر رشتهيه ، هر فننه ال آتديق تمهلىنندن .
 صنعتده ، زراعتده ، هنرده اليميز وار
 باخ هريانا ، هر گوشهيه ، بيزدن نئجه ايز وار .
 سايسان او بۆيوك آدلارى ، هئچ دفتيره گلمز
 مينلرجه اساتيد آدين انسان سايا بيلمز .
 ايرانيميز عشقيه چاليشديق صاف اۆرهكله
 صدق ايله ، صفايله ، و ان ياخشى ديلكله .
 لکن وطن آفاقينى ساردىقجا بولودلار ،
 باسدىقجا قورو شاختا ، الندىكجه صۇيوق قار
 بۆز رنگلى سمادا قارا بىر قۇرغو اوچوشدو
 بۇستان پۇزولوب ، باغچاميزا قارغا دولوشدو .
 ايرانى آباد ، بىزلرى شاد ايسته مەين لـر
 اۆز نفعى اۆچون هرزادى برباد ائلهين لـر
 بو اۆلكهده ، اقوام آرا ، هر حقتى دانانلار
 اۆز نيتىنى ائيله ديلر بئيله جه اظهار :
 "بىر عرقين او بىر عرقلارا اۆستونلرگو وارميش !
 "آريا" دان اولان ، اولمايانا فخر ساتارميش !"
 "توركى دئيه بىر ديل نه گزەر ، " آذرى " وارميش ،
 ميليونلا او ديلده دانيشانسا ، "خطاكار" ميش !"

لاكن ، بوقارانلىق دا نهايت صۇنا اردى
 بوزلار اربىدى، يىلل دە باھار مۇدەسى وئردى .
 گل قارداشيم، اى فارس دانيشان يار و برادر
 قۇى ماضى دە قالسين قارا گۆنلر، آغيرايللر .
 قۇى ملتيميز، ائتميميز بېرلىك ايجينىدە
 تا حشرە قىدەر خۇش ياشاسين اۆز وطنينىدە .
 قۇى بدخواھيميز بېزدەكى بېرلىككن اۆزولسون
 قۇى اۆلكەدە هم تۆرك اۆزۈ، هم فارس اۆزۈ گۆلسون
 من توركى بازيرسام، بىئنه سن وارسان ايجيمدە
 باخ، الدەكى ھربارماق ، بېر باشقا بېچيمىدە .
 بېز تۆركلر اۆچۈن ، ھم بو، ھم، اۆ دىل عزيزدېر
 تۆركى آنا مېز، فارسى دىلى سئوگىلېمېزدېر.

دوكتور حميدنطقى

تھران

ايضا حلاز:

مېن دورلو = مېن جورە .
 اوغرونا = خاطيرىنە .
 آلتاي لار = توركلرېن روايتلرە گۆرە منشاء لرى .
 شامانلىق = توركلرېن اسلامدان قابقى دىنلرى .
 اولو = بۆيۈك ، معظم .
 توتوشدوق = اوددا ياندىق ، آليشىدىق .
 سئو- گىل = ددە قورقودون اسلوبونجا امر صيغەسى دېر .
 آخېن = جماعات شاكليندە تۆركلرېن كۆچلرى .
 يالدىزلى = مطلا
 سيرا داغلار = سلسلە جبال .
 گىچىد = گىچىلە جك يول .
 سركرده سبوك = سگتكىن .
 تۆرە = عرف ، سنت ، قانون .
 تمل = بىئۆورە .
 آرد- آردينا = دال-با- دال. پى درپى
 عرق (قىرخ وزىنىدە) = نژاد .
 اُردى = يىغىشىدى .

كلمه لار اوزه رينه

كۆكلر ، اكلىر ، گۆوده لىر ، كلمه لىر

(۳)

۲ - كلمه لىرىن شكىلچى / اك آلما يولو ايله (مورفولوژىك يوللا)

آرتماسى

بىلدىگىمىز كىمى ، كلمه لىرە دقتا ئىدىلدىگىندە ، اونلار يىن معنا -
لى بىرىنچە ساده عنصر دن عملە گلمىش اولدوقلارى بىللى اولار . بىر آز داها
دقتلە باخىلىرسا بو " ساده عنصر " لىرىن ائوز نوبە لىرىندە بىر ويا نچە
سىن (مصوت ، صامىتىن) يان - يانا گلمە سىندىن دوزه لىدىگى آنلاشيلار .
بو معنالى ساده عنصر لىرىن علمى آدى " مورفتم " دىر (فارس جا دا " تكواژ ")
" مورفتم " تك بىر سس (" ه " سسى " ائوه " سؤزونده) اولدوغوكىمى بىر
كلمه ده (" آتا " ، " آنا " ، " يورد " ، " باش " ، " باخ " ... كىمى) اولار بىلر .
" مورفتم " يىن نوعلارىنا گلىنچە ، باشدا اىكى اساسلى قىسمە بؤلونر :
۱ - مستقل مورفتم يا " اوتونوم مورفتم " : گونش ، ساواش ، آلما ، كىمى
... بونلار يىن هر بىرى سىنى مستقل اولاراق تك باشلار يىنا ، ايشلتمك اولار .
۲ - ياپىشيق مورفتم لىرايسە تك باشلار يىن دگىل باشقا مورفتم لىرە
ياپىشاراق ايشلە دىلر : " + ه " مورفتمى نىن " ائوه " سؤزونده اولدوغو
كىمى ، هابىلە دىر " + نىن " مورفتمى " كىشى نىن " سؤزونده .

مستقل مورفم‌ها ده بیټنه ایکی جور دور:

۱ - قاموس لوق (لقیسیک) مورفم‌ها: بونلار ترکیب‌لرین اساس بینه و ره سیدیر: داراق، گونش ... کیمی

۲ - صرف " قرامه ر " مورفم‌ها: "مارسجادا" "از"، "به" و "را" مورفم‌ها کیمی . اصل تورکجه ده مستقل "دستور" - قرامه ر مؤرفم‌ها " یوخدور . یلپیشیق مورفم‌ها ده ایکی جور دور:

۱ - تصرف مورفم‌ها: کلمه‌لرین لغت سوزلوک معنالارینی دگیشمه، بینه و یادا اکثر حاللاردا " کؤک " دئییه تانیتمه ییمیز مستقل مورفم‌ها فم‌ها یاپیشار و اونلارین قرامه ر وظیفه‌لرینی ایفادا اونلار کؤمک ائده لر: " ائولر " ده کی " + لر"، "گورور" ده کی " + ور" کیمی .

۲ - تازه کلمه یارادان " اشتقاقی" مورفم‌ها (DERIVATIVE MORPHEME) "دمیرچی" ده کی "چی"، "گوزه للیک" ده کی " + لیک" کیمی ... یاپیشیق مورفم‌ها (ایستر تصرفی - ایستر اشتقاقی اولسونلار) دیلچی لر عمومیتله " آفیکس " دئییرلر بولکمه اوللر "لاحقه" اولاراق کتابلار گچدی . فارس دیلینده اونا ایندی "وند" آدی قویوبلار (۲۶) . بو آد دوزه لتمه و تازه دیر، نهجه کی "برهان قاطع" بولکمه نین معناسینی بئله وئیر:

وند - برون قند ظرف و انا را گویند مانند طبق و کاسه و کوزه و امثال آن و به معنی صاحب و مالدار هم هست وقتی در آخر کلمه در آورند همچو دولت مند که او را دولت وند هم می گویند (۲۷) .

دوقتور محمد معین حاشیه ده بوسوزلری آرتیریر: " پسوند است دال بر معنی خداوندی و صاحبی و شباهت این پسوند در جزو کلمات مرکب چون دماوند، نهاوند و دنیاوند و جزاینها دیده می شود. در زبانهای باستانی ایران از "ونت" مفهوم دارنده برمی آید درست مانند "مند" در کلمات آبرومند، نیرومند و خردمند (۲۸) .

اشارت ائدیگیمیز کیمی بو چوخ آز ایشله ن کؤهنه کلمه (وند) کلمه سی) قاموسلاردان آلینیب و معناسی بیر آز دگیشدیریلرک دیلچی لیکده وجودنا احتیاج اولان بیر مفهوم قارشیلیق اولاراق تکلیف او- لونوب و اکثر عالم لرحه ده قبول ائدیلمیشدیر (۲۹) . بیزده بویولدان گنده رک ، دیلیمیزده " آفیکس " مفهوم اوچون بیر مقابل - قارشیلیق آختاراندا ایکی کلمه ایله قارشیلایریق: "شکیلچی" و "اک" . "شکیلچی"،

"شکیل / شکل "و" + چی" دن عملہ کلیب دیر .
"اک" تورکجه نین مختلف دیل و لهجه لرینده قدیمدن واردی، داها
قیما و "کوک" کلمه سینه ده اویغوندور .

"اک" نین معناسی قدیمدن بری بقله ایضاح ائدیلمیش :
"اک : ۱ - نقصانی اکمال اوچون پارچا علاوه سی، اضافه (مثال :
بو قوماش دا اک واردیر)، ۲ - علاوه اولونان پارچا ، یا ماق ...
۳ - یارادان قالان نشانین کناری کی اک یئرینی آندیریر . اکلہ مک :
علاوه ائتمک ... (۳۵) .

فارس دیلینده ده "بیرچوخ حاللاردا بونا بنزه ر بیردن آرتیق کلمه
مختلف مؤلف لر طرفیندن بیرتک مفهومون قارشیسیندا تکلیف ائدیلمیش
- دیر (مثلا دیلچی لیکده : "همگونی آواشی" و "نویسه گونی" *ALLITERATION*
اوچون -، "جایگزینی" و "دگرگونی" *ALTERNATION* اوچون، "شنیدا
- ری"، "شنواشی" *AUDITORY* اوچون وسایره (۳۱)، هانسی کلمه -
نین یا زیچیلار و عالم لر وسایره طرفیندن قبول اولاجا غینی گله جـک
گؤسته ره جک دیر .

سؤزون قیما سی، بیز ایندی لیک "کوک" کلمه سینی و اونولا برابر
"اک" و "شکیلچی" کلمه لر نین هر ایکسینی ده ایشلتمکده بیر محذور
گؤرموروک ، سیز بویا زیلاردا هرا یکی اصطلاحا راست گله بیلر سینیز .

یئنسی کلمه یار انماسی اوچون بیر یول دا ایکی کوک یا دا گؤوده نین
بیری - بیری ایله یان - یانا گتیریلمه سی دیر: بیر + آز (بیر آز) ،
بوز + قیر (بوز قیر)، ایش + گورمک (ایش گورمک) ... کیمی
تعریف : بیر دیلین مورفئملرینی تدقیق ائدن و بونلارین ایچینده
کی بیرلشمه و دگیشمه لر مطالعه ائدن بحثه "مورفولوژی" دئیر لر .
التصاقی بیر دیل اولان دیلیمیزین کلمه لر، اکثرأ اولارین صونونا
باغلانان "صون اک" لردن تشکل ائده ر ("صون اک" نین فرانسیزجاسی
"سوفیکس"، فارسجاسی اوللر "مزید، مؤخر"، ایندی لر "پسوند" دیر .
"پسوند" قدیمدن اولان "پساوند" کلمه سیندن دیلچی لر طرفیندن حـس
ائدیلمن احتیاج اوزره معناسینی دگیشدیرمه یولو ایله یار ادیلیمیش دیر .
"پساوند" نین اصل معناسی "قافییه" و "قصیده نین مقطعی" دیر (۳۲) .
کوک لر : "معناسی اولان یادا جمله قورولوشوندا ایشه گلن

بیان وسیله سینه کلمه دئیلیر " .

" باشقا کلمه لردن اک ایله یادا ترکیب یولویلا توره مه میش او -
لانلارا " کؤک " دئیرلر " .

" دیلیمیزده کؤک لر اکثرا تک هجالی دیر : گوز ، یول ، آغ ، ایچ ،
یاش ، گول ، ایل ، ال ، داش ، ساچ ، دیل ، آت ، آد ، ات ، اوخ ، گئی ،
گل ، گئت ، او ، چوخ ... "

" ایکی هجالی کؤکلرده آر دگیلیر : چیچک ، آغاج ، گئوده ، دنیز ،
قویو ، تیه ، اوخو ، اشیت ، قادین ... "

" اوچ هجالی کؤکلریمیز آزدیر : کپه نک ، قاریشقا ، باجاناق ،
قابیرغا ، باغیرساق ... "

" یاد کلمه لردن تورکجه اک آلمامیش و قایدالاریمیزا گوره ترکیب
تاپما میش اولانلار دا " کؤک " ساییلما قدادیر : معلومات ، تله قراف
شکایتنامه ... " (۳۳) .

بیرچوخ ، ایکی (یادا داها آرتیق) هجالی کؤک لریمیز حقیقیندا
دئمک اولارکی بلکه اولاری وجودا گتیرن اکلر تانینما یا جاق درجه ده
کؤکلره قاینایشیب بیرلشمیشدیر : مثلا : قانات ، اسلان ، دمیر ، یئنی ،
کپه نک ، بوراخ ، قابیرغا ... کیمی بونلاردا کؤک حکمونه دیر .

تورکجه ده کلمه کؤکلری گوردوکلری وظیفه لره گوره ایکی جوردولر :
بیر قسیمی شئی ، وصف ، شخص ، مناسبت کیمی مفهولار قارشیلیق
اولان کلمه لردیر . بونلارا " آد کؤکلر " (نومینال کؤکلر) دئیریک :
سو ، دوز ، من ، چوخ ... کیمی .

اوبیر قسیمی حادثه ویا عملی آنلادان کلمه لرین بونوره سینی تشکیل
اٹله یین کؤکلردیر . بونلارا دا " فعل کؤکلری " (وئربال کؤکلر) آدینی
وئیریک : اول ، قال ، گئت ، وئر - ... کیمی .

آز صایدا بعضی کؤکلر ، هم آد کؤکلری هم ده فعل کؤکلری دیزلر :
دار ، داد ، کوچ ، کوچ - ... کیمی .

اکلر : اکلر دیلیمیزده کی فونه تیک و آهنگ قایدالارینا گوره
کؤکلره باغلانار و باغلانیدیقلاری کؤکله بیر فونه تیک بیرلیک تشکیل
اٹده لر . اکلرین ایکی جور روللاری وار :

۱ - بیر قسیمی کلمه لره عاید حال ، نسبت ، وضعیت ، زامان و شخص کیمی .
" قرامهر / دستوری " مناسبت لری (قاته قوریلر) قوراراق اولنلاری بیر -

بیرینه باغلارلار بونلارا " تصريف اكلری " دئییریک : قارداش + یم
اٹو + دهن ، گل + دی (قارداشیم ائودهن گلدی) سؤزونده کی اکلر
کیمی .

۲ - بیرچوخ اکلر آد کؤکلری ویا فعل کؤکلرینه باغلاناراق او-
نلارین معنالارینی دگیشدیرمک صورتی ایله فرقلی مفهولاری ایفاده
اادن یئنی کلمه لر دوزه لده رلر ، بونلاره دا " تشکیل اکلری " یادا " سؤز
دوزه لدیجی اکلر " آدینی وئرمک اولار (بعضا بونلارا " اشتقاق اکلری "
ده دئیرلر) : آغیز- لیق ، وطن - داش ...

کلمه دوزه لتمک اوچون بعضا تصريف اکلرینی ده ایشله ده ریک :
اونلار بوزامان اشتقاق - تشکیل اکی ده اولورلار .

اکلر هئج و اخت یالنیز اولما دیقلارینا گؤره ، اونلاری اؤنلرینه
بیر تیره (-) یا (+) قویماق صورتیله کؤکلردن سئچه ریک :
- دن ، - چی ، - سن ، - میس ، + دن ، + چی ، + سن ، + میس ... کیمی

گؤوده :

" اشیانین و حرکتلرین هامیسی اوچون دیلرده آیری - آیری کؤک
لر یوخدور . بونا گؤره بیر- بیری ایله مربوط بیرمقدار شئی ویا حرکت
اوچون بیرکؤکدن مشتق اولموش بیر " کلمه عائله سی " ایشله دیلر . یعنی
کؤکلر اؤزلری ایله مربوط یاخین شئی و حرکتلر اوچون گئنیشله دیلیب ،
عادتاً یئنی کؤکلر میدانا گتیریلر . کؤکلردن وجودا گلن بو گئنیش
کؤکلره " کلمه گؤوده سی " آدی وئریلیر . گؤوده ده بیرنوع کؤک اولدوغو
اوچون معنی و استعمال باخیمیندان تاممی ایله کؤک کیمی دیر . یالنیز
شکیل باخیمیندان کؤکدن فرقلی و اوندان بؤیوک بیردیل بیرلیگیدیر .
خلاصه سؤز دوزه لدیجی اکلرله دوزه لمیش کلمه لره " گؤوده " بعضا
" رادیکال " یادا تورکیه دیلچی لری نین بعضیسی کیمی " کؤکن " دئیرلر :
گؤزلوک (عینک) ، باشلیق ، سولو ، ده وه چی ... کیمی .

یئنی کلمه لرین دوزه لمه سی حادثه سی کؤک و اک (یادا گؤوده) منا-
سبتلری باخیمیندان دؤرد صورتده مطالعه ائدیلر :

- ۱ - آددان آدلار دوزه لمه سی : سؤتجو ، باشلیق ، یولداش ... کیمی
- ۲ - آددان فعللر دوزه لمه سی : اؤنله مک ، یاشاماق ، آغارماق ... کیمی
- ۳ - فعلدن آدلار دوزه لمه سی : بیجیم ، سئوگی ، ساتیجی ، گولونج ... کیمی
- ۴ - فعلدن فعللر دوزه لمه سی : اوچورتماق ، قان دیرماق ، ووروشدورماق کیمی

گۆوده لر آد و فعل بونوره لرینی تشکیل ائتدیک لرینه گۆره اشتقاق اکلری آلیب ایکینجی، اوچونجو، دۆردونجو حتی بئشینجی مرتبه ده "مشتقات" میدانا گتیره بیلر:

گیزلین + جه، وطن + داش + لیق + قارش + لاش + دیر + مالی ، دوی + غو + لان + دیر + ماق ، گۆر + ووش + دور + ه ممه + دیک + لر + میز + بدن و سایره .

بونلارین هر مرتبه سی ایشله دیلمیش اولما بیلر . بعضی کلمه لرین کۆکو یاددان چیخیش و ترک ائدیلمیش ده اولما بیلر . بوجور کۆکلری، ویا "بیرینجی مرتبه دن گۆوده لر" لهجه میزده یاشایان مشتق لری ایله تثبیت ائده رک چوخ واختلار قدیم متن لرده ویا دیلیمیزین یاشایان باشقا لهجه لرینده کی وارلیقلاری ایله تانیریق . یازی دیلیمیزده ایتیب باتمیش بعضی کۆکلره یاشایان مشتقاتا مثال :

* کیز (گیزلی ، گیزلین ، گیزلمک) ، * سین (سیناق) ، * تار - (داری ، تارلا) * یا - (یانماق) ... کیمی .

بوجور بعضی گۆوده لرله یاشایان مشتق لر :

اۆچ - وُنج (اوچونجو) ، تاغ - ی (داغیلماق ، داغیتماق) ، اوگ - ره - (اویرتمک اویرگتمک) ، اک - سو (اکسیک ، اسگیک) ... کیمی

قدیم کۆک ، ویا گۆوده نی تثبیت ائیله یه بیلمه دیگیمیز حاللاردا اونلارین باشینا بیر کیچیک اولدوز (*) قویولار ، یوخاریدا گۆردوگونوز کیمی ، بورادا یاواش - یاواش جریاندا چیخیش کۆک و اکلرده واردیر بو سۆزلر بیزیم کلمه خزانه میزدن دیر .

احتیاج اوز گۆسته ردیکده خزانه یه ال آتماقدان داها طبیعی بیر حرکت یوخدور . نجه کی زامانیمیزدا بیرجوخ دیل لرده اولدوغو کیمی فارسادا دا احتیاج اوزره بو میراثدان فایدالانیرلار . بئرینه گۆره بیزده اونلاری جانلاندیریب ایشلک حالگتیرمه گین یوللارینی (عینا فار - سجادا صون زامانلاردا ائله دیکلر ، کیمی) آختارمالی ییق .

بو بحثه پروفه سور جعفر و فون فیکیرلریندن بعضی لرینی نقل ائتمک

له یکون (جمع) ووروروق :

" ... مورفولوژیک یوللا سۆز یارادیجیلیغی جریانینا اشتراک ائدن

اکلر ... ایکی یئره آیریلیر : ۱ - ایشلک اولان اکلر ، ۲ - ایشلک

اولمایان اکلر .

" ایشلک اولان اکلر اؤز منشایی اعتباری ایله، ایشلک اولمایان اکلره نسبتا داها قدیم تاریخه مالکدیر. اودورکی، بئله اکلر مختلف تورک دیلرینده اورتاق (شریک) اکلر کیمی اؤزونوگؤسته ریر " ... دیلیمیزی باشقا تورک دیلری ایله مقایسه لی شکلده تدقیق ائتدیکده آیدین اولورکی، معاصر آذربایجان ادبی دیلیمیزده ایشلک اولمایان بعضی باشقا تورک دیلرینده ایشلکدیر ."

مثلا دیلیمیزدن فعلدن فعل دؤزه لدن " + ار / هر "، " + دار ، + در " اکلری (قون + قونار ، قاییت + قایتار ، دؤن + دؤندر وسایره) ایشلک اولمادیغی حالدا ، تورکمنجه ده ایشلک ساییلیر . بونون کیمی بقان / + گن ، + غان ، + گن ، + غان / + یین . (ووروشقان ، آغلاغان ، کسه یین ، چالاغان) اکلری دیلیمیزده معین درجه ده ایشلک اولمادیغی حالدا ، اویروقجا ، قوموقجا و باشقا دیلرده ایشلک اولاراق قالیر .

" ... دیلیمیزده ایشلک اولمایان اکلرین تدقیقی تورک دیلری نین قدیم وان قدیم دؤورلرینی مقایسه لی شکلده اؤگره نمک بودیللری — منشایی مسئله سینی معین لشدیرمک نظریندن جوخ واجب وگره کلیدیر (۳۵)

* * *

پروفه سور جعفروفون بو ایضا حلاری نین دالیسیجا "مورفئم لرین تئو — ره مه یوللاری " باشلیغی آلتیندا صیرالادیغی قیمتلی مطالعه لریندی داها صورنا نقل ائله یه جه ییک . بورادا دیلیمیزین باشلیجا سؤز دؤزه لدن اکلریندن ترتیب اولونموش بیر فهرستی تقدیم ائتمک ایسته — بیریک ، پروفه سورون فیکر لرینی فهرستیمیزی گؤزدن گئچیردیکدن صورنا داها یاخشی دگرلندیرمک امکانی واردیر . دیلیمیزین سؤز دؤزه لدن اک لر فهرستی نین تنظیمینده پروفه سور وجیهه خطیب اوغلونون ۱۹۸۱ ده تالیف و چاپ اولموش فهرستی اساس قبول ائتمیشیک (۳۶) .

باشقا دیل عالیملری نین ایلر بویو زحمتلری نین محصولواثرلره ده تقریبا هر ماده اوچون مراجعت ائتمیشیک بونلارین صایسی او قده ر چوخ دورکی ماخذلری گؤسته رمک اوچون هر ماده نین آلتیندا بعضا و ماده نین متنی قده ر حاشیه یه احتیاج اولاجاقدی و بویسه مراجعت ائندلری زحمته سالاجاقدیر . فهرست تام معنا سیله مختلف چالیشمالاردان اولوشان بیر تالیف دیر . ان چوخ باش وورولان منبع لر ("دیوان لغات الترک" ، "قوتادغوبیلیک " و بونلارا بنزه ر قلاسیک لردن سوای) بیر یان — یان

پروفه سور محرم ارگین، پروفه سور تحسین بانغو اوغلو، عالیہ طاہرنژاد گنجان ، دوجنت دوكتور احمد ارچيلاسون ، مرحوم احمد جواد امره ، عالم ديلاچار ، پروفه سور دميرچي زاده ، اوبيريانندان ژان دهنی و لوزر قلاو- زون و لويس کیمی محقق لرین اثرلری دیر .

سؤز دوزه لدیجی

(اک ل ر)

(۱) آ + (ه +) :

آد - آد

۱-۱) آد کؤکونه یادا آد گؤوده سینه گتیریله رک آد اصل لی کلمه قورار :
گؤزه (گؤز + ه) = سویون چیخدیغی یئر . قایناق ، بولاق ، چشمه ، یاماق ، هورمک ، هورمه .

تورک دیل قورومی بو کلمه نی (گؤزه کلمه سینی) بیولوژی (زیست شناسی) اصطلاحی اولاراق " حجره " (سه ل لول / فارسجا " یاخته ") اوچون تکلیف ائدیبدیر . مختلف تورک لهجه لرینده بو اک له دوزه لمیش کلمه لردن مثال :

کؤره (کؤر + ه) : کؤچ ، قوت ، قوتلی ، گور ، صیخی ، وحشی ، آزغین ، اورکک عادت ائتمه لمیش (مثال : کوره حیوان) ، بیریاشیندان اوچ یاشینا قده ر آت نالاسی ، محصولو اولمایان تورپاق .

ساوا (ساو + آ) : خبر ، مزده ، اموگه (اموگ + ه) : چوخ عقللی یاشلی آدام نؤره (نؤر + ه) : عنعنه (سنت) ، عرف و عادت . یالازا (یالاز + آ) : آلوو .

فعل - آد

۱ - ۲) فعل کؤکو یا گؤوده سینه آرتیریلاراق آد نوعوندان کلمه یارادار : گئجه (گئج + ه) : گونش باتدیقدان صونرا گون آغارانا قده ر گئجن زامان . کسه (کس + ه) : قیسا یول (فارسجا : میان بر) قوشا (قوش + آ) : جفت . ائوته (ائوت + ه) : گئچیلن ، گئچن ، اوبیر طرف ، ایره لی ، اوزاق . سوره (سور + ه) : بیرایشین سورمه سی زامانسی ، مدت . یارا (یار + ا) : بدن ده یاریلاراق آچیلان یئر .

آد - فعل

۱ - ۲) آد اصل لی کلمه لردن فعل گؤوده سی دوزه لدر : آد ا ما ق (آد ه + ا ما ق)

نذر ائتمک . بله مک (بل / بئل + ه + مک) : قونداخلاما ق .
 بنزه مک (بنز / بنیز + ه + مک) : اوخشاما ق . بوشاما ق (بوش + ه + ما ق)
 طلاق وئرمک . دیله مک (دیل + ه + مک) : ایسته مک .
 گۆزه مک (گۆزه + مک) : پارچاداکی دلیگی / گۆزو هؤروب ائورتمک .
 قاناما ق (قان + ما ق) : قان آخما ق ، اویناما ق (اوی + و + ن + ما + ق)
 حرکت حالیندا اولما ق . تۆنه مک (تۆن + ه + ه + مک) : قوش و طووق کیمی
 حیوانلار اوچون یاتما ق ، گئجه نی گئچیرمک .
 تئوره مک (تئور + ه + مک) : میدانا چیخما ق ، چوخالما ق .
 یاشاما ق (یاش + ه + ما ق) : عؤمر ائتمک ، یاشلانما ق .
آچیقلاما :

۴- (۱) بو اکی ، قدیم " قاراخانلی " تورکجه سینده - قوتا دغوبیلیک
 اثری نین شهادتیه - بیزیم بوگرنکو دیلیمیزه نسبت له داها چوخ ایشلک
 اولوب اسم لردن لازم و متعددی فعللر دوزه لدرمیش بیرنچه مثال :
 آش + ه + ما ق = یئمک ، مجازی معنادا حاکم اولما ق .
 آت (آد) + ه + ما ق = آد وئرمک ، آنما ق ،
 گوج + ه + مک = قوت ایشلمک (بیزده " گوجنمک) .
 اوت + ه + ما ق = معالجه ائتمک . توش + ه + مک = رویا گؤرمک ،
 اوست + ه + مک = اوستون چیخما ق .
 ایکی هجالی اولوب " ن ، ر ، ز " کیمی صامت لرله بیتن آدلارا " ه ، ه "
 آددان فعل دوزه لدن اکی) آرتیریلدیغی زامان بوصا متلردن اولکی
 مصوتلر دوشر : اوغور (زامان) + ه + ما ق = اوغراما ق = باش وورما ق ،
 مراجعت ائتمک ، . اورون (تخت) + ه + ما ق = اورنما ق = تخته اوتورما ق .
 اویون + ه + ما ق = اویناما ق .
 " ه / ه " ایله دوزه لمیش فعللر : " ن ، + ، ش ، + ت + " اکلرینی
 (بونلار فعلدن فعل دوزه لدن اکلر دیر) ده آلازلار :
 کور + ه + ش + مک = گوله شمک (" کور " قدیم تورکجه ده " ایگید معناسیندا ایدی)
 اوت + ه + ت + ما ق = معالجه ائتمک .
 تون (دون) + ه + بن + ما ق = دونانما ق ، تجهیز و تزیین اولما ق .
 دده قورقوددا : " ه ، ه ، ه " اکی بوگونکو کیمی ایشلک دیر :
 یاشاما ق ، قاناما ق ، اویناما ق ، دیله مک ، بنزه مک ، شیلاما ق
 (ایشیلدا ما ق ، پاریلدا ما ق) مثاللاریندا اولدوغو کیمی .

فعللرده :

- ۵ - ۱) بو اكله "ايسته مه، نيت و آرزو" مفهولاري وئرن فعلل
تصريفی دوزه لر. تصريف اکی اولماسينا رغما معنا دادا دگيشیک ليک
وجودا گتيرديگی اوچون تماس ائتمه ميز فايده ليک :
گله سن (گل - ه - سن) .
- ۶ - ۱) " - آ " اکی ۲ - نجی شخصين صونونا گلدیکده " ندا " مفهومونو
گتيره ر : آلا (آل با) ، (فارسجادا " بگير)
۷ - ۱) گئنيش زامان مضارع صورتی صفت - فعل دوزه لتمک اوچون ده
ايشله ديلىر : آخارسو، باخار کور، يانارداغ (آتشفشان) .
- ۸ - ۱) بو اكله "کفايت" ، " دوام و امتداد " ، " ياخينليق " مفهولاري وئرن
مرکب فعللر دوزه لر : آلا بيلمک (آل با بيلمک) ، قالا بيلمک، دورا -
بيلمک ، سويله يه بيلمک ، باخا قالماق ... منفی شکیلثري ايسه - ماما
(ممه) اکی ايله دوزه لدير : آلاما ماق (آل با ماما + ماق) ،
قالاماما ماق (قال با ماما + ماق) .
- ۹ - ۱) آچيقلاما : بو منفی اک آذربايجان تورکجه ميزده اؤبيرتورکجه
لرده کی ما (- مه) اکی نين تشديدلی تلفظودور : مثلا " گئده مه مک "
(گئده به + مه + مک) يئرینه بيز " گئده مه مک " (گئده به + مه + مک)
دئيریک ، بونا کؤره ده " گئده مه مک " صورتينده کی املا دوغرو دگیل
دير، بو فعللر دايمما ايکی " م " ايله يازيلماليدير .
- ۱۰ - ۱) بو اک ، " اوچون " و " ايله " کیمی اادات ايشینی ده گؤره ر :
- من بوکتابی اوغلو ما آلدیم (اوغلو م اوچون) . - اونا تاسف
ايليرم (اونون اوچون) . بوقلمی ۳ تومنه آلدیم (اوچ تومن ايله) .
- ۱۱ - ۱) آچيقلاما : بعضی کلمه لرده عمومیت له مالکیت (بی يه ليک)
اکی ايله بير قالیب حالينا گله ر :
- باشينا قاخينج ائله مک ، اموزونه گولمک ، چاره سينه باخماق ...
بو اکی آلان کلمه لرله قوشا سؤزلر دوزه لر :
- دال دالا ، باش باشا ، قاچان قاچانا ، باش باش ، باشدان باشا ،
باشدان آياغا ، ديز ديزه ، گؤز گؤزه ، قانينا قان ، کيم کيمه ،
(هرکی هرکی) ، ايستی سی ايستی سينه
آد ، اادات :
- ۱۲ - ۱) بو اكله دوزه ليميش بعضی کلمه لر آد يادا اادات اولاراق

ایشله دیلر : اوتتسی (اوتتسی) ، بورادان اوتت (اوتت + ه) ، سیزه
گوره (گور + ه)
آچقلاما :

۱۳ - ۱) تورکجه ده چوخ ایشله نیلن ااداتلار بونلاردیر: ایله ، گوره ،
اوزره ، کیمی ، دولایی ، اوچون .

"بیزایله" ااداتی نی قدیم یازیلاردا و بعضی لهجه لرده "بیرله"

GRÖNBECH

شکلینده گورمکده ییک . دیل عالمی

(DER TÜRKISCHE SPRACHBAU. P. 35 ده)

تورک دیلینده چوخ قدیم زامانلاردان بری ایشله دیلن دورد ااداتدان
(اوچون ، اوزه ، تک و بیرله) بحث ائدرکن "بیرله" نین "بیر" و تاکید
عنصر " - لا" دان تشکل ائتدیگینی یازیر . لکن لوردقلاوزون بئله بیر
تاکید عنصره + توزگه یئرده راست گلمه دیگینی قئید ائدیر .

"بیرله" کلمه سی نین چوخ کؤهنه اولدوغو محقق دیر . قلاوزون اونون
"بیرله مک" فعلیندن ظرف - فعل اولدوغو فکرینده دیر . بو فعل - مل
"بیرلشدیرمک" معنا سیندا ۱۳ - نجی عصر خوارزمی لهجه سینده وارمیش .
"بیرله" ده کی "ر" زامانلا دوشموش و "بیله" وجودا گلیمیشدیر . داهای
متاخر زامانلاردا "ب" سسی نین ده دوشموش اولدوغونو گوروروک ،
شمال - شرق تورکجه سینده ، کلمه آرز - چوخ دگیشیک لیک لرله اصل شکلی
نی ساغلامیشدیر : تووا لهجه سینده (شمال - شرق تورکجه لریندن) "بیله"
و "بیلن" صورتینده دیر بوکلمه چوخ قدیم لردن بری ظرف - فعل (فارسجا
دا "با" ، عربجه ده "مع") کیمی ایشلنمیش لکن یئنه قدیمدن ("خاقانی"
لهجه سی دؤوروندن) بیرده "ظرف" کیمی ("حتی" معنا سیندا) بیریرولو
واردیر . بیزیم تورکجه ده "بئله" شکلینده اونو ظرف کیمی ده ایشله -
دیریک . بیرینجی حالدا (ربط اولاراق) "ایله" ده گتیریلر :
اونولا بئله . بو حالدا "معیت" مفهومو تاکیدلی اولور . ایکینجی
حال اوچون مثال : "سن بئله گلمه دین" (فارسجا : حتی تونیامدی) .

فعل

۱۴ - ۱) دواملی لیق - ادا مه - واوزون زامان مفهومونو کؤکده کی
معنایا آرتیرماق اوچون ، اونا (یادا گئوده یه) "با + با + با" اکی ایله
"قالماق" ، "دورماق" ، "گلمک" کیمی فعللری گتیرمک اولار ،
- مکتبین واختی چوخدان گئچمیشدی ، بیرده گوردوم کی بیراوشاق

ایندی یه کیمی یاتا قالیبدير .

- " گئتدیکن صورنا دالیسیندان باخا قالدیق "

۱۵- (۱) " به بگلمک " کیمی فعللرین معناسیندا تئزلیک معناسی دا

اولا بیلر: " بیردن قارشیلارینا مدیر چیخا گلدی . "

ظرف - فعل

۱۶ - (۱) بو اک فعل کؤک ویا گؤوده سینه گله رک ظرف - فعل **GERUND**

دوزه لدر، بو اک ایله دوزه لدیلن ظرف - فعللر اکثرًا قوشا حالیندا

ایشله دیلر: آغلایا - آغلایا (آغلا + ی ها) ، بیله - بیله (بیل به) ، سئوه -

سئوه ... ساعت اوچه بیر ربغ قالا

۱۷ - (۱۴) آجیقلاما :

توتا دغو بیلیک ده " ها ، به " ظرف - فعل اکی یالنیزما متله بیتن

فعللردن صورنا ایشله دیلر ، و اکثرًا تک هجالی فعللرده گؤرسه نیسر .

وظیفه و عمل باخیمیندان " هو ، هو " ظرف - فعل له ، " ها ، به " اکی نین

آراسیندا فرق یوخدور: سئوه باخدی ، الگین توتا (الین توتا) ، ائوره

(صورنا) ، کهسه (قیصا) اوزا (اؤنجه) ، توغا (دوغا ، دوغوش - دان) ،

یانا (یعنی ، تکرار) .

۱۸ - (۱) ظرف

" آ " آرتیریلیمیش کلمه لرین " قده ر " ، " جن " کیمی کلمه لرله برابر

یارا تدیق لاری ظرفلار فعلین بیتمه سیننی افاده ائتمک اوچون ایشله دیلر:

" آخشاما قدر گؤزله دیک " . " گئجه یاریلارینا قده ر ایشله بییر " .

" ائوه قده ر گئتدیم " ، " قالخیب تهرانا قده ر گلیب " ، " کیمسه نیسن

چیراغی دانا تک یانماز " ، " یاغی دیبی نه جن یئیبه ، بیتیریپ " (الفتی)

۱۹ - (۱) اادات

آدلارین " ایله ، اوچون ، کیمی ، قده ر " ااداتلاری ایله برابرلشمه -

لرینده حال علامتی اولراق " - ا " ااناتلاری دا واردیر: سیزه گوره ،

دوشمنه قارشى ، تهرانا دوغرو ، سحره تک ، تبریزه جن ...

(۲) + آجاغی (+ هجه گى)

صفت فعل

۲ - (۲) " + اجاغی / به جه گى " صفت فعل دوزه لدر: " ظفر یولوندا اونودا -

مایا جاعیم او زلردن بییری ده خدیجه نین اوزودور " (خالده ادیب) .

" گؤره جه گى ائله بودور " .

فعل

۲-۲) بو اک " گلمک " فعلی ایله برابر بیر آرادا آرزو و ایستک -
لنمهنی بیان ائدهر: " آنامین منی گوره جهگی گلمیشدی " .
قید: " آستی / هسی " و " مالی / مهلی " اک لری نین ده
بئله بیر حاللاری وار .

(۳) + آجاق (+ هجک)

۱ - ۲) فعل - صفت فعل / آد

بو اک فعل کؤکو ویا گؤوده سینه آرتیریلار و گلهجک زامان (مستقبل)
معناسی وئرهن "صفت فعل" *PARTICIPLE* یارادار:
اوخونا جاق کتاب (اوخو + ن + ا + جاق) گلهجکده اوخونماسی لازیم
اولان کتاب ، یا شامبلا جاق یئر ، سؤیله نه جک سؤز ، وئریله جک بورج
۲ - ۲) بو اکله قورولموش کلمه لر ، آد اولراق ایشله دیلر:
گلهجک (فارسجا : آینده) ، یانا حاق (فارسجا : سوخت) ، گی یه جک (لباس)
۳ - ۲) بو اک گلهجک مفهومو ایله بیرلیکده "دیلهک" و "گره کلیک"
مفوملاری دا واردیر : انسانین واختی اولاجاق (اولسا ، اولمالی) دا
بو کتابی راحتجا اوخویا جاق (اوخویا بیله جک) .
بیزده او کتابدان بیرنسخه اولاجاق (قوتلی احتمال ، اولماسی لازیم) .
گلهجک ایله اونیوه رسیته نی قورتا رمیش اولاجاق سان (بؤیوک بیر احتمال ایله
۳ - ۴) بو اکی همیشه کلمه لرله "تقریبا" ، "اوزه ره" مفهومو وئرن قوشا
سؤزلر دوزه لر : گلدی گلهجک (گلمک اوزه ره) ، " آلا جا غیم وئره جگیم یوخ"
کیمی کلمه لرده بو اک ایله دوزه لیر .

۵ - ۳) آجیقلاما :

بو (- آجاق / - اجک) اکی حقیقتده (- ا + جک) شکلینده تکامل
تاپمیش مرکب بیر اک دیر . اصلینده " - آ / - ه " پارچاسی زامان
مفومونو داشیبیان پارچا دیر ، بوگونکو معلوما تیمیزا گوره (- آجاق)
اکی ان اثرکن ۱۳ - نجی عصرده ایشله دیلمیشدیر . بو دؤرده " - اجاق) اکی
تصریفدن چوخ "صفت فعل" شکلینده اییدی .

(- آ / - ه) پارچاسی اصلده " - غا / - قه " اولمالی دیر . بونسون
دا اصلی اورخون ، اویغور و خاقان تورکجه سینده کی "غو- / گو" دور :
تورغا جاق = دورا جاق یئر .

(۴) + آجان (+ ه جن)

(۴ -) بو اک (ا-) و (- جن) اکلرییدن تشکل ائتمیش گورونن و آد دوزه لدن مرکب بیرا کدیر: سئوه جن = شفقت له سئوه ن .

(۵) + آچ (+ ه چ) :

(۵ - ۱) آد - آد

قدیم زامان بیرکیچیلتمه یادا برکیتمه اکی ایمیش . آد مقداردا آدلارو صفتلر گونوموزه قدهر گلیمش دیر: آغاچ (ایق ؟) + اچ = گئوده سی فالین و اوزون بیئگی ، آناچ = آنا کیمی ، بالا ویادا محصول وئره بیله - حک وضعه گلیمش اولان حیوان یادا آغاچ ، ایری ، یاشلی .

آرغاچ = توخوما دزگاه لاریندا انینه آتیلان ، دالیداکی ایپلیک .

آناچ = آنا کیمی ، بؤیوکلوک گئورسه دن اوغلان ، آتالاردان گلن .

قیراج = سوسوز و محصولسوز تورپاق . آشاچ = خوره ک پیشیریلن قاب ،

آش قابی . چکیچ (چک + ایچ) : فارسجالامیش شکلینه " چکش " (اک

" ایچ " شکلینی آلمیش) بو اک ایله تورک دیل قورومو " آراچ " (وسیله و

واسطه معنا سینا) (آرا + ج) کیمی کلمه لر دوزه لتمیش دیر .

(۵ - ۶) فعل - آد

قدیم تورکجه ده جوخ ایشلک اولان ، محتملا مرکب بیر اک دیر . بلکه ده " بچ " اکی ایله بیردیر :

کومچ (- گوم مک - قویلاماق ، باسدیرماق باره سیندن گلیر) فارسجالا - شمیش شکلله : کماچ . تیخاچ (تیخ + اچ) = بیردلیگی توتماق اوچون

ایشله دیلن وسیله . اوغماچ / اوماچ = بیرجور آش .

(۵ - ۷) بو اک ایله دوزه لتمیش یعنی کلمه لردن :

بویوتهج (بؤیوت + هج) = ذره بین . سایاج (سای + اچ) = قاز ،

اٹله قتریق و سو کیمی شیلرین ایشله تیلمه سینده کی اولچونو گئورسه دن

آلت (کنتور) . سوره ج (سور - هج) = جریان پروسه سی (فارسجادا : فرایند)

قالدیراچ (قالدیر + اچ) = اهرم .

(۵ - ۸) بو اک ایله نادره شفقت ده دوزه لتمیش دیر :

کوبه ج (گول + هج) = هرزامان گولومسه یین .

(دوام ائده جک)

آق قویونلار

آق قویونلو، اولجه بیر عشیره تین، واونون قوردوغو امارتین و سونرا
بیر اولوس و اونون قوردوغو بیر امپراطورلوغون و دولتین باشیندا
اولان خاندانین آدی دیر.

آق قویونلو خاندانی اوزلرینی اوغوز ائلی نین بایندر بویونسا
بیلیردیلر، اونا گوره ده، اولارا باییندیرخان اوغلانلاری ویا بایندریه
ده دئیلمیشدیر.

آق قویونلو ائتل ویا عشیره تی نی تشکیل وئرن قبیله لر بونلاردیر:
بورنک، موصل لو، خوجا حاجیلو، حمزه گلو، دابانلو، احمدلو، عزالدین حاجیلو
حیدرلو، امیرلو، یورتچو، شیخلو، سلیمان حاجیلو، چا ووندور، دودورغا
دوگر، قارقین، افشار و بیگدلی. بوقبیله لرین ان مهمی پورنکلر، و
موصلولار اولموشدور. بونلار ترکمن آدیله ده مشهور اولموشلار.

بوقبیله لر، ائتل حالبنده شرقی آنا طولی ده بئرله شیب، یایدا ارزنجان
- ارزروم آراسیندا، وقیشدا اورفا، ماردین حوالی سینده کؤچری شکلینده
یاشاردیلا. بوقبیله لر مغول استیلاسی زمانیندا دیگر تورکمنلرله برابر
آنا طولی یه گلیب، بومنطقه لره یئرلشمیشلر.

آق قویونلو خاندانی امارت قوروب، سیاسی قدرت قازانان صونرا
حلب ویا سوریه تورکمنلریندن و ذوالقدر ائلیندن ده بواغله قاتیلیمیشلار.
آغ قویونلولارین بؤیوک پادشاهی اوزون حسن، قارا قویونلو دولتی نی
بیخیب، اونون تورپاقلارینی تصرف ائتدیکن صونرا آق قویونلو ائلی نین
مهم قسمی ایرانا گلدی و بورادا یئرلشدی.

آق قویونلولار آنا طولی ده ایکن مرکزلی دیار بکرده اولوب ۱۳۴۰ میلادی
ده باشلاریندا تورعلی بیگ واریدی. تورعلی بیگ قونشوبیگلرله بیرلیکده،
طرابزون روم امپراطورلوغونا هجوم ائدیپ، طرابزونو محاصره ائتمیشلر.
بوسا و اشان نظامی بیر نتیجه آلمادیلار سادا، امپراطورون گوزونو قورخو-
تموشلار. امپراطور تورعلی بیگ دوستلوغونو قازانماق اوچون باجی سی
ماریانی تورعلی بیگین اوغلو قوتلوبیگه وئرمیشدیر.

تور علی بیگدن صونرا، اوغلو قوتلوبیگ ائللین باشینا کئچدی (۸۸-۱۳۶۲م) بو زمان قارا قویونلولار باشبوغلاری (سرکرده) بایرام خوجا اولدوغو حالده موصولدان ارزروما قدهر اولان یئرلرده حاکمیتی الهگتیردیلهر. قوتلوبیگدن صونرا، اوغلو قارا یولوک عثمان آتاسینی یئرینه کئچدی. قارا یولوک چوخ جاسارتلی وسا واشجیل بیر سرکرده اولوب، امیر تیموریله بیرلیکده سیواس، سوریه و آنکارا ساواشلارینا اشتراک ائتمیش و آنکارا ساواشیندان دؤنندن صونرا امیر تیمورون اجازه و فرمانیه دیار بکرده بشرله شیب، اورادا آغ قویونلو امارتینی قورموش (۱۴۰۳م) و دولتیسی گنیش لتمگه چالیشمیشدیر. بو حادته دن نئجه ایل قاباق، قارا یولوک سیواس امیری و بویوک آذری شاعر قاضی برهان الدینین خدمتینه گیرمیش، لاکن بیر مدت صونرا، اوندان آیریلیب، اونا قارشى حرب ائتمیش و بو حربده قاضی برهان الدین اولدورولموشدور (۱۳۹۸م).

قارا یولوک عثمان دا، آتاسی کیمی طرابزون امپراطورو الکسیس (Alexis) ین بیر قیزيله ائولنمیش، بو ائولنمه امپراطورون تکلیفی- ایله سیاسی مقصدله اولموشدور. قارا یولوک عثمان ۸۵ ایلدن چوشوخ یاشامیش و ابوبکر طهرانی نین اوزون حسن زمانیندا یازدیغی "کتاب دیار بکریه" آدلی آق قویونلو تاریخینده اونون اوچ یوزده قدهر ساواشدا اشتراک ائتدیگی نقل ائدیلمیشدیر. او، حکومتی نی ارزرومدان ارزجانا، و ارزجانا-بدان ماردیه قدهرگنیشلندیرمیشدیر. قارا یولوک مصر مملوکلار، قارا قویون-لورلا ساواشیب، و صوندا ارزروم ساواشیندا قارا قویونلو امیرلریندن اسکندریه گه مغلوب اولدو (۱۴۳۵-۸۳۹هـ). ابن تاغری بردی (تائری وئسردی) اونون ارزروما گیررکن، دیوارلارین کناریندا کی خندقه دوشوب، بوینونون سیندیغی نی، و بو سیدن اولدوگونو یازار.

قارا یولوک اوغوللاریندا علی بیگی ولیعهد تعیین ائتمیشدی. علی بیگ آتاسینی یئرینه گئچن کیمی، قارداشلاریندان حمزه بیگ، محمد بیگ و عمی- اوغوللاری اونونلامخالفت ائتدیلهر. علی بیگ ماردین والیسی وقارداشی حمزه بیگین قارشى سیندا دایانابیلمه ییب، مصر و عثمانلی پادشاهلاریندان یاردیم ایسته دی، لاکن اونلاردان کؤمک کلمه دیگی اوچون سوریه گئدیپ، عمرونون صونونا قدهر اورادا قالدی و حمزه بیگ آق قویونلو امیری اولدو. او، عمید (دیار بکر) علی بیگدن، و ارزجانا دیگر قارداشی یعقوب بیگدن

آلدی و قارا قویونلورلا محاربه ده موفق اولدو. مصر مملوکوندا دا، امیر لیک منشورو آلدی و بالاخره ۱۴۴۴ ده اولدو.

آق قویونلورلاردا ایلک دفعه پول باسديران امیر حمزه بیگ دیر. حمزه بیگ اولندن سونرا علی بیگین اوغلو جهانگیر، ماکم اولدوغو اورفادان گلیب عمی سنین مملکتینی تصاحب ائتدی. جهانگیرده آتاسی کیمی، بیسر طرفدن قارا قویونلور و اونلارین پادشاهی جهانشاه، و دیگر طرفدن عمی لری و عمی - اوغلولار یله ساواشماغا مجبور اولموش و با باسی قارا یولوک کیمی بوتون اولکهنی بیرلشدیرمگه چالیشمیشدیر. بیر مدت جهانگیره یار دیم ائدن کیچیک قارداشی اوزون حس، آنی بیر باسقیینلا دیار بکری آلمیش (۱۴۵۳م) و قاردا - شلاری جهانگیر و اوویس ایله متعدد دفعه لرسا واشیب، اونلاری مغلوب ائدی و اونلارین کومگینه گلن قارا قویونلو اوردوسونو دا مغلوب و پیریتسان ائتمیش (۱۴۵۷م) و بالاخره، قارداشلارینی دا اوزونه تابع ائتمیشدیر. بوزمان اوزون حسن ۲۸ یاشیندا ایدی. اوزون حسن حسارت و عاقلانه حرکتلرله نیویوک باشاریلار الدهه ائدی، حاکمیت منطقه سینی گنیشلندی. اوزون حسن آریق و اوزون سوبلو اولدوغو اوجون، "اوزون حسن" آدیله مشهور اولموش. او دا، با باسی قارا یولوک کیمی، طرابزون امپراطورونون قیزیله ائولنمیشدی. او، فاتح سلطان محمدین ۱۴۶۲ = ۸۶۶ دا طرابزونو فتح ائدی، کومیننلر (*Kommen*) سلطنتینه صون وئرمگینه قارشی گلک ایسته دسه ده، بونا مانع اولایلمه دی.

۱۴۶۷ = ۸۷۲ ده جهانشاه قارا قویونلو اوزون حسنی تابع ائتمک اوچون اوردوسوبله آق قویونلورلارین اولکهنه یورودو، قیش فصلینی گنچیره نندن سونرا صویوغون تأثیر یله عسکرلرین مهم بیر قسیمی یوردلارینا دؤنوب، باهارا تکرار ساواش سفر به جیحاق ایسته دیلر. جهانشاه دا، اونلارین بوابستگیله موافق ائدی، اونلارین چوخونو اولکهنه گونده ردی، اوزو ده، یاخین - لاریله دالیدان یولاچیدی و "بین گول" ولایتینی بیر بولگه سیده اوتراق ائدی، عیش و نوشا مشعول اولدو. بوخبری آلا ن اوزون حس آلتی مین اوردو - ایله قارا قویونلورلار ا هجوم ائدی، اونلاری مغلوب ائتدی. جهانشاه تانیمایان بیر عسکر طرفیندن اولدورولدو، یکی اوغلو و بوتون بیگ لری اسیر ائدی دیلر. بو طفر، بیر امپراطور لوغون چوکمه سی، و دیگر بیر امپرا - طور لوغون دوغما سینی افاده ائدی ردی. جهانشاهین یئرینه گنچن اوغلو حس - علی عسکرلرینین چوخلوغونا باخما یاراق، برنده مغلوب اولدو و اونون

ایستگله یار دیمما گلن تیموریلردن بوسعیده مغلوب و مقتول ائدیلدی (۱۴۶۹). بوخبر، هر طرفده یاییلیب، وهرکسین حیرتینه سبب اولدو. همان آیدلکرمانین فتحی و بغدادین آیینماغی (۱۴۷۰ = ۸۷۴) ایله آق قویونلوا امپراطورلوغو قورو-لدو. امپراطورلوغون حدودو، غربده سیواس و شرقده کرمانین نرماشیر شهر-ی ایدی. بوندان صونرا، اوزون حسن دونیا پادشاهی اولماغا، و مصر-عثمانلی اولکهلرینی آلیب، اوزونه تابع ائتمگی دوشونوردو. بونون اوچون اوروپا دولتلری، خصوصاً ونیز دولتیله یاخین مناسبت قوروب، توپ و اسلحه سفارش وئردی. اوزون حسن قارا قویونلو حکومتینی آرادان آپارانندان صونرا، اونلا-رین پابختی اولان تبریز شهرینی اوزونه پایتخت سئجمیش و آنا طولودا کس-ی آق قویونلو اولوسونا (ائل، ملت) مربوط اولان بوی (قبیله) و اویماق (طایفه)-لارین جوخونو ایرانا گتیرمیش و بورادا اونلارا اقطاعلار وئرمیشدیر.

۱۴۷۳ ده فاتح سلطان محمد قارشی آچدیغی ساواشدا، تارجان (ارزنجانین یا خینلیغیندا) دا مغلوب اولموش و بو حادثه دن چوخ متأثر اولموشدور.

۱۴۷۶ دا، دوردونجو دفعه اولراق، گورجستانا هجوم ائتمیش و ۱۴۷۸ ده تبریزده وفات ائتمیشدیر.

اوزون حسن حصور، درایتلی، و عادل میرسلطان ایدی. اونا مورخ لرسلطان عادل لقبی وئرمیشلر. اوندان اول، کندلی و اکینچی لرین وضعی وئرگی لرین آرتماسیله پیسleşمیشدی. او، بو وضعی اصلاح ائتمک اوچون اوزون حسن "قانون-نامه سی" ویا "حسن پادشاه قانونلاری" نی چیخارتدی. بو قانون نامه یه گؤره وئرگی، محصولون آلتی دان بیرینه، وطمغا (تجارت ماللارینا قویولان وئرگی) مالین یوزده بئشینده دوشدو. بو قانون نامه، صفوی لر زامانیندا دا اوزون مدت جاری ایدی. بوتون عمر و مجادله و ساواشلاردا گئچن بو پادشاه، علمه چوخ اهمیت وئریب، عالمری حمایت ائدیردی. هفته ده بیرگون عالمری دربارا دعوت ائدر، اونلارا مباحثه مجلسی قوراردی. ابوبکر طهرانی آغ قویونلو تاریخی "کتاب دیار بکرته" نین چوخ قسمینی اوزون حسنین آغزیندا ناوشیده رک یازمیشدیر.

اوزون حسن آنا دیلی و ائلینه چوخ باغلی ایدی. او، اوزونو اوغوزخان و اونون نوه سی پائندر خانین نسلیندن بیلیب، تورک دیلینه علاقه گؤستمیشد و اوندکی دینی اعتقاددا محکم اولوب، بوسبدن قرآن کریمی تورک دیلینه ترجمه ائدیرمیش، و اونو حضوروندا اوخودوردو. اونون عقیده سینه گؤره مقدس کتابی تورکجه اوخوماق دا بیر عبادت دیر و اونولادا شواب قازانیلیر.

اوزون حسن اولندن صونرا، بئويوك اوغلو خليل يثرينه اوتوردو. او، لياقت سيز بيرگنج ایدی. سلطان اولان کیمی، قارداشی مقصودی گناھسيز اولدوردو. ایشلرينه دخالت و عرمه مک اوچون کفایتلی آناسی شاه بیگمی قارداشی یعقوب بیگله بیرلیکده دیار بکره یوللادی. یعقوب بیگ آناسی - نین کومگیله آناتولی داکی بیگلری اؤز اطرافینا ییغیب، قارداشسینا عصیان ائتدی و خوی چایی کناریندا اولان ساواشدا سلطان خليل مغلوب اولدو و قطعه قطعه ائدیلهدی (۱۴۷۸م) و یعقوب بیگ آق قویونلو سلطانی اولدو. یعقوب بیگین اونایکی ایل حکومتی، بو دولتین پارلاق بیر دوره سینی تشکیل ائدی.

سلطان یعقوب ۱۴۸۶ - ۸۹۱ ده گورجستانا هجوم ائتدی و آخیسکا و خاتون قلعه سینی آلاندا صونرا، زنگین بیر غنیمتله دوندو. ۱۴۸۷ = ۸۹۳ ده شیخ ویا سلطان حیدر، شیروانشاه فرخیسارین اولکھ سینی آتماق اوچون اراناقوشون چکدی، آق قویونلو سلطانینا تابع اولان فرخ - یسار اوندان یاردیم ایسته دی. ساطآن یعقوبون گوندردیگی اوردو ایله ساواشدا شیخ حیدر بیراوخلا یارالانیب، اولدو. سلطان یعقوب بو حادثه - دن صفوی خاندانی نین بئويوك بیر تهلهکه تشکیل ائتدیگینی آنلاییب، سلطان حیدرین اوغوللاری سلطان علی، ابراهیم و اسماعیلی آنالاریله بیرلیکده فارس داکی اصطخر قلعه سینده حبس ائتدیردی. ۱۴۹۰ دا چیخان طاعون خسته لیگیله شاه بیگیم و یعقوب بیگ اولدولر (بیر روایت گوره یعقوب بیگ زهرلنمشد) سلطان یعقوب عادل و عقل لی بیر پادشاه ایدی. شاعر و عالم لری و شیخلری حمایت ائدردی، اؤزوده تورکجه و فارسجا گؤزه ل شعرلر یازاردی. اونون دوورونده تبریز شاعر، نقاش و دیگر صنعتکارلاریله عالم لری توپلاشدیگی مهم بیر فرهنگي مرکز اولموشدور.

سلطان یعقوبدان صونرا، اوغوللاریندان بای سونخور پادشاه اولدو، و بوندان صونرا آق قویونلو دولتین نین چؤکمه و ییخیلما دورھه سی باشلادی و نئچه ایل کشمکش و خاندان ساواشلاریندان صونرا شاه اسماعیل طرفیندن منقرض ائدیلهدی.

بای سونخور سلطان اولدوغو زامان، دوققوز یاشیندا ایدی، اونون اوچون آتابیگی موصل لو صوفی خليل دولتین اداره سینی اله آلدی. او مستبد و کینه لی بیر بیگ ایدی. اونون استبداد و تحکموندن بئزیکن بیگلر دیار بکر والی سی سلیمان بیچن ایله بیرله شیب، صوفی خليلی مغلوب و اولدوردولر.

سليمان پادشاهين آتابيئي اولوب و دولتي اداره ائديردي، لاکن بيرآز صونرا امرانين بيرقسمي آلينجا ق قلعه سينده محبوس اولان اوزون حسنين نوه سي رستم بيگين اطرافينا توپلاشيپ ، اونوسلطان اعلان ، وسليمانا يله بايسونغوي ري مغلوب ائتديلر . بايسونغورون سلطنتي بيراييل ياريم چکدي .

رستم بيگ ۱۴۹۲م- ۸۹۷هـ ده آق قويونلو سلطاني اولدو و بئش ايل چکسن سلطنتي غائله ودا عوالارلا گئچدي . رستم بيگ سلطان حيدرین اوغول لاريني اصخر قلعه سيندن چيخا رتدي . سلطان علي بيرمدت مریدلر يله رستم بيگين يانيندا قالدي ، لاکن صونرادان آرالاري پوزولدي و سلطان علي مغلوب ائدیلرک اولدورولدو . سلطان علي نين قارداشي اسماعيل مریدلري طرفند گيلانا قاچيريلدي (۱۴۹۲- ۸۹۷) بواشنادا ، اسماعيلين آلتی ياشيندا اولد و غونو يا زيرلار . بيرآز صونرا ، اوزون حسنين نوه سي (اوغورلومحمدین اوغلو) وفاتح محمدین قيز نوه سي گوده احمد استانبولدان گليپ ، امرا سي نيسن خيانتينه اوغرايان رستم بيگي مغلوب ائديپ ، اولدورتدو ، و حکومتي اله آلدی . سلطان احمد ، حکومتي نين پايه لريني محکم لشديرمک اوچون حکومت دگيشديرمگه عادت ائتميش ما جراجو بيگ لري آرادان آپارماق ايسته دي ايمه ۵ اونلار داها قابقدان حرکت گئچيب ، عصيان ائتديلر و سلطان احمدی اولدوردير .

بيراييل حکومت ائده بيلن احمددن صونرا ، هرج ومرج داها دا آرتدی . بوزمان آق قويونلوا مراسي نئچه دسته اولوب ، اوزون حسنين اوغلو يوسف بيگين ايکي اوغلو الوند و محمد بيگي و سلطان يعقوبون اوغلو مراد بيگي مختلف يئرلرده سلطان اعلان ائتديلر وداخلي ساواشلارا باشلاديلار . بوسا واشلاردا مرادان بيرچوخو و محمد بيگ اولدولر . بالاخره ۱۵۰۰- ۹۰۶ ده مراد ايله الوند امپراطور لوغو آرالاريندا بولوشدولر . آذربايجان ، دياربکر الوند ميرزايا اراک ، عراق و فارس ايله کرمان دا مراد بيگه وئريلدي . بومجادله لرین نتیجه سينده خلق پريشان ، و اولکده خراب اولموشدو . بؤيوک بيگ لرین الينده او يونجا ق (بازيجه) حاليندا اولان بو ايکي گنج پادشاه ، خزينه ده پول قالما ديغيندان و امرانين مرکزی تانيماماغيندان مشکل وضعيتده قالديلار . بومشکل وضعيتده سلطان حيدرین کيچيک اوغلو اسماعيل گيلان- دان نئچه يوز آتلي ايله يولاچيخيب ، ارزجانا گئتدي (۱۴۹۹- ۹۰۵هـ)

ارزجانان انا طولی نين هر طرفينه خبرچي گونده ريب ، صفوی خانانينين مریدلريني چاغيردي . بومریدلر بؤيوک بيگ شوقيله ارزجانا گلديلر . اسماعيل بونلاردان يئددی مينه قدهر اوردو حاضرلاييب ، شيروانا طرف

حرکت ائتدی. مریدلرین مهم قسمی کؤچهری اویماقلارا (اوستاجلو، شاملو، ذوالقدر، وارساق، تورقوتلو، افشار وقاجار) و بیر قسمی ده کندلی (روملو، وتکهلو) لره منسوب ایدیلر.

شیروانشاهلا ساواشدا، فرخیسار مغلوب اولدو و اولدورولدو. بو وضعی کؤرن الوند میرزا قوت لرینی بیغیب، نخجوان حوالی سینده صفوی قوشونون قارشی سینا چیخدی و چوخلو اولو وئرندن صونرا، مغلوب اولوب، دیاربکره قاچدی. بوندان صونرا، اسماعیل تبریزه گلیب تختیه اوتوردو و شاهلیغینی اعلام ائدیپ، اون ایکی امام آدینا خطبه اوخودوب، پول باسدیردی و صفوی دولتی رسماً قورولدو (۱۵۰۱ - ۱۵۰۷هـ). شاه اسماعیل بو اثناده ۱۵ یاشیندا ایدی.

الوند میرزا دیاربکره تکرار حکومتی نی اله گتیرمک اوچون چالیشسا- دا، موفق اولابیلمه میش، و ۱۵۰۴ ده اورادا وفات ائتمیشدیر. شاه اسماعیل ۱۵۰۳ ده سلطان مرادی مغلوب ائدیپ، فارس ایالتینی و صونرا عراقی و دیاربکری آلدی و آغ قویونلو امپراطور لوغونون تمام تورپاقلارینی تصرف ائتدی. سلطان مراد عثمانلی پادشاهینا صیغیندی و سلطان سلیم ایله بیرلیکده ایرانا گلدی و صونرا حکومتی اله الماق اوچون دیاربکره گؤنده ریلدی. لکن اورادا صفوی امراسیله ساواشدا اولدورو- لدو (۱۵۱۴).

شاه اسماعیل آتاسی، قارداشی و عائله افرادیندان بعضی لرینی اولدور- دوللری اوچون آق قویونلو خاندانینا شدتلی کین بسله ییب، بو خاندانا منسوب ویا طرفدارلاردان الینه گئجه نی اولدوردو. اونون الیندن قورتو- لانلار عثمانلی دولتی نه صیغینیپ، بیرچوخلاری ایران حدودونا یاخیمن- ولایت لرده اقامت ائتدیلر. بونلار عثمانلی قوشونونا داخل اولوب، عصر لجه ایرانین باش بلاسی اولدولار.

آق قویونلو دولتی نین اساسی کؤچهری بیگلرینه دایانیردی. اوزون- حسن تبریزی آلیب، امپراطور لوق قورانندان صونرا، یئرلی و شهرلی لری ده ایش باشینا گتیرمگه چالیشیب، اولوسونو مدنی لشدیرمک ایسته دی و بو یولدا ایلك آددیملاری دا آتدی. لکن اسکی اصول و عنعنه نی آرادان آپارا- بیلمه دیگی اوچون اوزوندن صونرا آز مدت ده امپراطور لوغو چؤکمه گه باشلادی و بالاخره شاه اسماعیلین ایله منقرض اولدو. آق قویونلور زامانیندا بوتون اولکه اسکی تورک عنعنه سینه گؤره،

خاندانین ملکی سایفیردی. سلطانین اوغوللاری اولکه نین مختلف ایالت- لرینده والی و دیگر شهزاده لرده امیر تعیین ائدی لیردی. آق قویونلو دولتینده اولکه، آذربایجان، اران، دیار بکر، عراق، فارس، اصفهان، کرمان و قزوین ایالتلرینه بؤلونموشدو. بو ایالتلرده سلطانین اوغوللاری، قاردا- شلاری و عمی اوغوللاری ویا بوی رئیس لری والی تعیین ائدی لیردی.

سلطان اولندن صونرا، اکثراً اونون سئجدیگی ولیعهد سلطان اولسوردو. لاکن چوخ دفعه یئنی سلطانین علییه نه دیگر شهزاده لر عصیان ائدی ب، داخلی ساواش اولوردو. نتیجه ده سلطنت موفق اولانین الینده قالیردی آق قویونلو دولتی نین آ ز مدتده آرادان گئتمگی نین سببلریندن بیری ده بومسئله ایدی. اداری تشکیلاتین مرکزی اوزون حسن زامانیندا بویوک دیوان ایدی. دیوانین رئیس ی دیوان بیگی ویا صاحب دیوان آدلانیردی. دیوان بیگی نین یانیندا "صاحب" ده دئییلن وزیر لر و هر بیری بیر وزارت ه معادل اولان- اشراف دیوانلاری (تفتیش، طغرا ویا نشان، استیفا یعنی مالیه) و جزائی و نظامی ایشلر ه ساخان عدل و عرض دیوانلاری و قاضی عسکر و پروانه جی واریگی بونلاردان باشقا بعضی بویوک بیگلر ده دیوانین طبیعی اعضا سی ایدی. بویوک بیگلرین هر بیری ولایتلرده بیر شهزاده نین آتابیگی ایدی. ایالتلرده ده دیوانین کیچیک بیر نمونه سی قورولاردی.

اوزون حسن فتوحاتیندان صونرا، دربار تشکیلاتینی دا گنیش لتمیش و تبریز ده استانبول دربار ی نین عظمتینده بیر دربار قورموشدور.

اوزون حسن اوردو تشکیلاتینی دا عثمانلی اوردوسو کیمی قورموشدو. اوردونون اساس قسمى نی خاصه عسکر لر، دائمی خدمت ائدی ب، دولتدن حقوق آلار دیلار. قصبه و کنترلردن آلینان پیاده عزب لرله کوچه ری دن آلینان چریک لر آنجا ق ساواش زامانیندا حقوق آلار دیلار. بیر ده و لایتلرده کسی بیگلرین امرینده و تورپا غا باغلی اولان تیمارلی سپاهی لر واریدی.

آق قویونلولارین بایراقلاری آق رنگینده اولوب، اوستونده قویون باشی عکسی واریدی. اوزون حسدن صونرا، آدلارینین باشینا سلطان، صونونا پادشاه ویا خان ویا بهادر عنوانلارینی کتیریب، پول، فرمان، دامغا و یا زیلاریندا دا بوعنوانلاری ایشله دردی لر.

اوزون حسن بیگین قانون نامه سی، اکینچی، اصناف، صنعتکار و تجار دان آلینان وئرگی لرین عادلانه بیر شکیلده تنظیم و تحصیل ائدی لمه سی اوچسون یا زیلمیش دیر. اونون قانون نامه سی صفوی لر طرفیندن اوزون مدت و عثمان-

عثمانلیلار طرفیندن ده بیرمدت تطبیق ائدیلمیشدیر .

منابع :

- ۱- اسلام آنسیکلوپدیاسی . بیرینجی جلد . استانبول ، ملی اگیتیم باسیم
اوغی . ۱۹۷۰
- ۲- آق قویونلولار . پروفورفا روق سومر . تورک دونیاسی آراشتیرمالاری
شوبات ۱۹۸۶ استانبول
- ۳- تاریخ ایران ازدوران باستان تا پایان سدهی ۱۸ میلادی . ن . و .
پیگولوسکایا ، آ . یو . یا کوبوسکی ، ای . پ . بطروشفسکی ، آ . م . ن .
بلنیتسکی ، ل . . استروویوا . ترجمه کریم کشا ورز . نشر پیما م ۱۳۵۴ تهرآن
- ۴- فرمانهای ترکمانان قرا قویونلو و آق قویونلو . مدرسی طباطبائی
چاپخانه حکمت قم ۱۳۵۲
- ۵- پیدایش دولت صفوی . میشل م . مزاوی . ترجمه یعقوب آژند .
نشر : گسترده .

سولماز

بئله یا زیبیدی

" قادر آلاه قازقیلاری یازاندا
بالیفی دریایه ، قوشو هـوایه
پروانه نی اودا وورغون سالیبیدی
افسونلی باغیشی خومار گوزلره
گونش تک گولوشو ، غنچه لبلره
اؤرتوب آغ گردنی ایپک تئل یلن
آلیجی طرلانی ماوی گوی لره
نازلا یئریمکی وئریب کهلیگه
نارین - نارین قاینا ماغی بولاغا
نسیمه زمزمه ، بولبوله چهجه
دایانیشی وئریب قوجا مان داغا
انسانین بئینینه دوشونجه وئریب
ایستک یارادیبیدی وورغون کونولده
تکلیگی اوزونه حصر ائدیب آنجاق
"سولماز" ین کونولونده طوقا قوراسا

بیزیم قازقیمیزی بئله یا زیبیدی
آلا گوز جئیرانی چوله یا زیبیدی!
بولبولون ایستگین گوله یا زیبیدی .
پریشان اولماغی تئله یا زیبیدی .
شیپ شیرین سوزلری دیله یا زیبیدی .
اینجه لیگی نازیک بئله یا زیبیدی .
قیزیلباش صونانی گوله یا زیبیدی .
لطاقتی قیزیل گوله یا زیبیدی .
داشیبان آشماغی سئله یا زیبیدی .
نغمه نی سازداکی تئله یا زیبیدی .
بار وئرمگی زر سونبوله یا زیبیدی .
حیات یاراتماغی اله یا زیبیدی .
ایستگی کونوله ، تئله یا زیبیدی .
قوشا یا شاماغی ائله یا زیبیدی .
آلاه دی دا ، سئویب بئله یا زیبیدی !

یازان : پرفسور غلامحسین بیگدلی

=====

عباس صحت

(۱۹۱۸ - ۱۸۷۴)

وطن ، اجدادیمیزین مدفنی دیر

وطن، اولادیمیزین مسکنی دیر

وطنی سئومهین انسان اولماز

اولسا ، اول شخصده وجدان اولماز

عباس صحت

عباس صحت ۱۸۷۴ - نجی ایلده شاماخی دا روحانی - معلم عاقله - سینده دوغولموش ، ایلک تحصیلینی ده اورادا آلمیشدیر . عرب ، فارس دیلمیرینی و کلاسیک ادبیاتی باشلانقیجدا آتاسی ملا علی عباسدان اؤگره نمیشدیر . ایگیرمی یاشیندا ایکن ۱۸۹۴ - نجی ایلده تحصیلینی تکمیل له شدیرمک مقصدی ایله ایرانا سفرا تئمیش دیر ، روحانی آتاسی اونو دینی تحصیل آلماق مقصدی ایله مشهد شهرینه گؤنده رمیشدیر . آنحاق بوایش آتاسی نین ایسته دیگی کیمی اولما میش ، گنج (جوان) صحت یئنی - اصول و علوم جدیدیه هوس گؤسته ریب ، بیرقدر مشهد شهرینده قالدیق - دان صونرا تهرانا یوللانیب اورادا " مدرسه نظامیه " ناصریه "یه داخل اولموشدور .

ناصرالدین شاه طرفیندن تشکیل اولونان بو مدرسه او زمان یئنی تحصیل ، یئنی متد و یئنی طرزده تحصیل آلماق مرکز لریندن بیرسیسی اولوب مختلف متخصص لر حاضرا ییردی .

گنج صحت ۴ ایل تهراندا قالیب تحصیل آلدیقدان صونرا اصفهان یولو ایله شیرازا سفر ائدیر . گئدیب ۱۸۹۸ - نجی ایلده سعدی وحافظ شهرینه خیخیر . بیرقدر فارس ایالتینی گزیب دولاشدیقدان صونرا تهرانا قایدبر و نهایت ۱۹۰۰ - نجی ایلده طب رشته سینده آلدیقی تحصیلیینی بنتیریب حکم اولور .

آنحاق شیرازین الهی جاذبه سی آرتیق عباس صحت تهراندا قالماغا آخازه وئرمیر اونو اؤز آغوشونا طرف جذب ائدیر . بودورکی ، گنج حکیم فارس ولایتینه یوللانیر ، شیرازین جنوبوندا یئرله شیب یاشایان مشهور تورک طایفالاریندان اولان قشقائی لر ایجه ریسینه گئدیر . بودوغما ائل

آراسیندا طبابت ایشی ایله مشغول اولور. بوزمان قشقائی خانلیغی سلطه سینده اولان، فارس کورفہ زی (خلیجی) نین شمالیندا یئرلہ شن بیر سیرا شهرلری، اوجملہ دن : کازرون، فیروزآباد، اردکان، بوشہرو باشقالاری گزیر. او زمانکی فارس ولایتی نین آجینا جاقلی و پریشان وضعیتتی صحتین نجیب و انسانپرور روحونا آغیر تاثیر بوراخیر. اونو دؤورون ارتجاعی و دؤوزولمز شرایطیندن شکوہ لنمگه وادار ائدییر. صحتین سعدی و حافظه یازدیغی شکایت لر دولو شعرلری محض بو دؤورون یادگاری دیر. عباس صحت بو یازیلاریندا اوضاع و احوالین دؤوزولمز و خلق اللہین یا شایشی نین پریشان اولدوقونو قلمه آلیرکی، بیز بو حقدہ مقاله نین صونوندا اؤرنک اراءه ائده جه بیک .

عباس صحتین ایراندا تحصیل آلیب طبابت ائتدیگی مدت ۷ اینسل سورور. شاعر بومدت عرضینده بیرگون ده اولسون بئله اؤز دوغما یوردو - نو و دوغما خلقینی اونوتمور. نهایت وطنه قاییدیر. شاماخی شهرینه گلیب چیخیر. اؤز آنا یوردوندا مستقر اولوب فعالیتہ باشلاییر.

شاماخی دا صحت ایلک نوبه ده طبیب لیک له یاناشی معلم لیک له ده مشغول اولور، بونلارلا برابر او زمان روس چاریزمی نین آغیر تضیق و استثماریلارینا معروض قالان خلقینی معارف له شدیرمک فکرینه دوشوب اؤز گؤزهل طبعی نین قدرتیندن، سؤز و کلامین اعجازکار قوه سیندن، شعرین الهی الهام وئریجی سئحریندن استفاده ائده رک اؤزونو هر طرفلی گئنش خلق کوتله لری نین اختیارینا قویوب، وار قوه سی ایله بیر معارف پرور کیمی شاعر لیک صنعتی نین بوتون گئنیش امکان و قوه سیندن عموم خلق منافعینه استفاده ائتمگه باشلاییر.

آخی عباس صحت هله ایراندا اولدوقو زمان فارس دیلی ایله یانا - شی عرب و فرانسه دیل لرینی ده یاخی اؤگره نمیش ایدی، بو دیل لرین رنگین ادبیاتی، اونلارین درین انسان پرور لیک مضمون و مندرجه سی ایله یاخیندان تانیش اولماق البته اونون مترقی دونیا گؤروشونون فورما - لاشماسینا و ییتگین لشمه سینه حدود سوز مثبت تاثیر بوراخمیشدی .

بدیعی یارادیجیلیغنا شرق شعری نین تاثیر آلتیندا باشلایان، اوشاق - لیقدان دوغما ادبیاتینا مغنون اولان عباس صحت شرق کلاسیک لرین - فردوسی، نظامی، سعدی، حافظ، فضولی و سایرہ کیمی مشهور شاعر لریر اثر لرینی دؤنه - دؤنه مطالعه ائدیپ، اونلارین صنعتکار لیق لاریندا

اؤگره نيب ، شاماخى دا معاصرلى ميرزا على اكبر صابر ، محمد هادى ، طراح و اناصح و باشقا بوكيمى قاباقچيل ضياليلار ايله ياخيندان تانيش اولوب ، ادبى مجلس لر و تاتر تاماشالارى تشكيل ائدير . كلاسيك شعر اسلوبوندا يئنى ، يئنى اثر لر يازير . آروپا و شرق ادبى تينى جدى مطالعه ائدير ، بير نئجه اجنبى ديپلرلى مكممل بيلديگينه گؤره ده اوخو - دوقلاريندان لازمى نئيجه لر جيخار ديب ، آنا ديپلينده اصيل اثر لر يازيب ياراتماقلا ياشى عمرونون صونونا قدير روس ، فارس و فرانسيز ديپلريندن ياراديجى ، بعضا ده دقيق ترجمه لر ائديب ، مدنيت خزينه - ميزى رنگين له شدير ميش دير .

عباس صحت بيرليريك شاعركيمى ، اونون ليركاسى هم ايده يامضمونو هم ده ادبى شكل و افاده طرزى اعتبارى ائيله مركب و ضديتلى بيير انكشاف يولو كئچميش دير . بئلهكى ، بوانكشاف يولونو ايكي اساس مرحله يه بولمك اولار .

۱۹۰۵ - ۱۸۹۰ نجى ايللر

۱۹۱۸ - ۱۹۰۵ نجى ايللر مرحله سى

XIX عصرين ۹۰ نجى ايللرين ده ايلك دفعه قلم تجربه سينه باشلاميش عباس صحتين سعدى و حافظ مزارلارينا حصرائتديگى غزللى بو دور اوچون سجه وي دير . عباس صحتين ۱۹۰۵ نجى ايلدن صونراكى ليريكاسى - سى خلقين ، وطنين طالعى ايله باغلانير .

عباس صحتين اريژينال شعرلى ايلك دفعه ۱۹۱۲ - نجى ايلده باكى دا " سينيق ساز " آديله كتاب شكلينده چاپدان چيخميش دير . ائله ده ايكي پرده لى " بوخسوللوق عيب دگيل " پيئسى همان ايل آيريجا كتاب شكلينده چاپ ائيلميش دير ، بيز اونون پيئس لرى باره ده آيريجا بيغحام صورته دانيشا باجاييق ...

بوزمان عباس صحت روس ديپلينده پوشكين دن ، لرمونتوفدان ، كرى - لودان ، نيكتين دن ، گركى دن و باشقالاريندان بيرسيرا دگرلى ترجمه لر ائتمگه باشلاير . بونلاردان بيرنئجه سيني يئته ۱۹۱۲ نجى ايلده ايكي حصه دن عبارت " مغربين گونش لرى " آدلى كتابيندا چاپ ائتدير . ميش دير .

بير رومانتيك شاعركيمى ده ، عباس صحت XX - عصر آذربايجان

رمانتزمی نین گورکملی نماینده لریندن دیر، او، محمدهادی نین تمثیل اشدیگی روماننتیک مکتبه منسوب اولسادا. بیرچوخ خصوصیت لر یله بو مکتبیین نماینده لریندن سنجیلیر. همین روماننتیک لر معین درحهده غزل زانری بئله کهنه شعر اسلوبو ایله داها باغلی اولدوقلاری حالدا عباس صحت گشت - گئده تما میله بیثنی شعر، بیثنی تفکر، بیثنی اسلوب طرفداری اولوبدور، بئله کی، اگر ۱۹۰۵ - نجی ایلده " حیات " روزنامه سی نین ۲۲ - فورال تاریخلی نمره سینده درج اشدیردیگی " بیثنی شعر نئجه اولمالی دیر " ؟ مقاله سینده فرانسیز و روس سمبولیست لری نین صنعتینه شریک چیخیر، شعرده هر شنیدن اول " گرامی حس لر " طلب ائتسه ده ، لکن صحت ۱۹۰۵ - نجی ایلین انقلابی پروسسی نین تاثیر نتیحه سینده ، تدریجا، بو کیمی فکر لریندن اوزاقلاشیر. شعرده کسگین احتما - عی مبارزه نین بدیعی افاده سینی ایره لی سورور .

اگر عباس صحتین ایلك شعر لرینده اوجمله دن : (" شاعر " ، یاد - ائت " ، " اولوشهر ") و سایره ده معارف ، مطبوعات ، مکتب ، ترقی ، بیثی فکر و بیثنی حیات آرزولایان شاعر ، دوغما شهری شاماخیا " مزار لینگ " آداملارینا ایسه " اولو " دئیر :

دیری دیرلر اگر چه صورته اولولردیر وفی حقیقته ...
 بودورکی، دوورون بوتون فلاکت و سفالت لری اونون شاعر و حسانس اوره گینی ازیر، متفکر ذهنینی دوشوندورور، او، چالیشیرکی، آموزغوغا - لی حیاتی نی دوغما وطنی نین و خلقی نین خوشبخت لیگی و اوغور لسو طالعی اوغروندا، معنوی مبارزه لر میدانیندا باشا وورسون، فداکارلیق ائدیپ و خدمت لر گؤسته رسین. آنجا ق حکیم، ناشر، شاعر، پوپلیسیست و معفم عباس صحت آموز " ترجمه، حالی یا " هولولو " آدلی شعرینده، آموز مسلک عشقی نی، مقدس آمالینی، ایزله دیگی یولو و گوددوگو غایه نی بئله ترنم ائدیر. آموزونو بئله تقدیم ائدیر:

... دالیدی قری درین دریا لار دوشدویو عشقی جتین سودالار
 قلبی قان عالی یا مان خانه خراب گوزیاشی ایچدیگی سو، باغری کباب
 ساتدیغی جنسی بویوک نیت لر آلدیغی نفعی فنا تهمت لر
 فکری عالی بدنی خوار و ذلیل آدی صحت کن آموز وخسته، علیل
 قانلی اللرده تیخینمیش نفسی باغیریر، چیخما ییر اماکی سسی
 چیرپینیر بلکه قوتار سین آموزونو دینله یین لرا شیده رلر سوزونو؟

شیشه چکسزده دیری ایکن اتیمی آتمارام من وطن و ملتیمی
مسلکیم ترجمه، حالیم دیر لطف حق غایه، آمالیم دیر
بوتون بو کیمی مشاهده لر انسان پرور شاعری لرزه یه گتیریسر،
خلقین مقدراتینی، وطنین طالعینی و گله جه گینی دوزگون معین ائده
سیلن قطعی عملی تدبیرحقینده دوشونمگه سوق ائدیر، عباس صحت نتیجه
اعتباریله مترقی حبه یه سؤیکه نیر، اودا مترقی معاصرلری کیمی مدنی
ترقی نین وفکرانتباهی نین گرچک لیگینه اینانیر و خلقی آییلمایا
جاغیر اراق فریاد قوپاریر

آییل ای امت محروم آییسل آییل ای ملت مظلوم آییل
آییل ای بولبول گلزار وطن نغمه ایله اولاییدار وطن
آیدن دیرکی، شاعرین یا شادینی محیط ده آزاد فکری - دموکرا -
تیک احوال و روحیه لی یا زیجیلار دایما تعقیب اولونور، دموکراتیک
مطبوعات ارگانلاری باغلانیلیردی، بئله بیر آغیر شرایط ده :
جوخ حقیقت منه تلقین ائله بیر وجدانیم

یوخدور اون دان بیرینی سؤیلمه گه امکانیم
دئمک له اؤز دهورونون آغیر و دؤزولمز شرایطینی قامچیلاییر. محض
بوناکوره ده شاعرین مشهور اثری اولان " شاعر، شعرپرسی و شهرلی"
اشرینده کی مندرجه دئمک اولارکی، یالنینز مؤلف اوچون دگیل، اوزا مانکی
آذربایجان رمانتیک لری نین هامیسی اوچون سجه وی دیر .
ایستهرم اوچماغی لیکن یوک آغیر، یول دا یوخوش

دئیدن نجه اوچسون قانادی سینمیش ازیلیمیش بیر قوش
عباس صحت، صورالار ائله کی شرایط دگیشیر، دموکراتیک فکری، آزاد -
لسق روحا بله دولو نیک بین شعرلر یا زیر، بئله کی عمومیتله گؤتور -
دوکده عباس صحتین رمانتیک سیندا گله جه یه امید، گریلیگین و محافظه
کارلیغین افکاری، یعنی لیگین و معاصرلیگین تصدیقی سجه وی دیر و بو
ساخمدان بؤیوک اجتماعی محنا کسب ائدیر .

عباس صحت رمانتیک شعرین تاشر گوجونو و بدیعی - استتیک ماهیتی
نی ده ایلك نوبه ده ره آل حیات غنقته و خلقین طالعینی حل ائدن
سیاسی - تاریخی عامل لره شاعرین نه درجه صادق قالما سیله قیمت له ند -
یریر. اؤزونون مجرد و عاطفی آرزولاریندانه اندازه یانیلدیقینی
باشا دوشور :

سوکلیم عشق وهوسدن داها بیزارم * ایندی بیراشقا دلاراما پرستشکارم

اوره گیمده داها یوخ غنچه دودا قـلار دردی
 وار دیرا ئودردی، قادین دردی، اوشا قلا دردی
 بیر اکمک . بیر باشماق، بیر پالتار دیله بیر
 وئردیگی قرضی ده هرگونه طلبکار دردی
 من بو حالتده نغجه بیرده اولوم قافیه سنج
 گئت بیر آسوده آدام تاپ داها وئرمه منه رنج

آتمیشام من هوسی، عشقی، دخی دلبری ده
 سنی ده شعری ده الهامی دا هم دفتری ده
 بو شعر پارچاسی او دؤورون معین بیر منظره سیننی چوخ آیدین و
 بوتون تضادلار یله بیر تا بلوکیمی گؤز قارشیسیندا جانلاندیریر . ایلک
 باخیشدا آداما ائله گلیرکی، هئج بیر چیخیش یولو یوخدور. لکن بیر
 قدر صونرا شعر پرئسی شاعرین امدادینا چاتیر. اونا نغجه یازیب و
 یاراتماق یولونو گؤسته ریر:

سن مکافاتینی انسانلیقا خدمتده آرا
 ابدی ذوقو تسلبنی حقیقت ده آرا
 شاعر اولدور کی، حقیقت لره دلداده اولار

شاعرین فکری خیالی گرهک آزاده اولار
 قید ائتدیک کی، ۱۹۵۵ - نجی ایل انقلابی، شمالی آذربایجان
 خلقی نین اجتماعی - سیاسی حیاتیندا بؤیوک بیر انتباه یاراتدیغی
 کیمی، ادبیات عالمینده ده یعنی دور آجدی . انقلابی زحمتکش لـرین
 تاریخی مبارزه سیندن الهام آلان دموکرات یازیچیلار بیرسیرا مهم اثر
 لرینی بو انقلابدان صونرا قلمه آلدیلار. عباس صحتین ده یارادیجیلیغی
 اساسا بو دؤرلردن چیچک لـنمه یه باشلاییر. او دا انقلابچیلاری آلقیشلا-
 بیر، اونلارین گله جک غلبه لرینه اینانیردی. او، اغز اوخوجولارینا
 مراجعت له " استقبال بیزیمدیر" آدلی شعرینده یازیبردی :

انسان، البته بیر زمان اولاجاق * اهل عشق اوندا کامران اولاجاق
 نه سارت نه ده عداوت اولار * خلق مستغرق سعادت اولار
 نه اولار گوزیاشی، نه کین نه عناد * نه مقصر اولار نه ده حـلاد
 قارداشیم سانما بوا میدی خیال * گله جک دیر بو شانلی استقبال
 بو کیچیک آنجاق قیمتلی اثر عباس صحتین دموکراتیک فکر لرینی
 او گره نیب آراش دیرماق اوچون اولدوقعا اهمیتلی دیر...

عباس صحت XX - عصر ادبیات تاریخیمیزد . اجتماعی - ادبی
یوکسلیش اوغروندا وار قوه سینی اسیرگه می بین فداکار یازیچیلاریمیز
دان بیرری دیر. اونون مرکب ورنگارنگ حیات یولونون ، یارادیجیلیغی
نین بعضی ضدیت و محدودیت لرینه باخما یاراق، دموورونون اساسا مترقی
هومانیست و دموکراتیک معارفپرور خادملری سیراسینا داخلدیر .
عباس صحت اصیل یازیچی و ترجمه چی اولماقلا برابر، چوخ صمیمی
فداکار سیر معلم، انسانپرور و خیرخواه بیر حکیم کیمی ده بوتون قوه و
قدرتینی وطنین و دیگر خلق لرین خوشنخت لیگی و ایشیقلی گله جه گی
اوغروندا صرف ائتمیشدیر. اوغزونون بوتون شعورلوحیاتیندا بیر آن دا
بئله اؤز مقدس نیت و خیرخواه ایستگیندن آیریلما میشدیر. دوز ۱۵
ایل تمام معلمک له مشغول اولموش، وطن اولادینی معارف له ندیر میشدیر.
بیر یازیچی کیمی گؤتورولدو کده عباس صحتین ادبی فعالیتی و
تدبعی یارادیجیلیغی چوخ جهت لی دیر. ناشر، شاعر، پوبلیسیست، اوشاق
یازیچیسی و ادبیات شناس اولماقلا برابر همی ده گؤزه ل درام نویس دیر.
عباس صحتین ۴ درام اثری نشر ائدیلیمیشدیر:

- ۱ - "یوخسوللوق عیب دگیل" ۱۹۱۲ - نجی ایله د کتابچا شکلینده چاپ
ائدیلیمیشدیر.
- ۲ - " نفت فانتانی (سئجرایش ، فواره)" درام اثری بیر پرده لی دیر.
بودا ۱۹۱۲ - نجی ایله د نشر اولونموشدور.
- ۳ - " جهالت ثمره سی یا خود بیر ملتین خوشخت لیگی " بو اثر ده بییر
پرده لی دیر. ۱۹۱۴ - نجی ایله د چاپدان چیخمیشدیر.
- ۴ - " تاقی و ناقی (تقی و نقی)" بو اثر دراماتورگون ۱۹۲۵ - نجی
ایله د نشر اولونان کتابینا داخل اولاراق نشر ائدیلیمیشدیر.
دراماتورگ صحتین پیئس لرینی ژانر خصوصیت لرینه گؤره ۲ قسمته
بؤلگ اولار :

بیرینجی کومدی اثرلر، بورایا " نفت فانتانی " و " تاقی و ناقی "
اثرلری داخلدیر.

ایکینجی درام لار ، بورایا " یوخسوللوق عیب دگیل " و " جهالت ثمره
سی یا خود بیر ملتین خوشخت لیگی " اثرلری دیر. آنجا ق بودرام اثر-
لرینده ده گیلوش آزدگیل دیر. چونکی اصولا عباس صحت پیئس لرینده
کومدی ژانر داها گولویثر توتور.

قيدا ئتدېك كى، صحتىن يارا دىجىلىغى رنگارنگ دىر. او، وطنى نىن
 فسونكار گوشه لرىنى، يوردونون جاذبەلى، منظرە لرىنى، دوغما آذربا -
 يحان طبيعتى نىن الھى گۆزەللىك لرىنى دە اغۇز شاعر قدرتى والھام
 شالەسىلە ائلە گۆزەل ترنم ائتمىشدىر كى، سانكى قدرتلى بىر رسام
 پوئىك بويالارلا، جانلى و آيدىن لوحەلر ياراتمىشدىر.
 عباس صحت "ياز"، "ياي"، "پائىز چاغىندا"، "قىش"، "ياي سەمىرى"،
 "ياي گىجەسى" بىرايلىك باھار"، "اكىنچى نغمەسى، وسايرە بو كىمى
 شعرلرىندە طبيعت منظرە لرىنى نە قدر ماھرانە ترنم ائتمەگى باچار -
 مىش، سانكى شاعر بوتون و طنمىزىن بو گۆزەل لىك لرىنى، بوتون
 رنگارنگ لوحە لرىنى ماھىر بىر رسام فرچاسى ايلە چكىب، گۆز اغۇنۇندە
 جانلاندىر مىشدىر. بودور "ياي سەمىرى" شعرىندە بىر پارچا :
 اود توتوب قىرمىزى آتش لە يئەنە ياندى افق
 شفقىن قىرمىزى رنگىلە ايشىقلاندى افق
 بىر قەدەر چايدان اوزاق، اود قالامىش داغدا چوبان
 اويادىر اغۇز سوروسون اوتلايا يايلاقدا چوبان
 يوموشاق گۆي چىمىن اوستە دوشوب شىخ گىجە دن
 اىستى بوخدور، ھلە وار بىر بالاھامە گىجە دن
 آغ دومانلار اوجالير، گۆي اوزونە داغلاردان
 چوخ سرىن دىرھا واسى، كىچمە بويلاقلاردان
 گون چىخىر، گۆيدە بولود قىرمىزى رنگە بويانىر
 كندلى لىر چوخ يورولوب اويقودان ايندى اويانىر
 پەيە دن مال - قارانى بعضى چىخاردىر قىراغا
 بعضى صحرايە گىدەر ايشلە مگە، بعضى باغا ...
 گۆروسونوز بو مصراعلاردا طبيعت تصويرلىرى، منظرە لىر سلسلەسى نە
 قەدەر طبيعى، ماھرانە و پارلاق و ئىلمىشدىر. بوتون شعرە مىلى كالورت،
 دوغما لىق نە قەدەر گولودور. جاذبەلى دىر، اورەگە ياتاندىر.
 عباس صحت ھى دە قدرتلى مترجم دىر. اونون روس دىلىندە ائتدېكى
 ترجمە لىر دقتە شايدان دىر. پوشكىن دن "قفقاز" شعرى، لىرمونتوفدان
 "مەتسىرى" پوئىماسى، گوركى دن "ھاياتىن دىلىندە" پىئىسى نى، بۇيوك
 روس تىمىلچىسى كرىلوفون بىر نىچە اثرىنى ئانا دىلىنە ترجمە
 ائتمىشدىر. او جملە دن : "زىمىتكىش آھى" قاراقوش و قارى،

"قاریشقا و میلچک"، "فیل و آلاباش"، "بالیق، اوردک و خرچنگ"، "سازاندالار"، "قورد و قوزو" وسایره، همی ده اونو اوستاد وماهر بیر ترجمه چی کیمی تانیتدیرمیشدیر. آنجاق صحتین ترجمه لری اوقدر قوتلی دقیق و گؤزه ل چیخمیشدیرکی، ائله اصیل اثرین تاثیرینی باغیشلار. بونلارلا یاناشی صحت درزاوین دن، ژان رامودان، گوته دن، تولستوی دان، نیکیتین دن و باشقالاریندان ائتدیگی ترجمه لرده اصل صنعت نمونه لری دیر.

عباس صحتین ان یاخین مفکوره و قلم دوستلاری:

بؤیوک شاعریمیز میرزا علی اکبر صابرین یارادجیلیغینا بسله دیگی حدودسوز محبت و اونون ادبی اثری نین توپلایب نشر ائتمه سی ساحه سینده کی عوض سیز، آردیحیل و تمنا سیز امگی و خدمتی، عباس صحتین اؤز خلقی و مدنیتی قارشیسیندا اونودولماز خدمتی دیر، دوغرونداندا اونلارین هرایکیسی بوتون حیاتلاری بویو خلق کوتله لری نین آزادلیغی و معارف لنمه سی اوغروندا مبارزه آپارمیش امچی انسانلارین سسینه سس وئرمیش لر. مظلوم، ازیلن و استثمار اولونان و مستضعف آداملارین طرفداری و حامی لری اولموشلار.

عباس صحت صابرین استعداد و دهاسینا هله اونون ساغلیغیندا بئله حئیران ایدی. اونون مترقی حرکاتینا بیر اوردودان آرتیق کمک ائتدیگینی سؤیویوب، اوره کدن اینانیردی کی، قدر بیلن خلقیمیز بیر گون اونا هیکل قورا جاقدیر.

ای مجسم دویقو، ای علوی بشر ای چا میرلیق ایچره دو شמוש صافزر
 طعن ولعن ایلر سه هر نادان سنه یا مساعدا ولما سیا دوران سنه
 غمیثمه، تخفیف وئر آلامینسا آزچکه ر، هیکل یا نپارلار نامینا

عباس صحت یا نیلما میشدی، قدر بیلن آذربایحان خلقی نهایت اؤز بؤیوک اوغلونون هیکلینی او جالتدی، باکی دا اونا آبدی یاراتدی. اونون اثرلری دفعه لرله نفیس شکلده چاپ ائدیلدی، خلقین مالینا چئوریلدی، حقیقنده علمی - بدیعی اثرلر یا زیلدی. شعرلری مختلف دیلره ترجمه اولوب دیلر ازبری اولدو. طنطنه لی و شانلی جشن مراسم لری و صابر گونلری گئچیریلدی. خاطره سی ابدی لشدیریلدی...

عباس صحت مرحوم عبدالله شائق له ده یاخین دوست اولموش، صحت، صابر و شائق چوخ وقت بیریردرده توپلاشیب، فکر مبادله سی ائدییب،

ادبی مُسامره لر آپاریب ، یارادیجیلیق مشورت لری ایله رمیش لر کی ،
مرحوم عبدالله شائقین بر حقدہ قلمہ آلدیغی قیدلری دقتہ لایق دیر .
عباس صحتین یاخین دوستلاریندان بیرى ده فریدون بیگ کؤچرلیسی
اولموشدور . او کؤچرلی یه گؤنده ردیگی جواب مکتوبلاری نین بیرینده
صابرسیز گئچیردیگیم گونلرین احوال و روحیه سینی بئله ترنم ائتمیشدیر :

" یازمیسان تازہ نه شی لر؟ " - دئیہ سوردون مندن

روحومون تارینا مظراب زن اولدون قارداش

صابر ایله بئله مکتوبو چوخ آلدیق سندن

هر نه یازدیقسا ، اونا بانی سن اولدون قارداش ...

لیک چوخ چکمه دی دوران بیزه بیداد ائتدی

آه او جمعیتیمیز تجزجه پریشان اولدو

موت طراح او صفا بزمنینی برباد ائتدی

صابر اولدو دئمیرم ، شعر ائوی ویران اولدو ...

عباس صحتین حیات و یارادیجیلیغی بیرداها ثبوت ائتمیشدیر کی ،

وطن سئوهر صنعتکارکیمی یا شایب یار اتمادان وطنین ، خلقین ، زمانین

دوغما اوغلو اولماق ممکن دگیل . حیات وزمان ایره لی له دیکجه بیسز

عباس صحتین قلبینده کی وطنه ، خلقه ، آزادلیقا ، صداقتله خدمت عشقی

نین سؤنمز حرارتینی دایما دو یا جاییق ...

عباس صحت ائوز وطنی ، ائوز خلقی ، وطنی و خلقی نین مقدراتیله

یاناشی دیگر اولکه و خلق لرین حیاتی و مقدراتی ایله مراقلانمیش ،

باشقا خلق لری ده آزاد ، خوشبخت و مرفه و فراوان گؤرمک ایسته میشدی

مثلا ایران خلقی نین حیاتی و سعادت ، طالعی و رفاهی همیشه شاعری

دوشوندوروب ، فکرینی مشغول ائتمیشدیر .

عباس صحت و ایران :

قید ائتدیک عباس صحت عالی تحصیلین ایران دا آئتمیشدیر بودورکی ،

او عمرونون صونونا قدهر اوزاقدان دا اولسا متمادیا ایرانین سیاسی

اجتماعی و اقتصادی وضعیتینی ایزله میش دیر . بئله کی ، صونلاردا نظمہ

چکدیگی شعرلرین ده یغنه ده بو حقدہ گؤزهل فکرلرین بیان ائدیجیسی و

ایران خلق لری نین آجینا چاقلی حیاتینا یانانلاردا ن بیرسی اولموش -

دور . عباس صحت اوزمان ایش سپز اوچوندان یوردونو ، یوواسینی ، ائوینی

اشیگینی ترک ائدیب بیرپارچا یا وان چوره کدن اوتری دیده رگین دو-
 شمش ایران فعله لری نین آغیر حیات شرایطینی اورهگ آغریسی ایلسه
 ترنم ائدیر. ائله شاعرین " احمدین غیرتی " آدلی شعرینده گورورسوز
 کی، صحت قارا شهرده ایشله یین بیرایرانلی فعله نین آحینا جا قلسی
 وضعیتنی، اونون ، وطنی، خلقی حقیقنده دوشونجه لرینی نظمه چکه رکن ، او
 زمانکی ایرانین وضعیتینه دریندن ماراقلاندیغینی گؤسته ریر. عباس
 صحت آرقین محمدعلیشاهین آدسا شهریندن ایرانا قاییتما سینی، یعنی
 دن مشروطه خواهلارین علیه نه هجوم گئچمه سینی، فدائی لرو آزادخواه
 لارین جدی و کسکین مقاومت لرینه راست گلمه لرینی، احمدین تله سیک
 وطنه قاییدیب فدائی لره قوشولوب آزادلیق اوغروندا سلاحتی مبارزه
 لرده قهرمانجاسینا اشتراک ائتمه سی و نهایت محمدعلیشاه قوشونونون
 مغلوب اولوب ، مشروطه چی لرین تام غلبه سی حقیقنده سؤیله دیگی فکرو
 ملاحظه لر، ادیبین ایرانلا، ایران اجتماعی ، سیاسی شرایطی ایلسه
 ماراقلانماسی ایله یاناشی همی ده اونون خلق لرین آزادلیقا اولان
 شدتلی میلینی، ایستک و آرزوسونو ترنم و تجسم ائتدیرمیش اولوربئله
 کی، آزادخواهلارین غلبه چالماسی شاعرده حدودسوز بیرسئوینج عمله
 گتیریر. ایندی به قده رکی، اضطراب و غذابلا رینی سئوینج و شنلیگ له
 دگیشدیریر. آشاغیداکی مصراعلار شاعرین کوکسونه سیقما یان فرحی نین
 سئوینجی نین محصولودور. شاعر محاربه میدانینی تصویر ائدیر:

فدائی لر دلیرانه رحعت ائتدی دوباره ،
 شاه برست لر شکست تاپیب ، اوز قویدولار فراره .
 بو حال ایله عصره قده ر محاربه اوزاندی .
 نتیجه ده فدائی لر شانلی ظفر قازاندی .

سؤیله یین عباس صحت بونونلا دا بیرداها ایران زحمتکش لرین صمیمی
 حامیسی اولدوغونو گؤسته ره رک اوزونون مترقی و آزادخواه بیر انسان
 اولدوغونو ثبوت ائتمیش اولور. بونلارا او تکجه اوز خلقی اوز اولکه -
 سی دگیل دیگر خلق لرین، قونشو اولکه لرین ده قایغیسینا قالدیغینی
 بیلدیریر .

عباس صحتین فارسجا دان ائتدیگی ترجمه لریندن نمونه اوچون امیر

قارا شهر = باکی نین نفت آبییرما صنعتی بیئرله شن حصه به "قارا شهر" دئیر لر

خسرو دهلوی نین ۱۴ - آیلیق اوغلو خضره اثتدیگی نصیحتی هر ایکی
دیلده وئیریریک آموزونوز قضاوت اثتدین : بودور ترجمه و اصل : د

اوغلونا نصیحت

خضریم، ای عزیز جانیم اوغول ! * ای چشمه ی زندگانیم، اوغول !
سن طفل سن ایندی چارده ماه * دونیا ایشینه دگیلسن آگاه
ایندی سنه ایله رم وصیت * البته سوزومدن اثتمه غفلت
واختی ایکن، اوغول جوان اولارسان * روشندل و کامران اولارسان
هئج واخت نصیحتیم اونوتما * جاهل لر ایله غلاقه توتما
قویدوم اوسببله خضر نامین * تا دائمی اولسون احترامین
ایستهرسن اگر نجاتین اولسون * خضریم، ابدی حیاتین اولسون
کسب ایله معارف و معانی * عمرون اولا تاکی جاودانسی
لیکن اولاماز بو عمر جاویسد * تا اولمایاسان مثال خورشید
علم، اهلین او جالدیر آسمانه * گون کیمی شفق سالار جهانسه
آما اوزونه آچیلماز اول گنج * تا چکمییه سن اذیت و رنج
اثتمسن تیکانا اگر تحمیل * گلشنده درهرسن اول زمان گول
معدن ده جیخار قاباچا تورپاق * آخر بولونار طلای بــــــــــرایی
باخ، نی شکرین کسنده بنسیدین * توتמוש قا میش ایچره گیزی قند
عبرت ائله ساده بو مثلسدن * زنیور ایله قصه - عسلسدن
اول علم جهادی نین شهیدی * اول هر ایکی عالمین سعیدی
علم اهلی اولارکن، اثتمه اما * تزویریله جمع مال دونیا
اثت قلبینی رنگ هیله دن صاف * اول عالم اولارکن اهل انصاف
قولدور لوقا علمی آلت اثتمه * نوع بشره خیانت اثتمه
اؤگره ن اوسایاق گوزهل فواشد * تا نفعین اولا عمومسا عاید
جمع ایله اوقسم دانش و فن * سئوسین سنی تاکی دوست و دشمن
دونیا مالینا چوخ اولما مایل * آنجاق چالیش اول علوما نایل
دولت او دگیل کی، بیحد و مر * جمع ائیلیه سن طلای احمر
دولت اودو امن اولا مزاجین
هم اولمایا خلقه احتیاجین

امیر خسرو دهلوی

نصیحت به فرزندم

ای خضر من، ای جوانی من * ای چشمه زندگانسی من

تو طفلی و حال چهارده ماه * از کار جهان نهء تو آگاه
 اکنون به تو می کنم وصیت * البته از او مکن تو غفلت
 تو طفلی و چون جوان بگردی * روشندل و کامران بگردی
 این پند مرا مکن فراموش * دوری بنما ز بله و بی هوش
 زانرو شده است خضر نامت * جاوید بگردد احتسرامت
 خواهی تو اگر نجات یابی * چون خضر ابدی حیات یابی
 کن کسب معارف و معانی * پیوند شوی به جاودانسی
 پرتو تو نیفکنی جو خورشید * کی می شود عمر و نامت جاوید
 علم است برد به آسمانت * تسخیر زمانه و جهانت

شیمدی شاعرین ۱۸۹۸ نجی ایلهده سعدی مزارینا اوز توتوب

یا زدیغی شعره دقت یئتیرهک :

سعدی، ایا شاعر شیرین کلام * خوابگهین روضه ای - دارالسلام
 دور، او یان ای داهیه روزگار * گؤر وطنین اولدو نجه تارومار
 مضجع پاکین دیر اگر دلگشا * حیف دگیل منجه بوگون دل گشا
 آچ گؤزونو باخ وطن اولادینا * شوگیلی اعقابینا، احفادینا
 اولدو فراموش نصیحت لیرین * وئرمه دی هئج فایده زحمت لیرین
 حکمت اشعارینابی اختلافا * ائیلرایکن اهل جهان اعتراف
 قدر قویارکن هامی آثارینا * سؤزلرینه، شیوه گفتارینا
 هر دیله نقل اولدو کلامین سنین * توتدو بوتون عالمی نامین سنین
 یاتدیلار احفادلارین خوابیده * ائتمه دیلر رکن آدینا آبدیده

قدرینی بیلستیدی اگر اغنیاء

اسمینه مین مکتب اولوردو بناء .

قدیم تاریخ و قدیم مدنیتته مالک اولان آذربایجان خلقی، هر عرصه ده
 هر زماندا، بو یوک داهی لر، اصیل انسانلار، حقیقی خلق خادملری
 یئتیریب دیر کی، اولارین صایی یوزلر و مین لرایله دیر، عباس صحت
 ده خلقیمیزین، وطنیمیزین بو یوکسک سویه لی مرد و عالم اولادلاریندان
 بیر دیر. قوی عباس صحتی اولمز ابدی ابدیتته قوووشون .

=====*

حضرت محمد (ص) بن اوگودلری

نَوْمُ الْعَالِمِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ الْعَابِدِ .
 عالمین یوخوسو عابدین عبادتیندن یاخشی دیر .
 نَوْمٌ عَلَى عِلْمٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاةٍ عَلَى جَهْلِ
 علم ایله یوخو، جهل ایله نامازدان یاخشی دیر .
 الْإِنْسَانُ وَلَدًا أَدَمٌ وَأَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ .
 خلق آدمین اولادی دیر، آدمده تورپاقدان دیر .
 الْإِنْسَانُ رَجُلَانِ عَالِمٌ وَمَتَعَلِّمٌ وَلَاخَيْرَ فِيمَا سِوَاهُمَا .
 خلق ایکی کیشی دن عبارت دیر: عالم، و اوگره نس. قالاندا خیری یوخدور .
 نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ أَبْلَغُ مِنْ عَمَلِهِ .
 مؤمنین نیتی عملیندن شایسته راق دیر .
 الْإِنْسَانُ كُلُّهُمُ عِيَالٌ لِلَّهِ فَأَحَبُّهُمْ إِلَيْهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِمْ .
 خلق هامیسی تانری نین اوز آداملاری دیر، و ان چوخ سئویله نسی
 خلقه داها فایدالی اولانی دیر .
 أَلْتَنْدَمُ تَوْبَةً وَالْتَأْتِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَأَذْنَبَ لَهُ .
 بشیمانلیق توبه کیمی دیر، و هرکس گناهیندان توبه ائتسه، سانکی
 کناهی یوخ موش .
 - أَلِهَمَّ نِصْفَ الْهَرَمِ -
 - غصه یاری قوجالیق دیر .
 أَلْتَنْظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ .
 تمیزلیک ایمان دان دیر .
 أَلْتِنْيَا حَةٌ مِنَ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ .
 نوحه چیلیک جاهلیت ایشیندن دیر .
 أَلْتِنِيَّةُ الْحَسَنَةُ تَدْخُلُ مَا جِبَهَا الْجَنَّةُ .
 یاخشی نیت، صاحبینی بهشته آپارار .
 هَلَكَتِ الرَّجَالُ حِينَ أَطَاعَتِ النِّسَاءَ .
 کیشیلر، قادینلارا اطاعت اقله ینده، هلاک اولورلار .
 ترجمه اعدن : ج . هیفت . منبع : نهج الفصاحة

مبانی دستور زبان آذربایجانی

(ترکیبات و جملات)

(۳)

ترکیبات فعلی آزاد ترکیبات فعلی آزاد ترکیباتی هستند که طرف اول آنها از انواع مختلف کلمه، و طرف دوم تنها از فعل تشکیل می‌شود. به این ترتیب در تشکیل ترکیبات فعلی آزاد نقش اساسی را فعل بعهده دارد، و کلمات بکار رفته در اول ترکیب به آن وابسته‌اند. مانند: "سو و فرمک - آب دادن" "دوز دئمک - راست گفتن"، "پیادا گفتمک - پیاده رفتن"، "سویوقدان تیتره مک - از سرما لرزیدن"، "ایکی یئره بولمک - دو قسمت کردن"، "گوزیله گورمک - به چشم دیدن".

در ترکیبات فعلی آزاد، افعال در داخل جمله با اشکال مختلف خود و با قبول پسوندهای تصریفی وجه و زمان و شخص شرکت می‌کنند. با وجود این در این قسمت، در نقل شواهد بطور شرطی از حالت مصدری فعل استفاده شده است.

در ترکیبات فعلی آزاد، اهمیت معنی‌کلماتی که در تشکیل ترکیب به کار می‌روند، بسیار مهم بوده، و هر کلمه وصفی تنها با افعال معینی قابلیت ایجاد ترکیب فعلی را دارد. مثلاً کلمه "سو-آب" با افعال نظیر "گتیرمک-آوردن"، "ایچمک-نوشیدن"، "توکمک-ریختن"، "یویونماق-شستشو کردن"، "قاینماق-جوشیدن"، "آخماق-جاری شدن" ترکیب فعلی به وجود می‌آورد.

در ترکیبات فعلی آزاد نیز مانند ترکیبات اسمی آزاد، و از این میان بخصوص ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از صفت فعلی یا ظرف فعلی تشکیل شده باشد، می‌توانند حالت مرکبتری داشته و بیشتر از دو کلمه را در خود جای دهند. کلماتی که به این صورت بترکیب فعلی افزوده می‌شوند در کاربرد دستوری ترکیب دخالتی نداشته، و تنها طرفین دوگانه ترکیب را توجیه و توصیف می‌کنند. مثلاً ترکیب فعلی "آلمانی درمک - سیب را چیدن" می‌تواند اشکال مرکبتری از نوع "آلمانی آغا جدان درمک-سیب را از درخت چیدن"، "آلمانی آغا جدان گیزلینجه درمک - سیب را پنهانی از درخت چیدن" و نظایر آن را داشته باشد و یا ترکیب فعلی "دوروب گفتمک-برخاسته

رفتن" در اشکال مرکبتری از نوع "تثزدن دوروب گفتمک - صبح زود برخاسته رفتن" ویا "تثزدن دوروب ایش اختار ماغا گفتمک - صبح زود برخاسته و برای پیدا کردن کار رفتن" را می تواند ارائه دهد .

فوق ترکیبات فعلی آزاد با ترکیبات اسمی آزاد در آنستکه ، ترکیبات فعلی آزاد به لحاظ وجود عنصر فعل در آنها ، بیشتر از ترکیبات اسمی به مفهوم حرکت گرایش دارند و با اینکه از نظر ترکیب و مضمون شبیه جمله نیستند (نه اندیشه و حکمی را بیان می کنند و نه واجد دو رکن اصلی جمله یعنی مبتدا و خبر هستند) وجود مفهوم حرکت جنبه اشتراک آنها با جمله است و بهمین جهت نیز تا مدتها پیش برخی از این ترکیبات در مباحث دستوری نوعی از جملات ناقص به حساب می رفته است .

طرف اول ترکیبات فعلی آزاد می تواند از انواع کلمات زیر تشکیل شود :

از اسم - اسمی با کلیه اشکال و انواع خود اعم از مفرد و جمع ، ذات و معنی ، بصورت آزاد یا پذیرش پسوندهای مختلف حالت و با قبول ادات وصل می توانند طرف اول ترکیبات فعلی آزاد را تشکیل دهند . مانند : "آغاچ اکمک - درخت کاشتن" ، "درس اوخوماق - درس خواندن" ، "چوله گفتمک - به صحرا رفتن" ، "ایشدن قاییتماق - از کار برگشتن" ، "اوشاقلارا قوشولماق - همراه بچه ها شدن" ، "ایشچیلرله ایشله مک - با کارگران کار کردن" .

از صفت - صفات به لحاظ اینکه اوصاف و چگونگی اسم را بیان می دارند نمی توانند طرف اول ترکیب فعلی باشند . لکن گروهی از صفات با قبول حالت اسم قابلیت شرکت در طرف اول ترکیب فعلی را پیدا می کنند . مانند : "سارییاچالماق - به زردی زدن" ، "قارایا باخماق - به سیاهی نگریستن" "ایستینی سویوقدان سفچمک - گرما را از سرما تشخیص دادن" .

از عدد - اعداد نیز به لحاظ اینکه شماره و مقدار اسم را بیان می دارند ، نمی توانند طرف اول ترکیب فعلی باشند . لکن با پذیرش حالت اسم استعداد شرکت در طرف اول ترکیب فعلی را پیدا می کنند . مانند : "ایکییه بولمسک - به دو قسمت کردن" ، "اوتوزو گفچمک - از سی گذشتن" ، "یثتمیشه چاتماق - به هفتاد رسیدن" .

از ضمیر - ضمیر شخصی می توانند طرف اول ترکیب فعلی آزاد باشند . مانند : "اونوقار شیلماق - او را استقبال کردن" ، "سنی سقومک - ترا دوست داشتن" "بیزلری چا غیرماق - ماها را دعوت کردن"

از فعل - افعال در اشکال مصدری ، صفت فعلی و ظرف (یا متمم) فعلی کیه

نقش‌گرامری اسم را در کلام ایفا می‌کنند، می‌توانند در طرف اول ترکیب فعلی آزاد شرکت داشته باشند .

شکل مصدری ، مانند: "سوساق بیلمه مک - خاموشی نتوانستن"، "دایانماق ایستمه مک - تأمل (توقف) نخواستن"، "اوخوماغا باشلاماق - شروع به خواندن کردن"، "گفتمگه حاضیرلاشماق - آماده رفتن شدن".

شکل صفت فعلی ، مانند: "باخان کیمی تانیماق - بمحض دیدن شناختن"، "اششیدن کیمی اینانماق - بمحض شنیدن باور کردن"، "سمرآچیلاندا یوللانماق - باطلوع صبح راه افتادن".

شکل متمم یا ظرف فعلی ، مانند: "اششیدیب اینانماق - شنیدن و باور نداشتن"، "گورجک تانیماق - بمحض دیدن شناختن"، "گوزله مه دن گفتمک - بدون انتظار رفتن".

از ظرف - تمام ظروف می‌توانند در طرف اول ترکیب فعلی آزاد شرکت داشته باشند. مانند: "ایره لی گفتمک - پیش رفتن"، "دالی چکیلمک - عقب کشیدن".
باتوجه به موارد فوق ترکیبات فعلی آزاد را بر حسب نوع کلماتی که در - طرف اول ترکیب شرکت می‌کنند می‌توان به طریق زیر گروه بندی کرد:

- ۱- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از اسم تشکیل شده باشد.
- ۲- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از مصدر تشکیل شده باشد.
- ۳- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از صفت فعلی تشکیل شده باشد.
- ۴- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از ظرف فعلی تشکیل شده باشد.
- ۵- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از ظرف تشکیل شده باشد.
- ۶- ترکیبات فعلی آزاد که طرف اول آنها از اسم تشکیل شده باشد.

در این نوع ترکیبات فعلی، اسم به ایجاب و خواست فعلی که با آن ترکیب می‌شود، حالات مختلفی می‌پذیرد. در این حالت پذیری بغیر از حالت ملکی که استعداد تشکیل ترکیب فعلی را ندارد، طرفین ترکیب در حالت آزاد اسم تنها با دخالت ادات وصل و در چهار حالت دیگر هم بطور مستقیم و هم با دخالت ادات وصل با یکدیگر ترکیب می‌شوند.

الف - ترکیب فعلی که اسم در آن با حالت آزاد به کار رفته باشد. در این نوع ترکیب فعلی ، اسم با دخالت ادات وصل با فعل ترکیب می‌شود. البته - ادات وصلی که در میان طرفین ترکیب فعلی، اعم از حالت آزاد یا حالت های دیگر، شرکت می‌کنند، اداتی هستند که تنها کار ایجاد ارتباط میان طرفین ترکیب را انجام می‌دهند و هیچ نقشی در تغییر مفهوم ترکیب ندارند و بالطبع

با حذف آنها رابطه موجود ما بین طرفین ترکیب نیز بهم می‌خورد. مثلاً در ترکیبای "آنا ایله گوروشمک- با مادر دیدار کردن"، "سود اوچون آغلاماق - بخاطر شیر گریستن"، ادات وصل " ایله و اوچون" بدون اینکه نقشی در تغییر مفهوم ترکیب داشته باشند، تنها وظیفه ایجاد ارتباط ما بین طرفین آن را برعهده دارند. بطوریکه با حذف آنها رابطه موجود در میان دوطرف ترکیب بهم می‌خورد و بعنوان مثال ترکیبهای بالا بصورت نامفهوم "آنا گوروشمک - مادر دیدار کردن" و "سود آغلاماق - شیر گریستن" در می‌آید.

ادات عمده‌ایکه در این نوع ترکیبات فعلی، اسم را با فعل مربوط می‌سازند عبارتند از: ادات "ایله (لا- له) - با"، "اوچون - برای، جهت"، "کیمی - مانند"، "تک - مثل" و از این قبیل. مانند: "دیل ایله دتمک - با زبان گفتن" "ماشینلا گزمک - با ماشین گشتن"، "گوزله گورمک - با چشم دیدن"، "اوشاقلارلا باش باشا قوشماق - با بچه‌ها سر به سر گذاشتن"، "ایش اوچون گتتمک - برای کار رفتن"، "توپ کیمی پاتلتماق - مثل توپ ترکاندن"، "قوش تک اوچماق - مثل پرندۀ پریدن" که این دوتای آخری، یعنی "کیمی و تک" همتای هم بوده و می‌توان - هر یک از آنها را به جای دیگری به کار برد.

ب - ترکیب فعلی که اسم در آن با حالت گرایش (با پذیرش پسوندها *a* و *آ-ا*) و در اسامی مختوم به صائت با پسوندها *یا* - *یا* و *یه-یا*) به کار رفته باشد. در این نوع ترکیب که نشانگر گرایش حرکت (فعل) به شخص یا شیئی است، اسم، هم بدون پذیرش ادات وصل و هم با پذیرش این ادات با فعل ترکیب می‌شود:

مثال برای حالت بدون پذیرش ادات وصل: "تبریزه قایینماق - به تبریز برگشتن"، "داغلارا باخماق - به کوهها نگریستن"، "سویا دوشمک - به آب افتادن" "کوچه‌یه چیخماق - به کوچه بیرون آمدن".

مثال برای حالت پذیرش ادات وصل (ادات وصلی که در این نوع ترکیب فعلی شرکت دارند، بطور عمده عبارتند از "جان، جن، تا" و همتای آن "تک - تا" و "ساری - طرف"، "سحره جن آغلاماق - تا صبح گریستن"، "آخشا ما جان گوزله - مک - تا غروب منتظر ماندن"، "اولنه تگ آرزولاماق - تا دم مرگ آرزو کردن" "کنده ساری گتتمک - طرف دهگده رفتن"، "قاپییا ساری چکیلمک - سمت در - کشیده شدن".

ج - ترکیب فعلی که اسم در آن با حالت تأثیرمفعولی به کار رفته باشد. می‌دانیم که اسم در حالت تأثیر، در کلام به دو شکل معین و نامعین

نمودار می‌شود. در حالت تأثیرنا معین، بعنوان یک اصل، طرف دوم ترکیب فعلی، از افعال متعدی تشکیل می‌شود. در این حالت اسم بیرون قبول پسوند با فعل ترکیب می‌شود. مانند "سو ایچمک - آب خوردن"، "تفنگ آتماق - تفنگ در کردن"، "داش داشیماق - سنگ حمل کردن"، "ناغیل سویلنه مک - قصه گفتن". و اما در حالت معین اسم با قبول پسوند چهار شکلی \tilde{c} ، \tilde{l} ، \tilde{a} ، \tilde{u} (در اسمهای مختوم به صائت با دخالت اصوات کمکی ن - n و ی - y) با فعل ترکیب می‌شود. مانند "گلینی بزه مک - عروس را آراستن"، "اوجاغی قالاماق - اوجاق را انباشتن"، "سوزو سوروشماق - مطلب را پرسیدن"، "آلمانی دزمک - سیب را چیدن"، "چوره یی یشمک - نان را خوردن".

د - ترکیب فعلی که اسم در آن با حالت تخصیص مفعول^۱ فیه با پذیرش پیوند (دا - da - ده - de) به کار رفته باشد. در این حالت طرف اول مکان و زمان اجرای طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند "گولده اوزمسک - تو استخر شنا کردن"، "کارخانادا ایشله مک - تو کارخانه کار کردن"، "کوچه ده اوبناماق - تو کوچه بازی کردن"، "باهاردا اکیلیمک - در بهار رکاشته شدن"، "پابیزدا بیچیلیمک - در پائیز درو شدن"، "تاریخده یثر آچماق - در تاریخ حا باز کردن".

ه - در ترکیب فعلی که اسم در آن حالت انفکاک (مفعول^۲ عنه) با پذیرش پسوندهای دان - dan و دن - dan به کار رفته باشد. در این نوع ترکیب فعلی، برخلاف حالت گرایش، فعل از شخص یا شیئی منفک می‌شود. مانند: "اؤدن چبخماق - از خانه بیرون رفتن"، "سگردن قاییتماق - از سفر برگشتن"، "اوندان دانیشماق - از او (درباره او) حرف زدن"، "آغی قارادان سئچمک - سفیدی را از سیاهی تشخیص دادن".

این نوع ترکیب فعلی به یاری ادات وصل نیز تشکیل می‌شود و عمده ترین این ادات عبارتند از "اؤترو - برای، بخاطر"، "قابق - قبل از، جلوتر"، "سونرا - بعد از، پس از"، مانند: "تویدان اؤترو چاغیرماق - برای عروسی دعوت کردن"، "هامیدان قابق کلمک - قبل از همه آمدن"، "ایشدن سونرا گئتمک - بعد از کار رفتن".

۲- ترکیبات فعلی که طرف اول آن از مصدر تشکیل شده باشد.

مصدرها، به اعتبار وظیفه و نقشی که در کلام دارند، به دو نوع مستقل و وابسته تقسیم می‌شوند. انبوهی از مصدرها در جمله نقش مستقل ایفا می‌کنند که از آنها بعنوان مصادر مستقل نام می‌برند. مانند: "دانیشماق گوموش

اولسا ، دانیشما ماق قیزیلدر - اگرسخن گفتن نقره باشد، ساکت ماندن
طلاست" ، "یوخلاماق آدمی ایشدن ده قویار، آشدان دا - خفتن شخص راهم
ازکار باز میدارد، هم از آش".

در مثالهای بالا مصدرهای "دانیشماق، دانیشما ماق ویوخلاماق" که بسه
حای مبتدا به کار رفته اند، مصدرهای مستقل هستند .

اما گروهی از مصدرها نیز هستند که در جمله نقش مستقل نداشته ، بلکه
به اجزای جمله یاری می دهند . این مصدرها را مصادر وابسته می نامند .
مانند: "کولک هله هله یا واشیماق ایسته میردی - باد حالا حالا خیال
ساکت شدن نداشت" ، "من دئمک ایسته بیرم که سیزیو ایشده یانلیپرسینز -
من می خواهم بگویم که شما در این کار اشتباه می کنید" در این جمله ها
مصادر "یا واشیماق و دئمک" مصادر وابسته ای هستند که خبرهای "ایسته میردی
و ایسته بیرم" جمله را یاری می دهند .

مصادر وابسته ممکن است به اسم یا به فعل وابسته باشند که ما در
اینجا ، یعنی در بحث ترکیبات فعلی صحبت از مصادر وابسته با فعل را -
داریم .

قسمت عمده افعال رایج در زبان آذربایجانی از نوع "یا زماق - نوشتن"
"اوخوماق - خواندن" ، "اوتورماق - نشستن" ، "گوتورمک - برداشتن" و "بیمیار
دیگر، در حالت تصریفی هرگز مصدر را به خود وابسته نمی کنند و این تنها
تعداد معینی از مصادر از نوع "ایسته مک - خواستن" ، "چالیشماق - سعی کردن" ،
"حاضیرلاشماق - آماده شدن" ، "تله سمک - عجله داشتن" و از این قبیل که
بیانگر خواست و شتاب و غیره باشند مصدر را به خود وابسته می کنند .

البته در این نوع ترکیبات فعلی ، مصدرها هم به حالت آزاد و هم
با پذیرش پموندهای حالت شرکت می کنند . مانند: "یا تماق ایسته مسک -
خواهان خواب بودن" ، "قوتارماق ایسته مک - خواهان اتمام بودن" ، "اوخوما-
غا باشلاماق - شروع به خواندن کردن" ، "گتتمگه حاضیرلاشماق - آماده
رفتن شدن" ، "ایشله مکدن یورولماق - از کار رخته شدن" .

در ترکیبات فعلی مصدری طرفین ترکیب از ادات وصل نیز کمک می گیرند .
عمده ترین این ادات عبارتند از: "اوچون و او ترو - برای" مانند: "قورتو-
لماق اوچون چالیشماق - برای رهائی تلاش کردن" ، "گوروشمکدن او ترو تله -
سک - برای دیدار عجله داشتن" .

۳ - ترکیبات فعلی که طرف اول آن از صفت فعلی تشکیل شده باشد .

صفات فعلی با حالت وصفی که دارند، در طرف اول ترکیب فعلی با شکل اصلی خود (یعنی در حال مجهز بودن به یکی از پسوندهای صفت فعلی)، یا با قبول پیوندهای حالت و جابجا به یاری ادات وصل با طرف دوم ترکیب می‌شوند. مانند: "یا تان کیمی یوخلماق - بمحض دراز کشیدن خوابیدن"، "گورمه میشدن اینانماق - نه دیده باور داشتن"، "آختاردیفینی تاپماق - گم کرده‌اش را پیدا کردن".

در این نوع ترکیب فعلی، طرف اول که صفت فعلی باشد، طرف دوم، یعنی فعل را از جهات مختلفی تعیین می‌کند و عبارت دیگر مناسبات گرامری متفاوتی را بیان می‌دارد که موارد عمده آن عبارتند از:

الف - صفات فعلی که در ترکیب فعلی مناسبات زمانی را معلوم می‌کنند: صفات فعلی مختوم به علامت "آن - *on* و ان - *on*" که بیاری ادات وصل "کیمی و تکی" با فعل ترکیب می‌شوند: "ساخان کیمی تانیماق - بمحض دیدن شناختن"، "قورتاران کیمی قاپیتماق - بمحض تمام کردن برگشتن"، "گورن کیمی سلام و ثرمک - بمحض دیدن سلام کردن"، "دوشن تکی سینماق - بمحض افتادن شکستن".

صفات فعلی مختوم به علامت فوق که با پذیرش پیوند حالت "دا - *da* و ده - *da*" مستقیماً با فعل ترکیب می‌شوند: "تاپاندا سثوینمک - با پیدا کردن خوشحال شدن"، "ایتیرنده دویونمک - با کم کردن دلخور شدن"، "سحر آچیلاندا قاپیتماق - با طلوع صبح برگشتن"، "سوگورنده سوساماق، آت - گورنده آخلاماق - با دیدن آب تشنه شدن، با دیدن اسب‌لنگیدن".

صفات فعلی مختوم به علامت فوق که با پذیرش پیوند حالت "دان - *dan* و دن - *dan*" مستقیماً با فعل ترکیب می‌شوند: "اوتوران‌دان مورگوله مک - از (هنگام) نشستن چرت زدن"، "گلندن دثینمک - از (هنگام) آمدن غر زدن"، "آنا - دان اولاندان بورادایاشاماق - از (هنگام) تولد اینجا زیستن".

صفات فعلی مختوم به علامت فوق که با پذیرش پیوند حالت "آ - *a* و او - *a*" و به یاری یکی از ادات وصل "کیمی، قدر، جان (جن)" با فعل ترکیب می‌شوند: "سارالاناجان ساخلاماق - تا (هنگام) زرد شدن نگاهداشتن"، "اولنه قدر آیریلماق - تا دم مرگ جدا نشدن"، "گون باتاناکیمی ایشله مک - تا غروب آفتاب کا رکردن".

صفات فعلی مختوم به علامت چهارشکلی "دیق - *diy* والی آخر" با پذیرش پیوند "دا - *da* و ده - *da*" مستقیماً با فعل ترکیب می‌شوند: "الدیق‌دا پشیمان اولماق -

با خریدن پشیمان شدن"، "اوتوردوقدا دالی قالماق - بانشتن عقب ماندن"
"گوردو کده سئوینمک - بادیدن شاد شدن".

ب - صفات فعلی که در ترکیب فعلی مناسبات مقصد و منظور را معلوم می‌کنند:
صفات فعلی مختوم به علامت چهارشکلی "دیق - *diy* والی آخر" که با پذیرش
پیوند حالت "دان - *dan* دن - *dan*" با فعلی ترکیب می‌شوند "اوتانیدیغیندن اوینا ماق -
اوزه چیخما ماق - ازجالت رونشان ندادن"، "سئویندیگیندن اوینا ماق -
ازخوشحالی رقصیدن"، "گشیکدیگیندن دالا قالماق - بعلت تأخیر عقب
ماندن".

صفات فعلی مختوم به علامت چهارشکلی فوق که به یاری ادات وصل "اوچون
- برای، به دلیل" با فعل ترکیب می‌شوند: "یا تابیلمه دیگی اوچون اسنه مک -
به دلیل بی‌خوابی خمیازه زدن"، "یاغیشا دوشدوگو اوچون ایملانماق - به
دلیل باران دیدگی خیس شدن"، "اوزاقلاردا اولدوغو اوچون گورونمه مک -
به دلیل بودن در آن دورها دیده نشدن".

صفات فعلی مختوم به علامت چهارشکلی فوق که با قبول پیوند حالت "آ - *u*
وا - *u*" و به پاره ادات وصل "گوره - برای، بعلت" با فعل ترکیب می‌شوند:
"تک قالدیغینا گوره تفزگشتمک - بعلت تنها ماندن زود رفتن"، "گورمه
دیگینه گوره اینا ماق - به دلیل ندیدن باور نداشتن".

ج - صفات فعلی که در ترکیب فعلی مناسبات مقایسه‌ای را معلوم می‌کنند:
صفات فعلی مختوم به علامتهای "میش *mis*، آچاق - *acaq*، آر - *ar* والی
آخر" که به پاره ادات وصل "کیمی - مانند، همچون" با فعل ترکیب می‌شوند:
"گورمه میس کیمی گیزلتمک - مثل ندید بدید پنهان کردن"، "قیریلجا ق کیمی
سانماق - همچون گسته تصور کردن"، "آختارار کیمی گورونمک - مانند
جوینده به نظر آمدن".

د - صفات فعلی که در ترکیب فعلی مناسبات طرز و نحوه اجرای فعل را معلوم
می‌کنند:

صفات مختوم به علامتهای "ایق - *iq*، میس - *mis* والی آخر" که مستقیماً با
فعل ترکیب می‌شوند: "داغینیق دوشمک - پراکنده افتادن"، "تله سیک گشتمک -
با عجله رفتن"، "اوزونو چوخ بیلیمیش خیال ائتمک - خود را عقل کل خیال
کردن".

صفات فعلی مختوم به علامتهای "آن - *an* و میس - *mis*" که به یاری کلمه "حالدا
- در حال" با فعل ترکیب می‌شوند: "قاچاق حالدا بیخیلماق - در حال گریز زمین

زمین خوردن"، "یا تمیش حالدا دیسکینمک - در حال خواب ازجا پریدن"
 ۴ - ترکیبات فعلی که طرف اول آن از متمم یا ظرف فعلی تشکیل شده باشد:
 از وجوه مشخص و غیر قابل تصریف فعل در زبان آذربایجانی، متمم یا
 ظرف فعلی است که بطور گسترده در این زبان رواج دارد. این وجوه
 بطوریکه از اسم آن نیز برمی آید، حالت متمم یا ظرفی داشته و هنگام
 ترکیب تغییری در معنی فعل بعد از خود به وجود نیآورده و تنها خصوصیت
 جهت استقامت حرکت را مشخصتر و گویاتر می کند. متمم یا ظرف فعلی، در -
 تشکیل ترکیبات فعلی عموماً بطور مستقیم و بدون پذیرش پیوندهای حالت
 یا اادات وصل شرکت می کند. مانند: "بیخیلیپ یا تماق - افتادن و خوابیدن"
 ، "اوتان اراق قیزارماق - از خجالت سرخ شدن"، "گوروشمه دن آیریلماق -
 بدون دیدار از هم جدا شدن".

متمم های فعلی که در تشکیل ترکیب های فعلی شرکت می کنند، بطور عمده
 عبارتند از:

الف - متمم های فعلی که در ترکیب فعلی مشخصات زمانی را معلوم می کنند:
 متمم های فعلی مختوم به علامت "جا ق - *caq* - و جک - *caq*" که هماهنگی زمانی
 کار مندرج در طرفین ترکیب را تعیین می کند. مانند: "اوشیتجک آغلاماق -
 بمحض شنیدن گریستن"، "با خجاق گورمک - بمحض نگرستن دیدن"، "گورجک
 سئوینمک - بمحض دیدن خوشحال شدن"، "ایسته جک وئرمک - بمحض خواستن
 دادن".

متمم های فعلی مختوم به علامت "مادان - *modan* و مدن - *madan*"
 که تقدم زمانی اجرای کار مندرج در طرف اول بر کار مندرج در طرف دوم را -
 تعیین می کند. مانند: "تانیمادان آیریلماق - بدون شناختن (از هم) جدا شدن"
 ، "بیلدیرمه دن آپارماق - بدون معلوم کردن بردن"، "اؤگرتمه دن سوروشماق
 - بدون یاد دادن پرسیدن"،

متمم های فعلی مختوم به علامت "دیقجا - *diqca* و دیکجه - *dikca* و دو قجا
 - *duqca* و دو کجه" که خصوصیت زمانی استمرار در اجرای کار مندرج در -
 طرفین ترکیب را تعیین می کند. مانند: "چالیشدیقجا ایره لیله مک -
 به نسبت کوشش پیش رفتن"، "گفتدیکجه یا واشیماق - به مرور آهسته شدن"،
 او خود قجا او گرنمک - به نسبت خواندن فرا گرفتن"، "دوشوندوکجه آنلاماق
 - به نسبت اندیشیدن فهمیدن".

متمم های فعلی مختوم به علامت "اینجا - *inca*، اینجه - *inca*" که

خصوصیت همزمانی گار مندرج در دو طرف را مشخص می‌کند. مانند: گوزی - ساتاشینجا تانیماق - با برخوردار نگاه شناختن"، "اشیدینجه قاپیتماق - بمحض شنیدن برگشتن".

متمم‌های فعلی توامان مختوم به علامت "آر - *ar* و او - *or*" که اولی حالت تصدیق و دومی حالت نفی داشته باشد. مانند: "سحر آچیلار - آچیلماز دورماق - باد میدن صبح برخاستن"، "آدامی گوره - گورمز - قاچماق - بمحض دیدن شخص با به فرار گذاشتن".

متمم‌های فعلی مختوم به پسوند دوشکلی "ما میش - *manis*... که تقدم اجرای کار مندرج در طرف دوم بر کار مندرج در طرف اول را معلوم می‌کند. مانند: "دیمه میش گفتمک - نگفته رفتن"، "اوخوما میش ملا ولماق - نخوانده ملا شدن"، "گون چیخما میش یولا دوشمک - آفتاب در نیامده راه افتادن".

ب- متمم‌های فعلی که در ترکیب فعلی نحوه اجرای کار مندرج در طرف دوم ترکیب را معلوم می‌کنند: متمم‌های فعلی مختوم به "ایب - *ib*... الی آخر" مانند: سوپکه نیب دورماق - در حال تکیه ایستادن"، "آلیشیب یانماق - مشغول شده سوختن"، "دوروب گفتمک - برخاسته رفتن".

متمم‌های فعلی مختوم به علامت "آراق - *araq*... و الی آخر". مانند: "آجیقلا نارا ق دانلاماق - عصبانی شده پرخاش کردن"، "اوتانا راق گیزلنمک - از خجالت رو پنهان کردن"، "گولشه رکیخیلماق - کشتی گرفته زمیسن خوردن"، "فینله یه رک سئوینمک - گوش کرده و شاد شدن".

متمم‌های فعلی توامان مختوم به علامت "آ - *a*...". مانند: "ووروشا - ووروشا ایره لیلهمک - در حال منازعه پیش رفتن"، "گوله - گوله دشمک - به حال خنده گفتن"، "آتیللا - آتیللا گلکمک - به حال جست و خیز آمدن".

متمم‌های فعلی با حالت انکار مختوم به علامت "دان - *dan*...". مانند: "سوروشمادان اوتورماق - بی‌پرس وجو نشستن"، "گتیرمه دن ایسته مک - بدون آوردن خواستن"، "ال وورمادان سونسک - بدون دست زدن خاموش شدن"، "ایستمه دن آلداتماق - بدون خواست (قصد) فریب دادن".

۵ - ترکیب فعلی آزاد که طرف اول آن از ظرف تشکیل شده باشد.

در این نوع ترکیب فعلی طرف اول جهت و جنبه معینی از طرف دوم را تعیین می‌کند. در این نوع ترکیب فعلی همگراشی طرفین بدون قبول هیچ‌نوع پسوند و تنها به طریق تجانس انجام می‌گیرد.

ترکیبات فعلی داخل در این گروه را بر حسب معنی طرف اول به چهار دسته می‌توان تقسیم کرد:

الف ترکیب فعلی طرف اول آن از ظرف طرز حرکت تشکیل شده باشد. در این نوع ترکیب فعلی، طرف اول طرز و نوع حرکت طرف دوم را تعیین می‌کند: "یا واش سیا واش آزالماق - یواش یواش کم شدن"، "برک - برک - تا پشیرماق - به تأکید سفارش کردن"، "تای با تای آچیلماق - تا به تا باز شدن"، "بیر به بیر گوسترک - یک به یک نشان دادن"، "قباق - قباقا - اوتورماق - رو در رو نشستن".

می‌دانیم که طرز و نوع حرکت درجات دارد. بنابراین کلماتی از نوع بیر، اوجا، برک، آچاق با پذیرش می‌موند ظرفی "دان و دن" بعنوان ظرف حرکت در طرف اول ترکیبات فعلی شرکت می‌کنند. مانند: "بیرون دایانماق - ناگان (یکدفعه) ایستادن"، "اوجادان گولمک - به صدای بلند خندیدن"، "برکدن آغلاماق - به شدت گریستن"، "آچاقدان دانیشماق - آهسته حرف زدن".

ب - ترکیب فعلی که طرف اول آن از ظرف کمیت تشکیل شده باشد. در این نوع ترکیب فعلی، طرف اول تداوم و تکرار و مقدار و میزان حرکت طرف دوم را تعیین می‌کند: "آزدانیشماق - کم حرف زدن"، "چوخ ایشله مک - زیاد کار کردن"، "دویونجا یئمک - سیر خوردن"، "آز - آزدان گورونمک - به ندرت دیده شدن".

در زبان آذربایجانی اعداد ضمن تعیین کمیت اشیاء بعضا کمیت و تعداد تکرار حرکت را نیز معلوم می‌کنند در چنین موارد اعداد با قبول واژه "کره - دفعه" بعد از خود کمیت حرکت را تعیین می‌کنند: "اوج کره گزدیمرک - سه بار گرداندن"، "اون کره (دفعه) ایسته مک - ده بار خواستن".

در برخی از این گروه ترکیبات، کلماتی از نوع یول و آغیز و آل نیز به جای "کره - دفعه" به کار می‌روند: "ایکی یول گئتمک - دوبار رفتن"، "ایکی آغیز اوخوماق - دو دهن (بار) خواندن"، "بئش آل اویناماق - پنج دست (بار) بازی کردن".

ج - ترکیب فعلی که طرف اول آن از ظرف زمان تشکیل شده باشد. در این نوع ترکیب فعلی، طرف اول زمان وقوع و حدوث حرکت را معلوم می‌کند: "تئز یئتیشمک - زود رسیدن"، "گئج آیلماق - دیر بیدار شدن"، "ایندی گئتمک - آلآن رفتن"، "سحردن آخشاما گوزله مک - از صبح تا غروب منتظر ماندن".

د - ترکیب فعلی که طرف اول آن از ظرف مکان تشکیل شده باشد. در این نوع ترکیب فعلی طرف اول مکان وقوع یا حدوث حرکت را تعیین می‌کند: "ایره لی گئتمک - جلو رفتن"، "دالی چکیلک - عقب کشیدن"، "یوخاری قالماق بالارفتن"، "آشاغی دوشمک - پائین آمدن"، "هریئردن خیر وئرمک - از همه جا خبر دادن"، "هریانا باش اوزاتماق - همه جا سرک کشیدن". **آردی وار**.

دیلیمیزین سۆز منبع لری

مجله میز ۸ - نجی ایلینه آیاق قویدو، سککیزایل قاباق مجله میز ایلك آددیمین آتارکن بئله یازمیشدی : " اوزون ایل لری— اهمالی نتیجه سینده اونودولموش خالص و اصیل کلمه لری میزی آذربایجا - نین گئنیش کولتور ساحه سینده دده - بابالاری میزین اثرلریندن چیخاردیب تانیتمالی بیق . دده قورقود، نسیمی، ختائی و فضولی دن تا دوننکی شاعر و یازیچیلاری میزین اثرلرینه قدهر الیمیزده کی میراث توکنمز بیر خزینه دیر، بو اثرلرده ایشله دیلمیش کلمه لر تانیدیلمالی و اوخوجویا ایضاح ائدیلمه لی دیر. " (وارلیق - بیرنجی صایی - اردیبهشت ۵۸ - ۶ غاران فجری سلاملارکن . ح . ن آلتای)

کئچن ۷ ایلده قاباغیمیزدا اولان مشغله لر باشیمیزی او قدهر قاریشدیردی کی، بو ایشه یئتیشه بیلمه دیک . درگی میزین کئچن صا - ییندا " دیلیمیزین سۆز منبع لریندن حکیم هیدجی نین دیوانی " عنوانلی مقاله میزله ایلك آددیمی بو یولدا گؤتوردوک ، بو آددیم اوخوجولاری میزین طرفیندن ماراقلانار شیلاندی ، گورونور کی، اوخوجو - لاری میز بئله بیر ایشی گؤزله بیرمیشلر . بیز بو سیرا مقاله لری میزده نئچه هدف گؤزله بیریک :

- ۱ - اونودولموش سۆزلری چیخاردیب ایشله ک کلمه لر سیرا سینا سالماق
- ۲ - بیرپارا سۆزلری یازیلاری میزدا ایشله دیریک کی، بعضی دوست - لاری میز دئیرلرکی، بو سۆز آذری سۆزو دگیلدیر . بیز بو سۆزلری یازیچی و شاعرلری میزین اثرلریندن آلیب ایضاح ائتمک له بو قبیل دوستلاری میزدا گؤسته رمه لی بیک کی، بو سۆزلر اصیل آذربایجان سۆزودور .
- ۳ - بعضی سۆزلر مختلف یئرلرده مخصوص معناده ایشله نیرکی، باشقا شهرده ایشله نن معنادن فرقی واردیر . اونا گوره هرکس هرکلمه یه یالنیز اؤز بیلدیگی معنای وئریر، بو سۆزلرین شهرلرده ایشله نن آیریجا معنالارینی ایضاح ائتمک له بیرکلمه نین مختلف معنالارینی بوتون وطنداشلارا بیلدیرمه لی بیک .

۴ - بونلاردان داها آرتیق زنگین سۆز منبع لری میز او جقاری کندلرده و اوبالاردا یا شایان ائل لری میز دیر، بیز بونلاردان اؤگرنمه لی

و ایشله تدیک لری سوزلری توپلاییب یا زیلی سوز خزینه میزه آرتیرما -
لی بیق .

کئچن صاییداکی مقاله میزین ادا مه سینده شاعر لریمیزدن نچه سی
نین دیوانینی اوخویوب ایشله تدیک لری اصیل آذری سوزلرینی ایضاح
ا ئدیریک . بوسوزلرین بیرپاراسی ایندی کی یازیلاریمیزدا ایشله نیر
سده ایضاح ائتمکدن قصدیمیز یوخاریدا ایکینجی هدف ده دئدیگیمیز
کیمی او سوزلرین اصیل آذری سوزو اولدوغونون اثباتی دیر . آشاغیدا
کی سوزلر حاجی رضا صرافین دیوانیندان سئچیلیمیشدیر :
(اینجه) = ظریف ، باریک و اینجلمک ، باریک و ضعیف اولماق دئمکدیر .
تنیم اینجه لدی مو تک بیر سر مویوندا بند اولدو
توکون ترینسه ای جانا وجودوم سربسر تیتیره ر .
ویا بو بیت ده :

تار زولفون حسرتیندن بیله اینجه لدیم گوزه ل
کچه رم هر گونده یوز مین یول شکاف شانه دن

(آل) = قیرمیزی معناسینه :

سرشک آلووی " صراف " لعل تک اوزه توک

نه وقته ساخلایا جاقسان دولوب خزانه دل

(آراماق) = و آراشماق = آختارماق معناسینه :

من آختاردیم ، آراشدیم بیر نگار نازنین تاپدیم

گلبن ایمانه لا مذهب لر آخر تازه دین تاپدیم .

(اؤگ) = قاباق معناسینه و بو قولغا دگمه ن کلمه نی حکیم هیدجی

ایشله دیدیر . او بیترده کی ، دورنا تولکینی قوناق چاغیریر بیله دئیر :

لولغینه توکوب آشی قویدو اؤگه * دئدی اؤزگه قاب یوخدو آش توکمه گه

(اؤگود) = نصیحت معناسینه . شاه اسماعیل ختائی دئیر :

بیریمدن اؤگود آلمیشام * اوستادیمدان درس آلمیشام

من قانادیم باغلامیشام * اوچا بیلهرسن گل بری

(ایشته) = بودور . فارسجادا اینک و این است مقابلینده و (بری)

بویانا ، منه ساری معناسینه . گینه شاه اسماعیل ختائی دئیر :

شاه ختائی یم همان داغلاری بورودو دومان

ایشته اینجیل ، ایشته قرآن سئجه بیلهرسن گل بری

(باغیر) = قلب ، اورهک معناسینه صراف دئیر :

ای چشمه حیات دشم سنگدل سینه

اصلا مکدر اولما اولورچشمه باغیری داش
بوردا باغیر مجازی معناده ایشله نیبیدیر. مجازی معناده سینه
معناسینهده ایشله نیر. مثلا دئییریک آنا اوشاغی باغیرینا باسدی.
حقیقی معناسی کبد و قارا حکر دشمکدیر کی (اؤکبه) ده آغ جگروریه
معناسینه دیر.

(بولماق) = تاپماق دشمکدیر. فضولی دئییر:

نئی بزم غم ای ماه نه بولسان یئله وئر

اودا یانمیش قورو حسمیمده هوادن غیری

بزم عشق ایچره فضولی نئحه آه ائیله مه ییم

نه تمتع بولونور منده صدادن غیری

(توتماق) = فرض ائله مک معناسینه صراف دئییر:

بلای عشقه توتوم ای گؤزه ل دوام ائله دین

نه فایده منی رسوای خاص و عام ائله دین

(توش) = روبرو و مقابل وتوکنمز بی نهایت و پایان ناپذیر معنا -

سینه صراف دئییر:

سن حسن صورت ایله گرفتار کبرو و ناز

من درد و محنت سینه توکنمز بلایه توش

(چم) = طریقه، قاعده و شیوه معناسینا صراف دئییر:

دغدیم یاره هلاک نازووم رحم ائیله ناز ائتمه

دغدی به به هله ناز ائتمگین ایندی چین تاپدیم

(داشقین) = لبریز، جوشان و خروشان صراف دئییر:

ائیلر بلای عشقه وجودوم دوام اگر *

داشقین سئلین قاباغینی سداغتسه خا روغس

(دورلو) = نوع و مین دورلو یعنی مین نوع بو سؤزو صابرا ایشله دیب

دیر. اوشاق تربیه سی حقینده طنز یله دئییر:

تک تک دیل آچاندا اونا تعلیم ائله هذیان هئج اولما پیشیمان

بیلدیر اونا مین دورلو قباح ت لری هر آن آلسین اله عنوان

(دوتزاق) = دوتماق مصدریندن تله معناسینه بو سؤزو محمد باقر

خلخالی ایشله دیب دیر:

او خالی دانه یه بنزه تمیشم تئلون دامه

کونول قوشونا یقینیمدی قورموسان دوتزاق

بو کلمه ده بعضا (ت) حرفی دوشور و دوزاق ایشله نیر. حیدر عباسی
نغمه داغی کتابیندا بئله دئییر:

چالی کیمی یول اوستونده بیتمه باری ائله دوزاق قورما باری
همین مصدردن دوتساق زندان معنا سینه و بازداشت معنا سینه قدیم زمان -
دان خلق آراسیندا ایشله نیر. گاه دا (سین) حرفی (ت) حرفیندن
قباغا کئچیر دوستاق شکلی اوزونه آلییر.

بونو دا بیئری گلمیش کن دئییک کی، بیر جور تله آت توکونسدن
دوزه لیر و قوش توتماق اوچون ایشله نیر اونا (جله) دئییرلر.

(ساچماق) = سیمه ک دئمکدیر. فضولی دئییر :

ساجما ای گؤز اشک دن کونلومده کی اودلاره سو

کیم بونوعی توتوشان اودلارا اغتمز چاره سو

ویا بو بیت ده :

باخدیقا سنه قان ساچیلیر دیده لریمدن

باغریم دلینیر ناوک مزگانینی گؤرچک

(ساقین) = احتیاط ائله، چکین و هرگز معنا سینه ایشله نیر صراف :

ای ناوک مزگان حذر ائت سینه مه دگمه

ای سینه ساقین ناوک مزگانسه دولاشما

(سان) = رژه و دفیله معنا سینه ایشله نیر. صراف دئییر:

قاشلارین سرکرده دیر گویا توتوب عریان قیلینج

کیپر یگون سربازه بنزه رصف چکیب سان دان کئچر

(سوساماق) = تشنه اولماق (سانماق) گمان ائله مک و حساب ائله مک

(قامو) هامی معنا سینه شاعر لریمیز ایشله دیبلر. صراف دئییر:

سوسامیش قتلیمه بیکان غم ایسته ر ایچه قانیم

سانارسان کی خمار آلوده دیر، جام شراب ایسته ر

فضولی ده بئله دئییر:

قامو بیمارینا جانان دوای درد ائده ر احسان

نعجین قیلماز منه درمان منی بیمار سانمازمی؟

(سودان سالماق) = عطش دن سالماق دئمکدیر. صراف دئییر:

چوخ تشنه ایم گتیر او شکر لب لرین امیم

آخر دئییرله تشنه نی شکر سودان سالیر

(قارشى) = مقابل و قاباق دشمكدير . صراف دثيير :
 باشدان چيخيب ايستيب دورا قارشى گوزه زولفون
 قاشدان كئچه بيلموب دوشوب آخري يوزه زولفون
 (گره كمك) = لازم اولماق ، گره كن لازم اولان ، گره كمز لازم اولمايان
 دشمكدير . فضولى دثيير :
 من بيلمزم منه گره كن ، سن حكيم سن
 منع ائيله ، وئرمه هرته گره كمز سنا ، منه
 (ياخماق) = يانديرماق دشمكدير . فضولى دثيير :
 ياخما جانيم ناله بي اختياريمدن ساقين
 توكمه قانيم آب چشم اشكباريمدن ساقين
 جور اودو ياغدى منى يانيمدا دورما اي كئونول
 بير توتوشموش آتشم قرب و جواريمدن ساقين
 (ياپو) = بنا و ساختمان معناسينه دير . شاه اسماعيل صفوى دثيير :
 آچيلدى جنت قاپوسو لعل و گوهر دير ياپوسو
 قيلدان اينجه دير كئورپوسو كئچه بيله رسن گل بىرى
 (يان) = ايكي معنادا همى پهلو و كنار ، همى ده قيراق و خارج
 معناسينه ايشله نير صراف دثيير :
 آلميسان يانووه كئوردوم كئچه روياده منى
 ائوزوم ائوزبختيمي بيلم بويوخو يانه وورار
 (يانيلماق) = اشتباه ائله مك ، يانا كئتمك دشمكدير . صراف دثيير :
 بير ياي دا ، مين اوخ آتا بير تيرى يانيلماز
 قويموبدو آتيب وورماق اوچون فاصله قاش - گوز
 صون

دئمك كۆچوب دنيا ميزدان گئتىدى يئنه بيرانسان
"محمد راحيم"

شيرين ديللى شيرازلى سعدى نه گوزهل دئميش :
سعديا مرد نكونا نميرد هرگز . مرده آنست كه نامش بنكو ئى نبرند
"ياخشى اولان كيشى، هئچ بير زمان اولمز * اولن او كسديركى، آدى ديله
كلمز"

بلى شاعر دوز دئيب ائله او جور دور ياخشى و دگرلى انسان
اولدو كدن صوردا دا يئنه ياشا يا جا قدير و اونون معنوى وارليغي
سئونلرى نين و دوستلارى نين چرپينان قلبلرينده اوزينه مخصوص يئر
تا پا حا قدير .

تجربه لى، آغ گونى - قارا گونى گوروب كئچيردن و حياتين ائنيش
يوخوشلارين آشان اتالاريميز نه گوزهل دئميشلر :
" گلدى اجل، وئرمه دى ماچال ."

بوصون آيلار ايچينده " قارقينميش فلكين " اولوم قرعه سي آردى -
آردينا بيرنجه دگرلى آذربايجانلى شاعر و يازارا راستلاميشدير، او
حمله دن عاشيق حسين جوان، غلامحسين ساعدى، يحيى آرين پور، محمد
بيريا، حبيب ساهر و عباس صابرى دن آد آ پارماق اولار .
بو ائل خادملرينى آذربايجان ادبيات ساحه سي هميشه ليك الـدن
وئرميش و بونلارين اولومى فارس و آذرى ادبيلرى نين قلىنى سيخيميش
و كدره بوروموشدور .

آراميزدان ابدى آيريلان بو دگرلى انسانلارى لايقى ايله يادا ائتمك
گره كبر، چونكى اونلار ائل ايله آغلاييب، ائل ايله گولموشلر و غومور -
لرى بويو ادبيات ساحه سينده ائلين درديندن، سئوينچيندن، اميديندن،
اميدسزلبگيندن، حسرتيندن، شادليغيندان، كدريندن، اجتماعى عدالتدن،
عدالتسيزليكدن، آزادليقدان، اسارتدن، ازىلردن، ازىلنلردن، داوادان،
باريشدان و ساثره دن سؤز آجيب مطلب يازميشلار و بئله ليك له ادب خزينه
ميزه دگرلى مروارى لر بخش ائتميشلر .

نونو دا قيدا ائتمك لازمديركى، اونلارين قيمتلى اثرلرى ادبيات

خزینہ میزین زنگینلیگی و معنوی وارلیقلاری ائلیمیزین افتخاریدیر .
آشاغادا یاخیندان تانیدیغیم تبریزین ۴۰ ایلیک صلح وصفی
شاعری اولان عباس صابری دن سؤز آجماق ایستیره م، ساده وائلین دانیش
- دیغی دیلده شعریازماغی صابردن، معجزدن و شهریاردان الهام آلاراق
آذری دیلینده ساده و محتوالی قوشما و غزل یازیب یارادان شاعر
او قدهر مهربان، صمیمی و انسان پرور ایدی کی، اؤز اؤلوموندن صونرا
داها هئج کسین کدرلنمه سین ایسته میردی، نئجه کی او "گونومو یاخشی
قارالتدین" شعری نین صون بیتینده بئله یازمیش :

صابری " حالوی گوردوم، اوره گیم یاندی، ولی
اؤلکم اولماز اوله نیلن، گئده نه یانما، بوراق
بويا - باشا چاتدیقدان صونرا حیاتی بویو چالیشیب و عائله سی -
نین مخرجینی تامین ائتمک له برابر، گؤزه ل شعرلر یازیب یارادان
شاعر هر زمان اؤز شعرلرینده وطنی، وطن سئوگیسینی، انسانلیغی، صلحی،
اجتماعی عدالتی و یاخشی اخلاقی مدافعه ائتمیشدیر و انسان جامعه سی
نین ضررینه اولان عدالتسیزلیگی، آزغین منفعت پرستلیگی و ساواشی
قینا میشدیر .

اون ایل اول پاییز وقتی قره داغلی احساسلی شاعر عباس بارز
گیله قوناق گئتدیگیمیز گون اهر یولوندا ماشینین ایچینده ایلنک
شعری نین خاطره . سینی جوخ ساکت و متانتله بئله نقل ائدیردی:
گنجلیگیمین او طراوتلی، هیجانلی و احساسلی گونلاری نین بیر -
ینده ایلک دفعه کی شاعرلر مجلسینه گئتدیم، جلسه ناظمی بیرقاراشین
جوان قیزین یانیندا بوش صندل گورستدی. اوتوردوم، قیزلا تانیسش
اولدوم خانم مدینه علی اکبرزاده (گلگون) ایدی کی، ایندی ادبیات
ساحه سینده بؤیوک آدیملار آتمیش و اونون جوخ گؤزه ل و دگرلی شعر
کتابلاری چاپدان بوراخیلمیشدیر .

صبرلی صابری سؤزلرینه آرتیردی کی، او گون شاعرلر مجلسینده من ده
بیرشعرا و خودوم وتشویق اولوب آلقیشلاندم .
او گونون، او گنجلیک چاغلاری نین هیجانینی و سئوینحینی هئج
بیر زمان یاددان جیخاردا بیلمه رم .

وطپرست شاعر اؤز آنا دیلینه باغلی اولوب و آذری دیلینده نشریه
یابلا دیغی اوچون شاهلیق رژیمینده قوتولوب و دوستلاری ایله بیرلیکده اوچ

ایل حبسه آتیلدی، او زندان حقینده "مبارز قارداش" شعرینده بئله
یازمیش :

طاغوت زندانلارین بیز وئردیک باشا

داردا - شکنجه ده قوشایدیق قوشل

صنعتکار باشقابیرغزلینده "جوشغون" تخلصی ایله گئچمیش رژیمین
اعدام و جنایتلرینی هابئله آزادخیواه انسانلارین فرمایشی محکمه دن
صونرا تبریز جماعتی نین گوزو گوره - گوره شهر میدانلاریندا دار
آغاجیندان آسيلماسینی آشاغاداکی شعرله بئله بیان ائدیر:
بیر ملتین کی حقینی بیگانه غصب ائده

تالان اولان او خلقه، دیار آغلار آغلاماز؟

بوغدو قجا ظلم الی ائلیمین قهرمانلارین

ناحق آسيلمیش انسانا، "دار" آغلار آغلاماز؟

۲۲ بهمن ۱۳۵۷ دن صونرا شاعر کسگین قلمی و ساده شعرلریله
ایران دوستانلارین و سلاح ساتیب پول قازانماق اوچون ساواش چیخاردان
و دونیا ملت لرینی آجلیغا، اولومه و فلاکتیه چکیب سوروتله یین سرمایه
- دارلاری قیناییر و ریاست طلب صدامی رسوای ائدیر، "جبهه مسافری"
آدلی آللولو شعرینده سرباز و وطن حقینده بئله یازیر:

یادلارین تاپداغی آلتیندا قالیب دیر وطنیم

اونا یاردیم ائله مک ایندی وظیفه مدی منیم

وطن اوغروندا گره کدیر گفده باشیم - بدنیم

فخر دیر اولسا بواکنیمده کی پالتار کفنیم

من شهادت یولونا تاپمیشام ایمان گئدیره م

اذن وئر ای آنا من یوردوما قئوربان گئدیره م

ذکاسی و بارماقلاری یورولماق بیلیمه یین، قلبی ائل محبتی ایله
چیرپینان و اموز ائلینه داغدا، داشدا، یایدا، قیشدا شعر یازیب
یارادان صداقتلی شاعر "شهید" شعرینده قلبی ایمان ایله دولو ایگید
و جبهه شهیدینه خطاباً بئله دئییر:

یاسینا باتانلار ائیلمه ز لر غم * ایگیدلر شانینه یاراشماز ماتم
ائلیریم آلقیشلار آدینی هر دم * اونودماز خاطرهن ملتین شهید

نوش اولسون شهادت شربتین شهید

بوتون شعرلری مضمونلو و محتوالی اولان رئالیست شاعر دوغما

وطنین دیوشن شهیدلرینه شعر دئدیگی کیمی، وطن گویلرینده قوش کیمی
 اوچاقلا (طیاره ایله) اوچان قهرمان خلبانلارا خطاباً بئله دئیر:
 سفرین اولسون اوغور گئت، سنه قوربان خلبان
 بویامان گونده تیکیب گؤز، سنه ایران خلبان
 سن اوچوب گویله، شاهین کیمی آجیدقا قانات
 باخیب ائللر سئوئیر، حس ائله بیر تازه حیات
 حیات فلسفه سی، محبوسلوق، کشمیش رژیم جنایت لری، وطن بورجو
 وطن اوغروندا شهید و گویلریمیزی قورویان خلبانلار حقیقته کسکین و
 اوره گه یاتیم شعرلر یازیب یارادان صنعتکار ساواش و باریش مسئله سی
 حقیقته ده چوخلوشغرلر سؤیله میش، صابری بو دگرلی شعرلرله آذربایجان
 ادبیاتی خزینه سینه چوخ قیمتلی اینجی لر هدیه ائتمیشدیر.
 یوکسک شاعرلیک روحونا مالک اولان او قداکار انسان" قورتولان
 سرباز" شعرینده جنگ ایله صلحی بئله تصویر ائتمیش:
 ساواش:

ازلدن دیوشون بودور خلعتی * قان ایچهر، قان قوسار، بوقاتی دشمن
 انسانین وار اونا درین نغرتی * اونا حرمت قیلار، یالنیز اهرمن .
 هر زمان قوزانا اونون شوم سسی * اود، الوو پوسگوره ر آغیر نفسی
 باریش:

دنیا دا انسانا حیات گره کدیر * بو تمل اوسته دیر اصلا یارانیش
 یاشیش معنادا، آرزو، دیلکدیر * دیله گی حانلادان صلحدور- باریش
 بیرلیگه باریشلا قویولوب قایدا * باریشسیز بیرلیکدن آخی نه فایدا
 آتا سؤزلریمیزده انسانی حیرتده قویا جاق قده ر درین معنالی
 ضرب المثلر وار، او جمله دن بیری بوکی:

" بؤرکچی بؤرک تاپماز، جولفا کفن سیز اولر "

بلی صلح جارچسی اولان شاعر صلحی گؤرمه دن بیزلری ترک ائتدی و
 اولومو اوره ک لریمیزه نسکیل اولدی.

گلگون خانم دا انسانین فانی عومرونی بئله تصویر ائتمیش:

عومور کتابا بنزه ر بعضا صونا یئتمه میش قاپانار، اونودولور
 عومور کتابا بنزه ر بعضا صونا چاتاندا انسانا نسکیل اولار .
 عباس صابری نین اوزون ایللر سویو یازیب یاراتدیغی ملی، میهنی
 اجتماعی، اخلاقی و آزادلیق شعرلرینی بیرنجه سطرلیک کیچیک یازیدا

شرح ائتمک ممکن دگیل .
 اگر مادی امکان یارادا بیلسک بوینوموزا دوشن وظیفه بوشاعریین
 تمام آثارینی توپلاییب و بیر دیوان شکلینده چاپ ائتدیرمکدیر .
 شاعر ۶۲ یاشیندا قلب سکتہ سیندن جارشنبه گونی ۱۳۶۴ / ۱۱ / ۹ -
 تاریخینده گؤزلرینی ابدی اولاراق فانی دونیایه یوموش و اثللسر
 اوچون چیرپینان اوره گی حرکتدن دوشموشدور .
 باریش حارجیسی و انسان پرور شاعرین معنوی وارلیغی هرزامان
 اونو سؤنلرین و آذری ادیب لری نین قلبینده یاشایا جاقدیر .
 شاعری ابدی منزلینه چا تدیрмаق اوچون، تبریزین وادی رحمت
 قبرستانیندا تشییع جنازه سینہ عاٹله سی، دوستلاری، تانیشلاری و بییر
 عده آذربایجان ادیب لری گؤزی یاشلی، قلبی کدرلی اشتراک ائتمیش-
 دی لر. " نور ایچینده یاتسین "

=====*

گونئی لی

=====

بهلول داننده دن منظوم بیر لطیفه

هارون بیغیب، جماعت بغدادی باشینا
 سؤیله ردی ائیله یین گنجہ - گوندوزمنی دعا
 اولدوم سزه خلیفه اوگوندن کی من، هله
 بو اولکده جماعته اوزم وئرمه ییب وبا
 بهلول ائشبتدی بو سوزو، گولدی، دئدی: کیشی
 من واقفم او قدر ده انصاف سیز دگیل خدا
 بیر اولکده ایکیجه بلا بیر یئرده گونده ره
 کافی دگیل مگر سورا سن گلیمسن بلا؟

=====*

===== علامه طباطبائی آدینا شعر و ادب انجمنی =====

علامه طباطبائی آدینا شعر و ادب انجمنی، تهراندا یاشایان و اوزلری نین دئدیک لری کیمی « ائمه اطهار علیهم السلامه باغلی اولان تورک دیللی آذربایجان شاعرلری » طرفیندن قورولموش و تهرانین جنوب غربی سینده اما مزاده حسن محلّه سی نین گلشن خیابانیندا ، باب الحوائج مسجدینده توپلاشان ۳۱ نفر شاعر ایله ایشه باشلامیشدیر .

انجمن جمعه گونلری شام ناما زیندان صونرا هفته لیک ادب ییغینجاغینا باشلاییر و انجمن اعضا سیندان باشقا تهران و شهرستان لاردان گلن قوناق شاعر و ادیب لرده ییغینجاقددا اشتراک ائدیر .

هر ییغینجاغی اعضا نین بیرسی اداره ائدیر و جلسه آقای طهوری طرفیندن قرآن کریم تلاوتیله ایشه باشلاییر . آقای طهوری عینی زامان - دا یاخشی شاعر دیر . قرآن تلاوتیندن صونرا شاعر لر قابا خدان حاضر - لانمیش بیر برنامه ایله شعر اوخویورلار . هرکسین قاباغیندا کاغذ و قلم قویولوب شعر دینله رکن نظرینه گلن شعرده کی قصور و عیبی یادداشت ائدیر و صونرا مختلف نظر باره ده دانیشیلیر و شاعر لازم اولان تذکر و ثریلیب شعر اصلاح اولونور . محفل ده عزیز امیر افشاری (شاهد) ، رشید قاسمی ، علی انزابی (عالیعر) ، میرزا حسین حافظی ، محمد علی صالح کیمی استاد شاعر لر اولوب ، بونلار اوخونان شعرلرین اصلاحیندان باشقا هر هفته جلسه نین صون یاریتم ساعیندا شعر صنعتی باره ده علمی - ادبی چیخیشلار ائدیرلر .

بیز بومقاله ده بو گورکملی سید شهدا و انسانیت مکتبینه باغلی محفلین بیر گنجه سی نین نئجه گنجدیگینی اوتتیری بیر شکیلده نظر دن کئچیرمک له حرمتلی اوخوجولاریمیزا نمونه اولاراق اورددا اوخونان شعرلرین هر هانسیندان بیر بیت اورنک وئرمک ایسته ییریک .

اولجه آقای طهوری بیر نئجه آیه قرآن کریمدن اوخویاندان صونرا محفل بیرنظمه بییه لندی ، ناظم کئچن هفته دن یازیلیمیش بیر پرگرام ایله اوز ایشینه باشلادی اولجه حاضر شاعر لردن آقای حسین زاده یه اشاره ائله دی و اودا بو بیت ایله :

ای دل یاتیبسان ، بئله غفلت یوخوسوندا * اولما بو قدر غرق مذلت یوخوسوندا

مطلعلی شعرین اؤخودو و حقینده بیرسیرا صحبتلر اولدو. ناظم
ایکینجی شاعر آقای عزیز امیرافشاری یه اؤز شعرین اؤخوماغی خواهش
ايله دی ، اؤدا :

عاشیق شیدا گرهک ، وصلتده هجران آختارا

باشلا جان ، تسلیم ائده ، مسلخده جانان آختارا
مطلعلی شعرینی اؤخودوقدا درحال انسانین ذهنینده آذربایجانین
گؤرکملی عارف شاعری سید عمادالدین نسیمی نین حق یولوندا دریمی نین
صویولدوغو و اؤخالدا تکجه بوتون عالمین یگانه صانعی اولان ربی نسی
و حانانینی دوشوندوگو ، بیرنفیس تابلو کیمی خیالی میزدا جانلاندى و
صونرا آقای امیبی ، حضرت علی بن ابیطالب حقینده قوشدوغو :

ای فاطمه نین محرم همرازی علی گل * وی کنزحقین گؤهرممتازی علی گل
باشلانیشلی شعرین اؤخودو . قولاق وئریب یادداشت ائدنلر بوشعرین
دولغون معناسی و گؤزه للیک لری ایله بیرگه ترکیب باخیمیندان بیر ده
حقین سؤزونون مشدد اولماسی اؤستونده ایشله مهگی شاعره تذکروئردیلر
و صونرا آقای محمدعلی صالح :

یاشای ملت تبریز شرافتلی یاشا * جوان اولان انا یوردوندا شامتلی یاشا
باشلانیشلی تۆرکجه شعریندن صونرا حضرت حسین علیهم السلامه خطاب
فارسجا قوشدوغو شعرینی ده اؤخودو . محفیلده صمیمی لحظه لر کئچیردی
نوبه سیراسیله گلن بئشینجی شاعر آقای میرزه حسین حافظی و آلتینجی
شاعر آقای علی انزابی ده اؤز شعرلرین اؤخودولار ، آقابا بنزاد ، ولدپور
رشیدقاسمی ، عزیز صبوری ، احمدراد ، مظلومی ، وحیدی ، معصومی ، محمدرسانی ،
علی پورعلی ، محمود تبریزی ، فیض اله محمدی و باشقالاری نین شعرا و خوما -
لاری گلن هفته گؤرؤشونه قالدی چونکو شعرین نوع لری حقینده یاریشم
ساعتلیک درس وئریلدی . لحظه لر شیرین کئچیردی اؤخونان شعرلرگؤزه ل -
گؤزه ل معنالار دایشما قدا بیری - بیریندن یاخشی و متنوع ایدی .

صون یاریشم ساعتده وئریلن درس موضوع باخیمیندان ماراقلاندیریحی
ایدی آقای عالیفر درسی اداره ائدیردی و آقای امیرافشاری آنلاشیلما سی
جتین ، فنی و علمی اولان موضوعلاری ائله گؤزه ل بیرشکیلده آچیب ایضاح
ائدیردی لرکی هامییا آسان و آیدین اولوردو . مجلسین صونوندا بیرزیارت
نامه اؤخونوب ایش صونا چاتدی . آمما دوستلار آیریلاندا یاخشی خاطره
ایله ، اؤگره ندیک لری و ادبی دوشونجه لرله آیریلدی لار . اؤمله دن بیزیم
ده الیمیز بوش دگیلدی . محفلدن آلدیق لاری میز و ائشیتدی کیریمیز ایله دوشونه -
دوشونه ائوه گلیب بو یادداشلاری عزیزا و خوجولاری میزدا حاضرلادیق ..

وطنيم

دینله دیم گونلۆمۆ گوردۆم کی، دئیر جان وطنیم
اولا مین دفعه گوردۆم جان سنه قربان وطنیم
غمین آت، بیرجه سئوین ، غملی اوره کله سئوینه
باغریمیز چۆنکۆ اولوب بیرداهاشان-شان، وطنیم
وارلیغین ثبت اولوب اجدادیمیزین قانی ایله
سنی جاندان قورویوب شوقیله هر آن وطنیم
بونجا دۆنیاده گۆزه للیکلری گوردۆمه ، بودور
اولاماز هچ بیرى ، بیر آن منه جئیران وطنیم
طوبراغین چۆن یوغوروبلار شهدا قانیندان
یاد آیاق نویسا ، یقین فیشقیراجاق قان وطنیم
گور نه اردملی ایگیت لیرییه دیر ایندی سنه
کفشیگینده دایانیب هر ایکیت اوغلان وطنیم
سن مقدس سن ، آنامسان ، یوخ آنامدان دا عزیز
سنه باغلانمیش او رهک مین کره ، چوخدان وطنیم
بیر ریاضت چکن انسانه وئره لر سه بهشت
مین ریاضتله من اوللام ، سنه باغبان وطنیم
من آذربایجانیم جانیمی قوربان ائله سم ،
سسیمه سن وئره جک اولکده هریان وطنیم .
«ساوالان» گور او جالیئر دوغما دیار ایله اودور
باشا باش جاندان عزیز دیر بۆتۆن ایران وطنیم !

يارادان انسان اولمز!

چاليشماق
الشمك
اوزو قويلو سورونمك
اختارماق
تاپماق
و، او زامان، اوز اختياريله بگنمك
بوتون قدرت و وارليغي ايله
سارسيلماز بير قالا ياراتماق
اوندان صورنا، اولوم ايله ال به ياخا اولماق
اونون قورخونج هئيبتي قارشيسيندا وقاريله دورماق
اوندان اصلا قورخماق.
بو، زمانين حكمودور:
چيچك سولار،
شمع سونر،
گنجليك اوز يئريني قوجاليفا وئره،
هر يارانان اونر،
يولونا ايناملا اينانمايان
يولوندا تئز دؤنر.
آنجا، يارادن انسان اولمز.
او، اولومون قارشيسيندا متانتله دورار.
اولوم اونون قاباغيندا ديز چؤكر.
او، ابديته قوووشار.
بلى، يارادان انسان اولمز!

۹ - فروردين ۱۳۶۵

عزيز محسنى

مشهدده ساكن اولان بيرزحمتكش آذربايجان شاعرى، اورادا، "وارليق"
مجله سيني گورركن، بيراحساسلى شعر بيزه ييازيب، گوندرميشدير. بيز
اوشعري مجله ده درج ائدركن، هرمتلى شاعرين باشقا اثرلريني گوزله ديگن -
میزی بيلديريريك . وارليق

داي ياتارام، آختاردىغيم تامميشام
دوست اليندن، گورجك، آليب قالميشام
شاد اول كونول! مرادىما چاتميشام

من "وارليق"نى گورجك اورهك آچيلدى
محبتى اوره كيمه ساچيلدى

"وارليق" منيم آتادىلیم بسله بير
ديده رگين ائل لرى بير- بير سسله بير
يوغلايانلار آييلاركن، اســـــــنه بير

"وارليق" گوروب، تئز سسلير لر گوزلرى
آناديله، اوخويزلار سـؤزلرى

اوزاق دوشدوم وطنيمدن، ائليمدن
آزجا قالدی ياديرغاييم ديليمدن
"وارليق" گورجك، تئز ايى آلدیم گولومدن

هوسلندی طبعیم قوشو اوخودی
ائله بيلديم هنج آيرىليق يوخا يدى

دوشمن ووردو بير داش بيزه، بيلمه ديك
غم- غصه دن بيچه دثيب، گولمه ديك
نفت آپاردى، بوغندا وئردى دبنمه ديك

ماشين گئتدى، آت - قاطيرى ساتديلار
ائلر، كوچون ماشينلارا چاتديلار

آنا يوردوم "سراب، آديم رحمتى
مشهد مسكنيمين يوخدور قيمتى
بيلميره م كى، يئنه نه دير علتى

اؤزوم بوردا، روحوم اوردا نا وچماييب
روحوم گليب، اؤزون منه قوشماييب

عيناله- رحمتى

وطن اوغروندا

قهرمانلار ، قورویون ائل - اوبازی
اٹله یین سنگری محکم ، آی آلیم من قادازی
قویما یین بیرده آپارسون

قانلی دریالر اوچون

سقل سارازی

وطن اوغروندا ، گشچون باشیله - جاندان

گشجه گوندوز چالیشین

بیربیریزله سالیشین

یاغی لرله آتیشین

جانیزی بذل اٹله یین ، سیز وطنی ساتما یین اما ،

ووروشون یاغی لر ایله ، دینیزی آتما یین اما ،

وار یقینیم کی ، اویا قسیز

بیر اوجا داغ کیمی بو خلقه دایا قسیز

اوبایا یاغشی قوچا قسیز

ووروشورسوز ، دوپوشورسوز ،

دوشمنین بورنون اوغورسوز .

ظالمین گوزلرینی کؤکدن او یورسوز

وطنیزدن قووالیب ، قوردی قووروسوز

باش اگیرسیز وطنین تورپاغینا

وطن اوغروندا دؤزورسوز ،

قان سوران شاللاغینا .

وورغونام ، من ، گوزه ل آمالینزه

قوربان اولسون ، بو ، جانیم ، جانیویزه

قهرمانلیق یاراشیر شانونیزه

سیلکه نین بیرده بو زنجیرلری قیرتین

یاغی لر قارنینی بیرتین .

باغیرین بابکیمیز تک ،

ووروشون ستاریمیز تک ،
 مرد اولون باقریمیز تک .
 اوجادین اولکه میزین نام و نشانین آدینیز تک .
 گؤسته رین اوز گوجوزی
 دانیشین اوز دیلیزی ، اوز آنانیز تک .
 بیر آلوو دیر دیلینیز یاندیریری یاغی لری
 ان شیرین دیر دیلینیز
 اوزگه دیلر بو دیله چاتمایاجاق .
 آذرستان بالاسی اوز دیلینه
 باشقا دیلی قاتمایاجاق
 شرفین اوغرولاراه ساتمایاجاق
 هنج کسین قولتوغونا گیرمه یاجاق
 تورک دیلیندن صورا ، بیر آیری دیلی سئومه یاجاق
 قهرمانلار امگین قلب لریندن کی ، یقین سیلمه یاجاق
 قویما یین اوغرولاری اولکه میزه بیرده دولانسین
 قویما یین قلب لرین یاره لری بیرده سولانسین
 قویما یین چشمه لری باش گؤزه دن بیرده بولانسین
 قویما یین تورک بالاسی اوز دیلینی سؤیله مگه بیرده اوتانسین
 چا پدیرین آتلاریزی ساخلا یین اوز اقلیزی یاشادین اوز دیلیزی
 یاغی لر چوخدا قوی اولسا دا اگمه یین سیز بقلیزی
 قوی باشیز گتسه ده - گتسین .
 وطنیز گتسه سین اما ، شرفیز گتسه سین اما .
 " آغلار " ین قلبی دولوب قانه سیزیلدار
 قلمین شمشیر اقدیب ، گؤیده پاریلدار
 یاز گونی اولماسا دا ، گول - چیچه کی باغدا آیلدار
 سیزه بیر دسته توتار ، یقنه سؤیله ر :
 قهرمانلار قورویون ائل - اوبازی
 ائله یین سنگری محکم ، آی آلیم من قاداری
 قویما یین بیرده آپارسون
 قانلی دریالر اوچون
 سئل سارازی

محبّت دىل آجىب ، دانيشير منه

صميمى باغيشام انسان گۆزونده - منى، بىر باغيشدا سىچنە منت
بولغام، آخارام بو يىراؤزونده - اگىليب، سويومدان ايچنە منت

محبّت دئييلن ارمغانام من - آتادان، آنادان مهربانام من
لكه سيز - بوياسيز آسمانام من - منده، قاناد آجىب، اوچانامنت.

عشيقىلن كيزه بولبولده، گۆلده - هميشه بىر رنگم، اۆره كده، ديلده،
بهره لى تاخيلام سارى سۆنبولده - منى بىر "ساغ اول" ا بيچنە منت .

نه للام، نه كورام، نه غايتسيزه - منلىكى اولانا، منيت سبب سيزه
هرنه يه، آنجاق كى، نهايتسيزه - منى، بو معيارلا اولچنە منت

نه ده نسه يارانديم بوخلقته من - اوزوم ده حئيرانام، حقيفته من
خيرات سؤفره سى يم طبيعته من - منى، ال يىتيريب، آچانا منت

من نه يه؟ باهاردا عطيرلى نسيم - نه سرحد تانيرام، نه تىكانلى سيم
آزادام هريانا ايسته سم اسيم - منيم كاروانيملا كوچنە منت

منيمله اوچالار طورلار، منالار - گۆلر پيالالار، گۆلر مينالار
منه كيم نه وئرسه، بيره مين آلار - قلبىنى اوزومه آچانا منت

حياتا يول آچديم گره كلر اوچون - مقدّس آرزولار، دىلكلر اوچون
بىر آزاد كورپويه اۆره كلر اوچون - منت سيز، اؤستومدن گئچنە منت

وارليغيم حصر اولوب بوتون وارليغا - ايسته ر گئنىشليگه، ايسته ر دارليغا
من فقط دؤشممن رىكارليغا - رىكار كيمسه دن قاچانا منت!

اولدوزلار شاعری اؤلدو

قیلینج و قلم صاحبی، گؤرکملی عالم، شاعر و بؤیوک سرکرده میز سرهنگ حسینعلی رئیس شقایق نین وطن و خلق عشقیله چیرپینان نجیب و مهربان اورهگی، اوزون سوره ن آغیر خسته لیکده ن صونرا دایانندی. اونسون واختسیز اولیمو خلقیمیزو وطنیمیزا و چون آغیر و عوض سیزبیر ایتگی اولدو. ۶۸ ایل حیات سوره ن شقایق بوتون ده گری عمر و نو وطن و خلق اوغروندا صرف ائدیب، قیلینج و قلمی ایله خلقی نین و وطنی نین کشیکنده دایانندی. اودا، آتا... بابالاری کیمی، ایران و ایرانلی نین خوشبخت لیگی اوغروندا دفعه لرله جانینی قربان وئرمگه چالیشدی و اولکه نین شرفینی قورودو. او، هرکزیبا داغلی لره باش اگمه دی، بیر آن دا اولسون، بیله اجنبی و اجنبی پرست لرله یا ریشمادی و اونلارا درین نفرت بسله دی.

شقایق ۴۰ ایل تمام وطن اولادلارینی حربی تعلیم و علمی تعالیم ایله یئنه ده قیلینج و قلم یولوا ایله تربیت ائتمگه جسماً و روحاً گوجلو اولماغا جهداغندی و بویولدا مینلرله وطن مدافعی، متخصص سربا زلار، وطنی مدافعاغده ن گنجلر تربیت ائتدی و علم و فرهنگ یولوا ایله میلیونلارلا انسانین قلبینه ایشیق ساچدی. او، هله اوردودا اولارکن، سوادسیز عسکرلره سواد اؤیره تمک درگی سی آچدی ریب، اونلاری رهبرلیک ائدیردی.

شقایق فارس و تورک دیل لرینده گؤزه ل و درین مضمونلو مختلف ژانری شعرلرین مؤلفی و لموشدور. اونون شعرلرینده آیاریحی خط " تصوف " مسئله سی و " محبت " موضوعو اولموشدور، شاعر تربیه وی مسئله لری ده اونودما میشدیر.

شاعرین " وحدت " ادلی متصوفانه قصیده " بابا کبیر " منظومه سی بو ژانرده سؤیله نیلمیش اثرلرین اؤن سیرا سیندا دوران اثرلردن اولموشدور.

شقایق بوتون حیاتی بویو اولدوزلاری سؤمیش، و اونلارا رازونیا ائتمیش اونلاردان الهام آلمیشدیر. بودورکی، اونا " اولدوزلار شاعری " لقبی وئرمک اولار. شاعرین اولدوزلارلا دانیشیب، اورهک آغریلارینی اونلارا آچیب سؤیله دیگی شعرلر زمانه میزین نبضی نی توتوب، دردینی تاپیب، درمانینی سؤیله میشدیر. " ستاره ها " آدلان شعری بشریتین

طالعینی دوزگون یوران جدی بیراثر دیر . او ، بئویوک شاعروگؤزه ل بیر نائرایدی . قرآنی اسپه رانتو دیلینه ترجمه ائدیردی کی ، یاریمچیق قالدی . شقاقی اول لر آنجا ق فارس دیلینده شعر یازمیش دیر . لیکن ۱۳۵۸نجی ایلدن بری دوستلاری نین اونا تاثریری نتیجه سینده ، آنا دیلینده شعر سؤیله مگه باشلامیش ، تورک دیلینده گؤزه ل بیچیملی و درین مضمونلو اثرلرین مؤلفی اولموشدور . اونلاردان : "قاریاغدی" ، "شاعرین مزاری" ، "آنانیین سسی" ، "اونون سسی" ، "معرفت یولو" وسایره نین آدلایینی آپارماق اولار . شاعر شقاقی اوزون ایلر بویو شعر سؤیله میش اولسادا ، اونلاری توپلا- ییب بیر مجموعه حالینا سالما میشدیر . ۱۳۵۸- نجی ایلده ، دوستلاری اونو ، شعرلرینی توپلاماغاتشویق و تحریص ائتمیشلر ، نتیجه ده ، بیرمقدار فارس ، و تورک دیلرینده شعرلری توپلاشیب بیردیوان یارانندی . بو دیوانیین فارس دیللی حصه سی چاپ آلتیندا دیر . تورک دیللی شعرلری ده بوتئزلیکده چاپا گونده ریله جک دیر .

شاعرین یاریمچیق بیر تورکجه یازدیغی شعر ی الیمیزده دیرکی ، اونون شلاله طبعی نین تماما نیش محصولودورکی ، بورادا ، عینا تقدیم ائدیریک . اونون وفاتینین ۷- نجی گئجه سی ، اونلارلا شاعر حاضر اولوب ، چوخلومرثیه وی شعرلر اوخودولار . اونلاردان مهندس نقوی نین یازدیغی شعر ی نمونه اولراق چاپ ائدیریک .

شاعر و سرکوده حسینعلی رئیس شقاقی نین واختسیز اولومونو خلقیمیزه ومحترم خانواده سینه باش ساغلیغی و ثریریک . پروفمور غلامحسین بیگدلی

حسینعلی شقاقی

غنچه ایله گول

دئدی بیر نازلی چیچک
بیر سحر ، دان سؤکولرکن
گول خندانه گولرکن :

- آی باجی !

- جان باجی !

- بیس نظر دن ایراق اولسون .

دوغرودان سن نه گؤزه ل عطر ساچیرسان !

اوخشایارکن هامییا ، قاش - گۆز آتیرسان .
- بالاجا ، نازلی باجیم - جان سنه قربان - عمروم آزدیر
ظالم انسان بیزی آزاد گۆره بیلمز ،
بیزیم آزادلیغین عطرین سچه بیلمز .

گۆره بیلمز

بیزه بو نازلی گولوشو ،
بو عطیرلرله اؤپوشو .
آییرارلار منی مندن ،
آپارارلار منی ائودن .
منی دوستاغا سالارلار ،
دار اوطاقلاردا بوغارلار .

بیردن ، آه چکدی گۆزه ل گول ،
آغلادی سئوگیلی بولبول .

سانکی گول بیر خبر آلدی ،
دیلی باغلانندی ، و قالدی .

او زامان - بیر جوان ،
هوله سک گلدی ، یشتیشدی .
گۆزو اول نوگۆله دوشدو .
بو سۆزو گولدن ائشیتدی ،
تئز اونو دردی و گئتدی .

باجی گئتدی ،

چیچکین کۆنلو سیخیلدی ،
آغلادی ، یانندی ، یاخیلدی .
چیچکین باغری قان اولدو ،
قورخودان آچمادی ، سولدو .

در سوک شادروان سرهنگ حسینعلی شقیباقی

از شهروفا، تا که نگاران همه رفتند از دشت جنون سلسله داران همه رفتند
در بزم طرب با ده گساران همه رفتند از ملک ادب حکم گزاران همه رفتند
شو، بار سفر بند که یاران همه رفتند
آن اختر تا بنده که در گنبد میناست آن نقش سم اسب که در بادیه پیدا است
آن آتش افسرده که در دشت هویدا است آن گردشتا بنده که در دامن صحرا است
گوید چه نشینی که سواران همه رفتند
زان روز که آزادی آمد شمرو خشکید زبیداد زمان برگ تر سرو
خون گشت دل لادن و خم گشت سر سرو داغ است دل لاله و نیلی است بر سرو
کز باغ جهان لاله عذاران همه رفتند
در نخل سخن هیچ نشانی ز رطب نیست یک غنچه ی بشکفته بگلزار ادب نیست
یک نغمه سرا در حرم بزم طرب نیست گر نادره معدوم شود هیچ عجب نیست
کز کاخ هنر نادره کاران همه رفتند
آن آنکه زمانی گهر قصه بستند از عالم لاهوت ندانم چه شنفتند
در خواب عدم رفته، دگر هیچ نگفتند افسوس که افسانه سرایان همه رفتند
اندوه، که اندوه گساران همه رفتند
در کشور شعرو ادب و ملک آغانی نی باریدی مانده، نه حافظ، نه فغانی
افسوس که آریاب معانی شده فانی فریاد که گنجینه طرازان معانی
گنجینه نهادند بماران همه رفتند
در مملکت گل نه چمن همت و نه بستان در باغ و گلستان نه سری هست و نه سامان
در گلشن هستی نه سخن مانده نه ریحان یک مرغ گرفتار پوراین گلشن ویران
تنها بقفس ماند و هزاران همه رفتند
از مرگ تو، ای شاعر ارزنده ی کمیاب در بزم غزل خون شده از غم دل اصحاب
در سوک شقایق "دل" حامد "شده بیتاب خون بار" بهاد "از مزه در فرقت احباب
کز پیش تو چون ابر بهاران همه رفتند

حمید سیدنقوی (حامد) تهریزی ۱۳۶۵/۱/۳۱

آتا لار سۆزو

منظوری خامنه

=====

- * اوزگه آتينا مينن تئز دوشر .
- * سن آغاجی الينه آل ، اوغرونو ايت قاپاجاق .
- * چوخ ياشايان چوخ بيلمز ، چوخ گزهن چوخ بيلەر .
- * چوخ گورهن چوخ ايستەر ، آز گورهنين ياديننا دوشمهز .
- * من بو ائويين اؤكوزويم ، ايستەر کوتانا قوشونلار ، ايستەر جوتہ .
- * چوخ بيليب آز دانيشماق ايگيدين ياراشيغی دير .
- * سئرچه قازان دولدورماز ، قاز وور ، قازان دولدور .
- * قيرقاوول باشيني سوخار كؤلا ، دئيهر هئچ كس منی گورمه دی .
- * قارغا دادانان يئرده يومورتا قالماز .
- * بولبولی قيزيل قفسه سالميشديلار ، " وای وطن " دئيميش .
- * گولون قدريني بولبول بيلەر ، نه بيلەر هر ديوانه ؟
- * فاريشقادان عبرت آل ، يازايكن قيشا حاضيرلاش .
- * ايلانين قويروغونو يوخ ، باشيني ازهر لر .
- * دووشانين گومانی آياقلاريننا گلەر .
- * فرلی (فراستلی) جوجه يومورتادا جويولدهر .
- * كسيلدی آغاجلار ، داغيلدی قوشلار .
- * يئرتيجی قوشون عؤمری آز اولار .
- * قيزيل قوش الدهه گزهر ، گوزهل قيز ديلده .
- * قوشو قوش ايله توتارلار .
- * قوش قانادی ايله ، آدام آدی ايله .
- * ايکی دووشان دالينجا يويورهن ، هئچ بيريني توتا بيلمهز .
- * ايکی ائششكدن ، بير آت ياخشى دير .
- * بير دميردن نال دا اولار ، نيزه ده .
- * بير وار كؤراوغلو ، بيرده وار كؤر كيشی نين اوغلو .
- * بير آرخا سو گليب ، گومان وار يئنه گلسين .
- * هر توللانان قوؤز بيتسه ، ميمون قوؤز ساتان اولار .
- * هرکس شرارت اكسه ، پئشمانليق بيچهر .
- * چوخ بيلن تئز قوجالار .
- * جوجهنی پاييزدا سايارلار .

قشقائی شاعر لر

محزون (مأذون) ویوسف خسرو ایکی قشقائی شاعری عزیز " وارلیق " مجله سی وسیله سی ایله تانیتدیر میثیق ، درگی میزین بو صا ییندا ، علی (نور علی) شاهلوی قشقائی حسینعلی بیگ بیات (مسکین حسین) و بیات - اوغلو) رحیم بیگ عبدالرحمانی (قنبری) - قول او روج ۱۴ چریک - حاج مسیح خان کشکولی قراجه - خسرو بیگ قرقانی و محمد ابراهیم سلمانی قشقائی اٹلی نین آیری شاعر لرینین شعر لر یله آشنا اولوروق .
بوشا عر لرین بیوگرافی لری توپلانیب ، تدقیق اولما قدا دیر . گلن صا ییلاردا ، یا اونلارین دیوانلار ییندا مبسوط شرح حال لاری گله جکدر .

۱ - علی شاهلو

آی آقالار ، بیر جوت یاشیل باش صونا - لاجین ووروب گؤلدن آرا دوشوب دور
مدت و قتدیر ، اونون اوچون یانیرم - گؤزوم آغ سینهدن آرا دوشوب دور
یاریم سینه سینده هئیوانیل قسره - خوب یاراشیر آلاگؤزه میل قسره
صراحی گوردنده دسته تئل قسره - یاریم تئل الیندن طورا دوشوب دور
یار اوتوروب قاش و گؤزونو سوزهر - دیل و دوداغیندا شکر بال ازهر
معمار اولان جسدینه خال قازهر - بدن آغدیر ، خالار قارا دوشوب دور
"علی" دئییر یارین قد و قامتی - سینه اوسته واریم عشقین براتی
وکیل اوتاغی دیر ، خان عمارتی - نقش سینه چئل ستونا دوشوب دور

۲ - حسینعلی بیگ بیات

(مسکین حسین)

غافلدن بیوگؤزه ل چیخدی برابر - دغدیم : حوردور ، او ، رضواندان گلایور
خوش بویوندان دماغ اولدو معطر - عجب گولدور ، گولوستاندان گلایور
نازک دیر صداسی ، شیرین گفتاری - کسب اوره گیمدن صبر و قراری
یا یوسف دور ، مصره دوشوب گذاری - یا ملک دیر ، آسماندان گلایور

بولور بارماق واری، نازکال لری - دوزدورموش اوستونه میناخاللاری
دال گردنه چین - چین ائدیبتئلیری - شوخطا ووسدور، هندوستاندان گلایور .

خوش صفت دیر، زولیکای ثانی دیر - شکسته عاشقین جسم و جانی دیر
حسین دئییر: او، پری لر خانسی دیر - سئیره پیخیب، خانماندان گلایور .

گئچن گئجه خواب ایچینده، دلبری - گوردوم، خوش گونلری یادیمادوشدو
اوتورموشدوق ایکی حلال همسری - شیرین صحبت لری یادیمادوشدو

بیر طرفده هلال ماه رویی - بیر طرفده، همسره گفتگوی
خیره اولدو منه خوش آبرویسی - او بزم وصالی یادیمادوشدو

دئدی مندن صورا روزگار وارین - همصبت، همکلام، شیرین یار وارین
من غمگین کیمی غمگسار وارین - غمگین صحبت لری یادیمادوشدو

دئدیم نه سوووشدون شوخ دل آرا؟ - سندن صورا آسیمی یام بیر دارا
ووردون او ره گیمه مین درد و یارا - نوک مژگانلاری یادیمادوشدو

گل ای یئری خالی، بیوفا دلدار - نئجه قییدین، منی قویدون انتظار
بو غربت اولکده قالدیم دلفکار - خوش یوردلار، خوب گونلری یادیمادوشدو

دئییرلرکی، بودونیا دا خاطرخواه - هرکیم واری، او دونیا دا دلخواه
سندن بهشت گولزاریندا پادشاه - گوزه لر سروری یادیمادوشدو

حسین دئر تاپشیردیم پروردگاره - ماه خاوریمی حی سستاره
گناهین عفو ائتسین دولدول سواره - علی مرتضی یادیمادوشدو

۳ - قنبری

سیرین چشمه باشیندا
اون دورد - اون بش یاشیندا
فتنه وار گوز، قاشیندا
قالدی منیم گویلمده

سیه زولغو زنجیردیر
حان الما قدا امیردیر
دلبرلیکده دلیر دیر
قالدی منیم گویلمده

ایستهدی آت اویناده	رخ دورموشدو پیاده
قالدی منیم گویلومده	گولدو او حاللزاده
سینهده جفت لیمولر	قنبری دیر سونبول لر
قالدی منیم گویلومده	من قوجالدم ، آرزولر

۴ - قول اروج

گۆزه ل گرهک صرافینا خوش نشان - سرو بویلو، میناگردن آق اولا
 حمایل سر، قاش قوس، گۆزلری لاجین - قیباخماغی مارال کیمی یا قا ولا
 دۆردقره خوش نشان، دۆردآغ گلناری - دۆردقیرمزی اولا، دۆردوده ساری
 دۆرد اوزون، دۆردقیصا پنجه دم ماری - ماهبت چاق بال دیر، گول یا قا ولا
 آغزی صدف، لیبی مرجان، دیشی دور - سیب صفاهان تک زنجی بوللور
 حایی جنت گرهک، مزه سی طهور - نئجه حوری مجلمینده ساق اولا
 خویو طرلان، نسلی بیردن، حوردان - آچیلاندا اوزو، بحث ائده نوردان
 حوض مرمر فواره سی بوللوردان - دری تخت طاووس زر اطاق اولا.
 تنل کمند، قولاج قول، سینه چئل ستون - کاغذ بیاض سمرقند گون
 اروج دئییرزری گئیمیش اولا - اون دۆردیا شدا گلین دیرمک چاق اولا

۵ - مسیح

گۆردوم بیر بؤلوک پریوش	صف چکیلر دسته - دسته
گۆزوم دوشنده ائتدیم غش	دقدیم، لاحول آسته - آسته
بو نئجه ناز و عتاب دیر	گۆره ن انلاری بیتاب دیر
بو، نه گوندور، نه مهتاب دیر	بیری بئزر دوسته دوسته
پر مهر و شوخ و دل آرا	گۆزو بنزه ر نور و نارا
مستانه گۆزلری قارا	قاشی پیوسته - پیوسته

نظر قیل عیش و نشاطه
مژده سینی اوسته - اوسته

کل نورلو مه جمالینه
من جگر خسته - خسته

وثر، گویلومدن آپار غبار
کگر، کئچر جسته - جسته

گلک و اراق بوبسـاطه
خبر وثرین سرحداتته

قوربانام خط و خالینه
خوش الحان شیرین دیلینه

ساقیا، جام خوشکوار
مسیح، غم یئمه، روزگار

۶ - خسرو قرقانی

واردیر یار داغیندا بیوری طرلان - طورقوروب بندینه یاتا ییدیم من
شاید نصیب اولا، دوشه بندیمه - اویاغی طرلانی دوتا ییدیم من

قویوبدور کمانه تیر جگرخوار - ووروب ائدیج جگریمی پاره - پار
کاشکا دلبر اولاییدی خریدار - اوزوم قول یئرینه ساتا ییدیم من

الیناله آلیب، باغدا گزه ییم - بولبول اولوب غنچه گولون دوزه ییم
غواص اولوب جیحونوندا اوزه ییم - عشقین دریاسینا باتا ییدیم من

بیرفنجان یارینان بیر میکده ده - ارغوانی چاخیر بوللور قدح ده
ایچه ایدیم لبالب جشن سده ده - مارماشیب یارینان یا شا ییدیم من

۷ - محمد ابراهیم سلمانی

قاصد، آپار سلیمان وثر خبیر - ده فانی دونیادان گشتدیگی بخته
گرچی جایزدگیل وثرهم بدخبر - ده فانی دونیادان گشتدیگی بخته

نامه یازیم علی برزه که زاده - بخته ای که یولا سالدین قیشلاقه
شنبه گونو تکیه وثردی توپراقه - اوشاقلارین آغلاردییر وای بخته

بئله بخته بولونما زدی جهاندا - نه نؤکرده، نه بکلرده، نه خاندا
کئجه - گوندوز گوزو آریا، ساماندا - آلا سایدی ائودن اشوه پای بخته

اثل کوچنده یاز وپاییز یوردوندن - یئل قالما زدی گوی بخته نین گردیندن
کئجه - گوندوز آریا سامان دردیندن - سورساییدی قرمجه تک پی بخته

خبر و ثربین کل لار وگراشسا - فتحعلیخان توپراق سوورا باشا
اگرکی قاتلین ائیلهدی حاشا - بیغیلین باشینا ، دوتون طوی بخته .

منیم بخته م خوب یول گئدردی یورقا - پالانینی آلدیم قویدوم قیراغا
بیریا نی دال اولسون ، بیریا نی قارقا - اون ائینیدی اوچ ارشین بوی بخته

دیدگاه صائب در پرتو عرفان

آقای غلامرضا واحدی تبریزی که از اساتید ادب فارسی است و عمری
را در مطالعه و تفحص در دیوان اشعار صائب تبریزی گذرانیده بعد از
سالها تحقیق منتخباتی از اشعار پرمغز و زیبای صائب گلچین نموده
و به شکل کتابی به نام " دیدگاه صائب در پرتو عرفان " چاپ نموده است
در این کتاب که به خط نستعلیق زیبایی نوشته شده مقدمه ای زیبا
و پرمعنی به قلم مؤلف نوشته شده و در آن ضمن ارزیابی شعر صائب نظریا
دیگر صاحب نظران نیز مورد نقد و بررسی قرار گرفته است .

اشعار انتخاب شده صائب بر حسب مضمون در فصول زیر :

خداشناسی ، عرفان ، بی نیازی ، عشق ، عمر ، زیبائی ، دل ، پیری ، سخن ،
دوستی ، ارزش رنج ، خموشی ، شب زنده داری ، مرگ ، خودبینی ، مناس و
روشها تقسیم بندی شده و مؤلف پیش از هر یک از فصول فوق سخنی چند به
توضیح و روشنگری پرداخته و در پایان کتاب هم دو صفحه بعنوان (پیام
دوست) نوشته است .

کتاب حاضر یکی از بهترین مجموعه آثاری است که تا کنون در باره
دیوان اشعار صائب به چاپ رسیده و الحق آقای واحدی حق مطلب را به
بهترین وجهی در این کتاب ادا نموده است .

واریق

على و مرجان

گۆنۈن باتماغىنا ھلە بىر ساعەت جاقالىردى، آما، قارا - بۆز بولودلار گۆيۈن ۋە زونو ئىلە تۈتمۈشۈكى، ھاوا چۆخ قارانلىق نەزەرە گلىردى . ايرى - ايرى قارپارچالارى كۆلكە بىر بىر، سىرەتيلە گۆز قاباغىندان كىچىر، و ھاريا گىدىر و ھارادا يىرە دۆشۈردۈلرسە معلوم دىگىلىدى.

قالىن قارپىرە سىنىن دالىسىندان ئولروبىنالىر بۆيۈك قىبرىداشلارى كىمىن گۆرونور، و آرابىر آغىرلىقلارنى قاباغا وئىرىپ، آز قالاكى، اۆزلىر اوستە يىرە يىخىلاجا قىدىلار وتلە سىك ئولرىنە قايىدان آداملاردا قىبرىدن خۇرتلامىش اۆلۈر كىمىن بو دومانلى ھاوادا اۆيان - بويانا گىدىرىدىلر . بو گىجە قوشو كىمىن بىردن تاپىلىپ، بىردن دوماندا ايتن قارالتى - لارىن بعضا دە چۆخ گۆلونج شكىيا، لرى وارىدى . بعضى لرى بۆر كلىرىنى خىرتدە - كلىرىنە جن آشاغى چكىب، بۆيۈن شالىنى اۆز - گۆزلىرىنە سارىيىپ، پالتو لارى نىن داميا خاسىنى قووزايىپ، بۆرۈلمۈش كىچە، ياكۆھنە خالجا كىمىن فىرلانا - فىرلانا قاباغا گىدىرىدىلر . اۆنلارىن باشلارىنىن اۆستۈندىن چىخا آغىز بوغو تۆستۈلەين سۇبالۆلە لرىنى يادا سالابىلردى . بعضى لرىنىن اۆزلىرى آزا چىق ايدى، بورونلارىندان آخان سو دۆنۈب، نوۋدان لاردان ساللانان بوز قندىل لرى كىمىن بورونلارىنىن اوجوندان، يا بوغلارنىندا آسىلمىشە، . سۆيۈك يىل و بۇران كىچىپ - گىدىنلرى لاپ كىرىخدىر مىشە . بىر ك سازاق اسىردى و سۆيۈك دۇغرودان دا بىچاق كىمىن كسىر، " تۆ دىيىردىن، گۆيدە دۇنوردو" . ھىركس تلە سىردىكى، اۆزونو بو كىكىن سۆيۈقون اىلدىن تىز قورتارىپ، ائوینە قايىتسىن، اۆزونو اىستى كۆرسوباشىندا عائلە سىنىن يانىندا كۆرسون و بىراىستى چاى اىچىپ، گۆندوز گۆردوگو و ائىتىدىكلىرىنى اۆنلارا ناغىلايىپ وياخود، اۆنلار دئىن لره قىلوق آسىن .

دۆكانلارىن چۆخو باغلايىپ گىتمىش ايدىلر . بىرنىچە سىكى آچىق ايدى چىراغلارنى ياندىرمىشدىلار . آنجا ق بىر ق ئىلە ضعیف ايدىكى، لامپلارىن سىملرى تزه سۇنموش كىبرىت چۆپۈ كىمى قىزارىردى . اۆدۈركى، اۆنلار بىر ق اۆلا - اۆلا، تۆر چىراغىدا ياندىرمىشدىلار . بو چىراغلارنىن، ھام ايشىقلارى چۆخ ايدى، ھمدەكى، دۆكانى آزا - چۆخ قىزدىرىدىلار .

عسکر آغانين دا ، دوکانين قباغي ، ائله اونا گوره ايشيق ايدي ، اوچ -
دورد نفر ، بير آجان ونهچه نغرده قونشو دوکانچىلاردان پياده رو دا ، تاختا -
ماختا ، موقاووادان تونقال قالاييب ، ايستى سينه قيزيشير ، مزه لى - مزه لى
سوزلردئيبير ، بيما ر جاسينا قاققىلدا شيردیلار .

بو زامان ، اونلارين گوزلرى كوچه نين باشيندان چيخان ۱۵ - ۱۶ ياشلى
بیر جيلينپير اوغلان اوشاغينا زيللندى . اوغلانين پالتارلارينين ياماغى -
نين چوخلوغوندا ، اصلينده ، نهرنگ اولدوغو ايتميشدى . بير باتمان دارى
توكسه ايدين ، بيري بيتره دوشمزدى ، هله ده بو ياماغى پالتارين بعضى
يئرلرى مخصوصاً شالوارينين داليسى وديزلرى ييترتيقايدى . سو يوقدان
قاراليب ، گويه زميش آريق ديزلرى قورو آغاج تيكه سي كيمين شالوارين -
ييترتيغيندان گورسه نيردى . آما ، ها ميدان قباق ، باشماقسيز آياق -
قلارى گوزه چارپيردى . اوغلانين آياقلىرى ده وه آياغى كيمين شيشيب ، ياستى لانميشدى .
دابانلارى چات - چات اولموش و قيجلارى كومور كيمين قارا ايدي .

ها مى ، تقريباً بير سسله قيشقيردیلار :

- علي بالا ، گه ل بير آز قيزيش ، گه ت !

يا
علي اودا ياخينلاشدى ، اللرينى آلووا توتدو ، آما ، اوفولدا يا - اوفولدا
تغز اللرينى چكىدى . چونكى ، بارماقلارينين وجونا ايستى ده گركن ، به تر گوينه
بيب ، آجيشدى . علي گهنه ده اللرينى و آياقلىرى اودا ياخينلاتدى . آجان
اوره گى ياناراق دئدى :

- علي بالا ، بو گهجه ، او گهجه لردن دگيل ، قاراگونونو گرهك قابلاشديراسا .
اوبيريسى دئدى :

- علي دئمه ! علي بالادا ايت جاني وار ، يوز بئله سو يوقى دا اولسا ، اونا
بیر زاد ائله يه بيلمز . سونرا او زونو آجانا توتوب ، دئدى :
- دئبيرسن يوخ ، گه ل مرجه شك ، سن ۵ - دقيقه پالتوونو چيخسارت
گوروم بوها وادا نهجه دا يانا بيلرسن ، آما علي بالانين بو جيري پالتار -
لاريله هتچ عشه دينه ده دگيل . ها مى گولوشدولر ، علي ايسه :
داها گهجدى ، خدا حافظ - دئيه اوزا قلاشدى .

هله ده ، تونقال باشيندا كيلارين قاققىلتي لارينى داليدان اعشيديردى ،
بيريسى دئبيردى كى :

- بونلار بوجور شى لريلن اولمزلر ، بونلارى ده گيرمانين بوغازينا اولو
سالسان ، ديري چيخارلار !

ھامى فېكر ئىدىردى كى، ەلى نىن دۇغرودان دا ، دە رېسى ۇكوز گۇنۇندە ن،
يا خود بىنى دەمىردن دى. آما ، يا خىندان قولاق آسانا ۇلسا ىدى، گۇرردى
كى، ەلى سۇيوقدان ئازقالىر آغلاسىن، واشىدردى كى، ەلى زارىلدا ياسا -
زارىلدا يا ئازقالا كى، سۇيوقدان يىخىلاجا قدىر ، آيا قلارېنى زورا يىلە قا باغا
آتىر، دا بانلارى جىرىلتىلە بوزلو يىئردن قۇپور، و فولدا بىر و دىشلىرى -
نىن شاققىلتىسى نىچە قەم لىكەن اشىد يىلر، آيا قلارى كاملا كىشە لمىشدى.
آيا قلارېنىن يىرە دە گەگىن حىن ئىتمىردى، ائلە بىلېردى كى، ھا وادا ، ياسا
قالىن بىر كىچە ۇستۇندە يۇل كىدىر .

ەلى، كىچە لردن قۇر خوردو، كىچە لر اۇنون دۇشمانى، قاتىلى ايدىلسر .
گۇندوزلىرى ەرنە ۇلسا گۇنشىن ايسىسى آز- چۇخ اۇنون جانىنى قىزدىر-
ىردى، يا اورادا- بورادا تۇنقال زاد گۇرنە بىر آز اوزونو ايسىد-
ىردى، آما كىچە لر اۇنون دادىنا يىئەن بىر كىمە سە يۇخ ايدى، يا زىق- يا زىق
دشەن چۇخ ايدى، لاکن بىر پارچا چۇرەك ، يا بىر ايسىنى يىئر وئەن يۇخ ايدى .
سۇز اورا سىندا ىدى كى، قىش كىچە لرى سۇيوقلوقدان علاوه، چۇخ دا اوزون ايد-
ىلر، ەربىرى بىر ايل كىچىر ، قورتا رماق بىلمىردى. سحر آچىلانا جان ەلى
يۇز دىفە ۇلوب ، دىرېلېردى .

ەلى فېكر اىچىندە كىدىردى، بىردەن بىر قاپى آچىلدى، بىر نىچە ۇغلان و
قىز ، گۇلە - گۇلە اشىگە تىلدىلار . اۇنلارېن ھامى سى نىن اگىندە خز ، يا
خالى پالتو ، اللرىندە الجك ، بۇيۇنلارېندا شال، آيا قلارېندا ايسىتى
آياق قابىلار وارېدى . ەلە دە گۇلوردولر ، بەضا ئلە مزە سىز سۇزلرە گۇلور-
دولر كى، ەلى تەججە دە قالېردى كى، آخى بو دوز سوزلوقدا سۇزون نە گۇلمكى
واردىر ؟

ەلى بونلارېن ھامى سىنى تانىبىردى، آنجا ق آدلارېنى دۇزە لىدېب ، دشە
بىلمزدى . اۇنلارېن چۇخ چىن آدلارى وارېدى . تىكە اۇنلارېن اىچىندە ،
بىجن (بىژن) ى بىج يا بىژ- دشە يادېندا ساخلايا بىلېردى . ەرگىچە ، ەلى
اۇز يوواسىنا سارى كىندە ، اۇنلارېن قۇنا قلىق ، يا تىغرىح اۇچون ائولرىن
چىخما غىنى گۇرردى و سۇز آتمالارېنى اشىدردى . اۇنلارېن كىچە لر سىرالار
وارېدى، گۇندوزلىرى ، تىقربا يا تار ، كىچە لرى سىرە جن وورچا تىلاسىندا اولار-
دىلار . اۇنلارېن اىچىندە بىر قارا قاپىر قىزدا وارېدى . ەلى اۇز يانېندا
دشە ردى كى، بونون پالتارلارېنى چىخاردېب ، اۇزونو مال مئىدانىنا پارسان
بىر آبباسى يا آلمازلار .

قاراقاطير (بوآدى، على اُونون اوستونه قويوموشدو) قاپان ديشلرينى آغار -
داراق، دئدى:

- بيژى! (بيژن)، على خان قصرلرينه تشرىف آپا رير، احترام ائت!

بيژن على يه خطاب چيغيردى:

- على خان، بويورون قوللوغونوزدا اولاق!

او بيري ده، فارسجا:

- على آقا، بفرما، دئيه رك، گولوشلرينى كامل لتدى.

على، اوزونو اعتناسيز اولاراق، كئنا راجكيب، يولونا دوام ائديردى.

بير لحظه فيكي رلشدىكى، نه اولاردى او پالتوولاردان بيري نده اونا وئره ايد-

يلر. سونرا دئدى يوخ، حثيف دى، او پالتوولارين آستارلارى ايپكدن ديسر،

قيمتلرى چوخ باهادير. من عمرومده حامام گورمه ميشم، بدنيم كرمه باغلاييب،

او پالتوو كئيفا ولار، منيم بيت لريم اونا داراشسا، داها هئچ درده ده گمز.

او پالتووى منه وئرسه لر، من گئيمه رم، ائله تميز ساغلاي ارامكى، گئنه ده، اونا

لايق اولانلارين بيري نه وئره م. آلايه اگر ايسته سهاي دى من ده پالتوو صاحبي

اولام، مني ده دوولتلى پالاسى ياراداردى، حتماً بوايشده بير مصلحت وار، ائله

او اوزو بيلن ياغشى دير...

شهر لاپ خلوتلشميشدى، حتى پوستانى جانى دا پوستانو بوئلاييب، بيريئره

پناه آپارميشدى. على گاه قاچير، گاه يفر بيبير شهر دن ائشيكه چيخدى، هاوا، لاپ

قارائليقلاشميشدى، آنجاق قارين ايشيغيندا يولو تاپا بيليردى.

بودور، على بير چوخورون قيراغينا يئتيشدى، چوخورون تركينده، بير

يئر قاراليردى، اورا على نين كو هولو، يا قاراقاطير دئميشكن، على نين

قصرى ايدى. پيلله لرى بوز باسيب، قار توتموشدو. على آياغيني بيري نجي پيلله

يه قوي جاق، زويوب، چوخورون تركينه جن گئتى، آما اونا هئچ زاد اولما ميشد

تئر آياغا قالغدى.

بو زمان على نين آياغى نين مسينه، كو هولون قاپي سيندا ناسلانا تليسس

تريشدى، مرجان كو هولدن ائشيكه چيخدى و قاچا - قاچا اوزونو على نين قوجاغينا

آتدى. على مرجانين ايستى سيني دوشلرينده حسانله دى. اوزوندن اوپوب، بارما -

قلاريله توكلرينى سيغاللاي اراق:

- سو يو قدور، گئده ك ايچهرى - دئدى.

كو هولون آغزى دار، اطرافى توستوايله قارالميشدى. آنجاق ايندى ايسه

ياندير مالى هئچ بير زاد يوخ ايدى. تكجه ائشيكين يئلى اورا گيره بيليردى.

سۆيوق و رطوبت و بوز! يسه ائشيكدن قالاسى دگيلدى.

ايكىسى ده آج ايدىلر، على تئز هئيبه سىنى ائندىرىپ، بىر- ايكى كاغىز پاكاتدا زىبىل قابلاريندان يئغدىغى چۆرهك تىكه لرى و خورهك آرتىقلار- ينى قاباغا دۆزوب، پاكاتلار يئغدىغى آچىپ، ايكىسى ده ايشتها ايلسه يغمه گه باشلادىلار.

بو گئنىش دۇنيادا على نين مرچاندان و مرچانين دا على دن باشقا بىركيمسه لرى يۇخ ايدى. على شكاي تلى حالدا مئزىلدادى:
خئير- بركت ده گئديپ، قديم لر دۇولتلى لزين زىبىل قابلارى پيلو و خوروش، ات و ميوه آرتىغى ايله دولو اولاردى، ايندى ايسه اون قاپسى نين آرتىغى ائله بو اولوبدور.

ائشيكده، قار هله ده ياغىر، و كۆلك قيا مت ائدىردى، تلفون سىملرى- نين سسى، دمىر- دۆمور تا ققىلتى سى، يئغلىن كوفولتوسو انسانى وحشته ساليردى. قاباقلار اولسا يدى، على اونو سينما قاباغىندان گئچنسه، "بلنگو" لاردان ائشيتدىكى قولاق كار ائدهن، ولى هيچان توره دن موزىك سسینه بنزه دردى. ايندى ايسه او جور حوصله سى يۇخ ايدى. بىر ده كى، بوسسلر ايندى اوز قاتلى نين هايقىر ماغىنى، يا قوردلار يئغىن ولاما سىنى اونو يادينا ساليردىكى، بدنينده، توكلر بىز- بىز اولور، و اوره كى نين بندى قيئر- يليردى. على، كوهنه پالازى دوشه ييب، جيئرىق يورقانى دا اوستوندن ساليب هرايكى سى نيگران و كدرلى حالدا سس سىز، يورغانين آلتىنا كىرىپ، بىر- بىرلرين قوجا قلايىپ، يا تدىلار. آنجاق طوفانين سىملى سسى و سويوغون شددت يندن يا تماق ممكن دگيلدى. على فيكىرله شيردىكى، اگر مرچان اولما سا- يدى، و اونلار بىر- بىرلرينى قوجا قلايىپ، آز- چوخ بدنلرينى ايسىتمه سه ايد- يلر، بو سويوق گئجه لرده على ايندى چوخدان قبيضىنى آلميشدى (اولموشدو). سويوق على نين لاپ سوموكلرينه جن ايشله ميشدى. بو گئجه نى سحر ائتمگه داها اؤمىدى يۇخ ايدى. مرچان دا، اوزونو برک على يه يا پيشدیر ميشدى، على مرچانى گئنه ده اؤپوب، دئيبىردى:

- عزيزيم! سنى ايستى قوينون - قوجا غين اولما سا يدى، من ايندى چوخدان آرادان گئتميشديم.

مرچان دا، محبتلى گوزلر يله على نين اوزونه باخىردى. اونلار يئغىن سئوز دانيشماغا احتياجلارى يۇخ ايدى. اونلار بىر- بىرلرينى باخيشلار يندان هرزادى دويابىليردىلر.

علی ایله مرجان، بیر ایله یا خینا یدکی، بیر لیکده یا شا بیر دیلار، علی، الحنه او شا قلیقدان بو دخمه ده بویوموشدو. نئچه ایل بوندان قاباق، آتاسی و آتاسی ایله بورادا یا شار دیلار. تا اینکی، بیر قیش گئجه سی، آتاسی اؤنون و آتاسی نین گؤز لری قابا غیندا اؤلدو. گئچن ایل ده، آتاسی بیر آیری قیش گئجه سی نی سحره چیخار تمانی، و علی نی بو اوجسوز- بوجاق سیز تۆنیادا تک و کۆمک سیز قویوب، گئتدی. ائله بیلدیرده، مرجان ایله تاپیشیب، هر ایکسی تک لیکدن قورتاردیلار. اؤنلار چوغلو سوبوق قیش گئجه لرینی بیر- بیر لرینین قوینوندا چیخاردیب، دالیدا قویوموشدولار. لکن بو گئجه نین سوبوغو آیری بیر زاد ایدی، بئله بیر شاختا هله گورونمه- میشدی، سحری گورمگه هئچ اؤمید بوخ ایدی.

گئجه یاریلاری، علی طوفانین نعره سینه، وحشتلی حالدا بوخودا ناپیلدی. بدن لاپ قوروموشدو، تۆک لری بیز- بیز دورموشدو. علی اولومو گورونون قابا غیندا اؤزبه اؤز گوروردو. یئل باغیر ديقجا، علی نین اوره کی قییر- یلیردی. مرجان دا، اویا قایدی، اوزونو علی به یا پیشدیر میشدی. علی نین گؤز لری نی یا ش توتوموشدو.

داها بیزیم ایشیمیزین آخری دی - دئنه مرجان ای اویوب، حلال لیق ایسته دی، گورونون یا نی اخبارسیز آخیر، مرجان بونو ایسلادیردی. سحره جن هنج بیر سی نین گورونه بوخو گئتمه دی. نا اؤمید لیکله، سحرین، یا اولومون انتظار بند ایدیلر. هر دقیقه لری بیر ایل کئچیردی. هاندان- هانا، کؤ- هولون قاپی سی سیر آزا شیق لاندی، گئمه ده اوره کلرینه اؤمید ایشیغی دؤشدو. یا واش- یا واش چوخورون دا دیوار لاری گوروندو. دئیسه سن قارا گئجه سونا چا تمیشدی. بیر آزدان سونرا، داغلارین باشینا قیزیل الندی، و کونش قیزیل سا چاقلارینی دؤشه مگه باشلادی.

علی هئچوقت گونشین داغ باشینا سالدیغی ایلک شعاعلاری بو قشنگ لیکده گورمه میشدی. سحرین آچیلما سی نین بیر بئله گوزهل اولدوغونو ایندی به جن احساس ائتمه میشدی. دؤنیا، گونش، ایشیق، یا شاییش بونلار نه گوزهل، نه قدر گویچک کلمه لرا بدیلر!

علی ایله مرجان یئر لریندن جلد سیجرا ییب، کوهولدن، سونرادا ایسه، چو حوردا نائشیکه آتیلدیلار. ده لی لر کیمین، اویان- بویاناقا چماغا باشلادیلار. لکن هر حالدا، اوز لری گونشه ساری ایدی. گویده بیر پارچادا بولود بوخ ایدی. گونش هر گونده کیندن بویوک، قیرمیزی، قشنگ چیخیش و بیر

اؤد كوره سى كىمىن گويده پاريلدا ييردى .
على گونشېن قاباغىندا دوروب ،دوشو توتدو قجا هاوانى ، گونسون
شعاclarاي يله قارشىق اودور ،سۇنرادا ، ايكي يومروقلارنى محكم سېنه سېنه
چاليردى .

شهر ،خيا بانلار ،كوچلر يىنىدن جانلانيردى ،يا شاييش اولردن ائشىگه
توكولمكده ايدى . گەل - گەت باشلانيردى . يا شاييش تام گوزەل ليكى ايسله
اوزونو گوسته ريردى .

شهره ياخي نلاشان كندليلر چوخورون قىراغىندان گىچنده ، بىر آرىق
جىلېنېير ، آما چوخشاد ، و لاپدا خيالسىز بىرجوانا وغلانى گوروردولركى ،
اويان - بوينا نا قاچير ، لذتيله گونشه باخير ، سئوينير . اوغلانين اطرافيندا
ايسه بالاجا ، گوزەل ، توكلو بىر ايت اويان - بوينا نا قاچير ، اوغلانين
ال - آياغىنا دولاشير ، گاهدا اوزونو ازديره رك ، اونون قوجاغىنا آتيليرد
بو اوغلان همن على ايدى كى ، اوگىجە نىدە چوخلو گىجەلر كىمى صاباها
يىتىرميش و او ايت ايسه سويوق گىجەلر همدى اولانو وفالى يۇلداشى
مرجان ايدى كى ، ايكي ليكده گونشه باخير ، گله جگى گولر اوزله و اوميدله
قارشىلا ييردىلار . بهمن ۱۳۳۲ ه . ش

منى تانير سېنىز ؟

آلتون ساچلى ، گونش دوغان يوردام من - قار انلىقدا آخشام بوغان يوردام من
يئرا اوزونون تايىسىز قىزىل تورپاغى - آغا جلا رين منم باشىل يارپاغى
مندن آخان شلاله لر شاريلدار - آخشامىمدا ، ايشىقلى آي پاريلدار
گوره ن بيلر "ساوالان" تگ داغيم وار - اتگينده جنته باش ، باغيم وار
هئچ بىر زامان قار اريمز داغيمدان - گوللر سولوب ، بولبول كوچمز باغمدا
اصلانلاريم قرال لاردان باج آلميش - عالم بيلير ، تاجليلاردان تاج آلميش
ملتى مين غيرتى دليل - رده دىر - سئلر يمين قدرتى دليل - رده دىر
گوزەل ليكده قىزلار يما تاي اولماز - سرين سولو آرازيم تك چاي اولماز
سۇنمز آلولارين منم مسكنى - بو نشانلا ، تانيدىنيز مى منى ؟
آلنى آچىق آذربايجان آديم دىر - شاعير " پىروز " كيچىك بىرا اولادىم

ع . الف . " پىروز شمىنى "

=====

با قرخان سالار ملی (۱)

=====

در عصر حاضر که به سال‌های آخر قرن بیستم نزدیک می‌شویم اغلب ملت‌های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین در دست خودکامان و دیکتاتورهای شنی گرفتارند که اکثر آن‌ها سردر آخورا مپیرالیسم جهانی دارند و به دستور کانگسترهای بین‌المللی ملت‌های تحت سلطه خود را به زنجیر کشیده و در فقر و سیه‌روزی غوطه‌ور ساخته‌اند و برای آحاد ملتشان کوچکترین حقوق حیاتی قائل نیستند و در نتیجه این ملت‌ها در سرنوشت سیاسی و اجتماعی جامعه خود کمترین دخالتی ندارند و هر وقت هم رژیم‌کشورشان توسط گروهی نظامی و یا غیرنظامی با کودتا و یا انتخابات فرمایشی تغییر می‌یابد هیچ‌گونه عکس‌العملی از خود نشان نمی‌دهند و انگار برای آن‌ها فرق نمی‌کند چه کسی وجه‌بندی زمام قدرت را در دست گیرد و بر آن‌ها حکومت کرده و در واقع سرنوشتشان را تعیین کند. این بی‌تفاوتی و این بی‌قیدی ناشی از این است که در طول قرن‌ها دست‌های مرموزی نگذاشته‌اند که آن‌ها در اداره امور میهنشان دخالت کرده و افراد سیاسی با ربیایند. در هر سرزمینی که امکانات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن در دست گروهی قدرتمند طلب‌به‌نام حکومت، متمرکز گردد و آزادی عمل از مردم آن دیار سلب شود در نتیجه یارای حرکت و توانایی حیات آن اجتماع تباه شده و همه استعداد‌های فکری و عملی شهروندان آنجا به مرور از بین رفته و افراد آن ملت غیرسیاسی و غیراجتماعی با رمی آیند و این دور از صحنه بودن ملت به جایی می‌رسد که زندگی برای آحاد آن جز خوردن و خوابیدن ومرار معاش مفهوم دیگری پیدا نمی‌کند و ملی که دارای روح سلحشوری بوده و آزاده زندگی کنند و در سرنوشت جامعه خود شرکت کرده و سیاسی و اجتماعی با ربیایند در مقابل هیچ رویداد سیاسی ساکت نمی‌نشینند و در موقع مناسب عکس‌العمل نشان می‌دهند و این ناشی از شعور سیاسی و آگاهی اجتماعی آن ملت‌هاست و این رشد ملی است که استقلال و تمامیت ارضی آن کشورها را نیز پاسداری می‌کند.

هشتاد سال پیش از این در اوایل قرن حاضر که در میهن ما بر اثر مجاهدات و تلاش‌های ملت ایران فرمان مشروطیت صادر شد و مظاهر دموکراسی از قبیل پارلمان، انجمن‌های دموکراتیک و مطبوعات آزاد و متعهد

پا گرفت و با تصویب قانون اساسی حاکمیت قانون استقرار یافت و در نتیجه آزادی و دموکراسی در مدت کمی آثارش را نشان داد و نتایج شمر بخشی به بار آورد ولی چون این نظام نوین که منادی بسط عدالت اجتماعی و رفع استثمار از جامعه آن روزی مغایر با خودکامگی محمدعلی شاه روسوفیل و اربابان خارجی وی و عمال داخلی استعمارگران بود این دیوسیرتان آدمی صورت سیستم نوپا را بر نتافته و بایک توطئه، مجلس شورای ملی را منهدم و تملام مظاهر دموکراسی را از بین بردند و به زعم خود خواستند که عقربه زمان را به عقب برگردانده و سلطه شومشان را بر سر ملت ایران ادامه دهند لکن مردم غیرتمند آذربایجان که در طول تاریخ همیشه در برابر مستبدین و بیگانگان اشغالگر قدامت کرده و پیروزه آن ها را به خاک مالیده، بایک خیزش قهرآمیز مردانه به پا خاسته و دست رده سینه دژخیمان زد و اجازه نداد که این دشمنان آزادی و شریعت به آرزوی باطل خود بر سر ندولی این پیروزی ها تصادفی به دست نیامد بلکه بر اثر روحیه انقلابی و مبارزه خوئی که ریشه و ز تاریخ این دیار دارد و تشکلات مردمی از قبیل مرکز غیبی تبریز، انجمن های دموکراتیک و مطبوعات مترقی و بالاخره ارتش آزادی بخش مردمی که با پیش بینی عکس العمل درباریان و دول امپریالیستی برای همچو روزی ایجاد شده بود بودند به نتیجه رسید. کوتاه سخن این که آن همه حماسه و افتخار بر اثر روح سلحشوری و شعور سیاسی مردم آذربایجان صفحات تاریخ پر بار این خطه را مزین کرد. چرا که مردم آذربایجان با آگاهی بر مسائل روز بنا به تجربه انقلابیشان می دانستند تا روزی که حاکمیت در دست خود مردم نباشد و آن ها نتوانند خود در سر نوشت خویش به آن صورت که دلخواهان هست شرکت کنند هیئت حاکمه خود کما می سعی خواهد کرد که منافع گروه اندکی را حفظ کند و در نتیجه اکثریت آحاد ملت سرشان بی کلاه مانده و همیشه در نا راحتی و رنج روحی و جسمی به سر برده و از هیچگونه رفاه و آسایشی برخوردار نخواهند شد و به همین علت بود که پس از به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی که این حرکت ضد خلقی آئینده تیره و تاری را برای ملت ایران ترسیم می کرد مردم سرزمین آتشها جان برکف برای رسیدن به آرمان والای خود جانفشانی ها کردند چرا که آشنا به حقوق خود بودند. چنان که مجاهدانستوه، فرزندان استین خلق آذربایجان زنده نام شیخ محمد خیابانی می گوید: " امری که هرگز نمی توان به سهل انگاری گذراند و منصرف از آن شد عبارت از مدافعه حقوق است، هرگاه ببینید یک ملت، یک قوم و بایک شخصی از حقوق خود دفاع نمی کند بدانید آن ملت، قوم و یا شخص مطلع بر حقوق خود نیست."

خیزش قهرآمیز مردم آذربایجان در انقلاب مشروطیت بر علیه یکی از فاسدترین و خودکامه‌ترین رژیم‌های استبدادی آن روزگار یکی از صفحات درخشان و از هر حیث قابل تعمق این سرزمین انقلابی و مقاوم به شمار می‌رود در آن زمان که اغلب ملت‌های باستانی قارهٔ پهناور آسیا که صاحب تمدن‌های قدیمی و مشعشع بودند مثل ملت‌های چین و هند که در چنگال غونی‌ن استعمارگران غرب دست و پا می‌زدند و صدائی از آن‌ها بر نمی‌خاست آذربایجان را باقیام مردانهٔ خودنه‌تنها توطئه‌های شوم پسر ام‌الخاقان را نقش بر آب کردند بلکه خود او را از تخت سلطنت به زیر کشیده و برای همیشه به زباله‌دانی تاریخ افکندند.

از میان مردم، رهبران و قهرمانانی سر بلند کردند و همان مردم را در مبارزاتشان رهبری نمودند که بنا به شرایط تاریخی و اجتماعی آن روزگار رسالت تاریخی و فریضهٔ انقلابی خود را در عهد حماسه‌ایفا کردند و نهضت را به پیروزی رساندند. یکی از این رهبران لایق و سرفراز، باقرخان سالار ملی است. این مرد درس‌نخوانده ولی با هوش که هوش سرشار و درک صحیح وی بی‌سوادیش را احبران می‌کرد از اعماق توده‌های مردم برخاسته و به جای تیغه و شاقول تفنگ برداشته و در مقابل یکی از خونخوارترین و هرزه‌ترین دیکتاتورهای عصر خود ایستاد و او را از سریر قدرت به زیر کشید مردی بود رشید، شجاع، غیرتمند و سلحشور که شناخت شخصیت برجسته این قبیل مردان از هر حیث لازم و ضروری است، چرا که این قهرمانان جانباز در یک برهه از زمان برای خوشبخت زیستن نسل‌های آینده میهنشان صادقانه و با ایمانی راسخ از همه چیزشان گذشتند و خم به ابرو نیاوردند.

همان گونه که خلق آذربایجان در مقاطع مختلف تاریخی این قهرمانان را پرورش داده و در روزهای حساس و ضروری به میدان‌های مبارزه فرستاده به همان صورت نیز با ایداز این بزرگمردان تحلیل و قدردانی شود و چون جریان تاریخ تداوم دارد لذا بزرگداشت خاطره آن‌ها نیز وظیفه وجدانی هر انسان میهن دوست است زیرا هر ملتی که بزرگان، قهرمانان و اینا رگران خود را فراموش کند و خاطره آن‌ها را زنده نگه ندارد به فقر فرهنگی دچار شده و روبه اضمحلال می‌گذارد چنان که شاعر شیرین سخن م. شبسترلی می‌گوید

بیر ائل کی اؤیونمز

شیر قلبلی قارتال لاری ایله

خلقین اوره‌گی

دوغدوغو اصلان لاری نین مردلیگیندن
پیوسته دویونمز
بیر ائل کی، دیلینده ایگیت اصلان لاری نین آدلاری گزمز...
باخ بیربئله ملت
ظلمت لری هئج وقت بوغا بیلمز
آزاد گونش عالمده بو خلقه دوغا بیلمز
چون کی بئله بیر ائل
اصلان تک ایگیت لر دوغا بیلمز
اصلان ایگیت ار لر
اولماز سا قارانلیقدا یاریلماز
اهریمنه دیوان توتولوب دار دا قورولماز

* * * *

باقرخان سالارملی این مردغیرتمندو این گردگردن فرازکه از رهبر—
ان پرتوان انقلاب مشروطیت در آذربایجان است و اسمش در تمام کتاب های
تاریخی با نام یارغارش ستارخان سردارملی با هم ذکر شده مردی بوده شجاع ،
دلیر و بی باک که نقش وی در پیروزی انقلاب در آذربایجان بس مهم و تعیین
کننده بوده است به طوری که پایداری و تاکتیک های جنگی وی در محله خیابان
که در بخش شرقی تبریز واقع است در برابر نیروهای استبداد سه سرکردگی
عین الدوله سبب شد که نه تنها ضرب والا و سرکردگان ددمنش اردویش
نتوانستند پا به داخل شهر بگذارند بلکه بارها با چشیدن مزه تلخ شکست
های فضاحت بار دستگیرشان شد که تبریز لقمه ای نیست که به آسانی از
گلوی هرکس و یا کسی پائین برود.

نبوغ فرماندهی باقرخان سالارملی همکاری صیمانه وی با ستارخان
سردارملی نه تنها آن همه آبرو و حیثیت برای تبریز کسب کرد بلکه بر اثر
آن یکپارچگی و هوشیاری بود که پوزه دژخیم قاجار را که پس از انحلال مجلس
شورای ملی با درغیغب انداخته و کار مشروطه را تمام شده می دانست به خاک
مال بدوبه همین علت هم بود که دشمنان آزادی بارها تلاش کردند که با توطئه—
های مختلف مابین این دو سردار را به هم زده و آن اتحاد و اتفاق را سه
نفاق و دودستگی مبدل کنند ولی هوشیاری، صداقت و ایمان این دو امر مرد
طرح های خائنه اهریمنان را نقش بر آب کرد و چون نوک تیز توطئه ها
بیشتر متوجه سالارملی بود که بلکه بتوانند با شگردهای جور و جور این را د

را اغفال کرده و از نیمه راه می‌ارزه‌بازش گردانند و چون تیرشان به
گ‌خورد انواع تهمت‌ها و طعن و لعن‌ها را نثار این مرد دلاور کردند.
باقرخان سالار ملی در طول یازده ماه پیکارهای ضد خودکامگی مردم
ایجان، بادرایت، هوشیاری و شاکارهای فرماندهی خود توانست
علاوه بر عین الدوله، گردن کلفتانی مثل رحیم‌خان چلبی، نلو و پسرش بیوک
خان قره‌داغی، سپهدار تنکابنی و سردار ارشد شوهر عمه، محمدعلی شاه و
-هها قره‌نو کردیگراستبداد را که برای زیرورو کردن و قتل عام مردم تبریز
آمده بودند گوشمالی سختی بدهد و طوری آن‌ها را ادب کند که سرمشق سایر
ملل ستم‌دیده جهان نیز گردد.

سالار ملی در طول این مبارزات ضد استبدادی و ضد استعماری ضمن پاس-
ری شهرآزپورش‌های خطرناک سرکردگان استبداد، توانست با شرکت در
نبردهای مختلفی آزادی و حریت را از چنگال خونین شاه قاجار نجات دهد و
به همین علت هم بود که به خاطر انجام خدمات گرانبهای خود توانست همراه با
همرزمش ستارخان که لقب سرداری ملت را به دست آورد وی نیز به مقام
سالاری دست یابد و از سوی انجمن ایالتی آذربایجان که تبلور اراده، خلق
آذربایجان بود لقب سالار ملی را به حق از آن خود کند به طوری که حتی در بعضی
از منابع تاریخی این دو زعیم نابغه، نبردهای آزادی بخش مردم تبریز
را از هم جدا کرده و به عنوان سرداران آذربایجان قید کرده‌اند.
علاوه بر این‌ها پس از فتح تهران نام وی به اتفاق ستارخان سردار
ملی از سوی نمایندگان دوره دوم مجلس شورای ملی به عنوان نجات‌دهنده-
گان واقعی مشروطیت مورد تقدیر قرار گرفت و لوحه سیاسی به ایشان تقدیم
گردید.

بر روی مدال مخصوصی که به عنوان یادگار به مجاهدین می‌دادند
تصویری همراه با ستارخان سردار ملی به عنوان سمبل و مظهر این انقلاب
مردمی حک گردیده و زیر عکس سالار ملی نوشته شده است: "سالار با استحقاق
باقرخان".

باقرخان سالار ملی که از نظر کیعشی متشرع بود با ستارخان سردار ملی
کاز شیخیه تبعیت می‌کرد بدون در نظر گرفتن تفاوت مسلکی جهت تحقق
هدای والای انقلاب همکاری نمود، هر چند که وی تا آخر عمرش به عقایدش
پای بند بود چنان که ثقبه الاسلام شهید رهبر شیخی‌های آذربایجان و مراد
ستارخان سردار ملی پس از عزیمت سردار و سالار به تهران در نامه‌ای خطاب

به حاج میرزا آقا فرشی می نویسد :

" امروز از جناب سردار کاغذی به من بود... جناب سالار ابدان کاغذی نوشته، نه تلگرافی کرده خود را در همان حالت قدیمه بیگانگی گرفته است... رقابت معنویه مشربی باقی است و نخواهد رفت" (۳)

بین اختلافات مذهبی خوشبختانه امروز، در میهنمان حل شده و کوچکتر مشکلی ایجاد نمی کند ولی در آن روزگار علاوه بر دعواهای سنی و شیعه که از دوران شاه اسماعیل صفوی و سلطان سلیم عثمانی کینه‌ها پرورده و سبب خونریزی‌های شدیدی شده بود، تفرقه ما بین شیخی و متشرع نیز از سوی استعمارگران و عوامل داخلیشان به شدت دامن زده می شد و این موضوع در آذربایجان شدیدتر بود، لکن پس از قیام مردم این خطه بر اثر تدابیر رهبران دوراندیش انقلاب، نه تنها این اختلافات کنا رگذاشته شد بلکه پیروان هر یک از فرقه‌ها دست به دست هم داده و بر علیه استبداد و استعمار به کارزار برخاستند. نمونه این دوراندیشی و تفکر انقلابی همکاری با قریحان سالار ملی متشرع و ستارخان سردار ملی شیخی بود که با این مشارکت با حق ثابت کردند که علاوه بر لیاقت فرماندهی در جبهه‌های جنگ، روحیه‌ای انقلابی و اندیشه‌ای روشن نیز در زمینه درک مسائل سیاسی و اجتماعی دارند.

می ز رطل عشق خوردن کا رهبری ظرف نیست

همتی خواهد که بر لب گیرد این پیمان را
سالار ملی ضمن همکاری با ستارخان سردار ملی با وی رقابت مشروع
نیز داشت به طوری که بارها می گفت: "مرد آن نیست که در امیر خیز جنگ
کند مردم منم که در ساری داغ با قشون دولتی جنگ کرده ام" (۴)

تمام مورخین انقلاب مشروطیت شخصیت برجسته و مبارزان تاریخ این
بزرگمرد را ستوده‌اند. احمد کسروی می نویسد: "کارهای این مرد در تاریخ
به گشادی نوشته ایم. در جنگ‌های تبریز پس از ستارخان، این بود و در میان
سرداران آزادیخواهی، دوم کس او شمرده می شد. این مرد درس خوانده و
دانشی نداشت، ولی در سایه غیرتمندی و مردانگی و دلیری به کارهایی
برخاست که نامش همیشه در تاریخ خواهد ماند. در نگهداری یا زده ماهه
تبریز، کوی خیابان کا ربسیاری انجام داده و خیابان نیا همیشه سرفراز
کوشش‌های جانبا زانه گذشتگان خود خواهند بود. سردسته خیابان نیسز
شادروانان باقرخان و میرهاشم خان بودند" (۴)

حاج محمد باقر و یجویه‌ای این مجاهد تاریخ نگار نیز عقیده دارد :

" خداوند عالم که مدیر و مقدر است در امورات بندگان خود، جناب سردار و جناب سالار را برای اهالی غیرتمند تبریز به منزله دوازدهم قرار داده ، یکی جانب یمین شهر را میرغیز و یکم، دریسار شهر در خیابان. و این دو بازوی باقوت ، نگهبان ملت مظلومند و آنی استراحت ندارند. در راه مشروطیت سینه خودشان را سپر کرده با مخالفین شب و روز در ستیزند... (۵۵) طاهرزاده بهزاد نیز که از هم‌زمان سالار ملی بود شخصیت وی را چنین تحلیل می‌کند: "باقرخان مردی میهن پرست و شجاع بود ولی در سخن گفتن آهستگی و مدارا نمی‌کرد و زود عصبی می‌شد و خاطر احباب و یاران را رنج می‌کرد. این دلیر مردم مثل ستارخان از نمایندگان و شخصیت‌های سیاسی اطاعت نمی‌کرد، به‌طور کلی مردم سیاسی نبود و کلیه جریان جنگ و انقلاب مشروطه را از دریچه جنگ می‌نگریست. البته مردم هم از او انتظار مدافعه از شهرداشتنده تنظیم‌نامه‌های سیاسی و این خدمت را هم به هر حال انجام داد" (۶۱)

روزنامه اطلاعات هنگامی که پیکریاک سالار ملی را از قصر شیرین به تبریز منتقل می‌کردند نوشت: " به‌گواهی تاریخ ستارخان سردار ملت و باقرخان سالار ملت در رویداد بزرگ تاریخ ایران هر دو یارانی بودند مکمل یکدیگر. روی این اصل کمتر تاریخ نویسی توانسته است به خود جرئت دهد که سرنوشت انقلاب مشروطیت را بدون هریک از این دو دلاور بزرگ پیش بینی کند " (۶۲)

باقرخان فرزند حاج رضا بنا در سال ۱۲۴۵ شمسی در محله خیابان تبریز در یک خانواده زحمتکش چشم به جهان گشود. او از نظر سنی ۵ سال از همسنگش ستارخان سردار ملی بزرگتر بود. باقرخان بنا به شرایط آن روزگار و تنگی معیشت خانواده‌اش نتوانست به مدرسه رفته و از مزایای علم و دانش برخوردار گردد. وی از بدو جوانی همراه پدرش به شغل بنائی پرداخت و با مفهوم کار و زحمت آشنا شد و بعد ها که به صفوف آزادیخواهان پیوست و جان برکف به مبارزه با اقتدار گرایان، استعمارگران و استثمارکنندگان پرداخت در واقع از عنفوان جوانی مزه تلخ استثمار، نابرابری و ستم اجتماعی را چشیده بود و جامعه خفقان آلود و پراز جور و ستم و تبعیض آلود آن روز که رژیم قرون وسطائی قاجار و نظام واپسگرای فئودالیسم، کشور را در آن وضعیت تاریک و بی‌بندوبار نگهداشته بودند سبب شده بود که افراد هوشمند و مستعدی

مثل باقرخان سالارملی با این که از نعمت سوادبی بهره بودند با فراست و کیاست خاص خودچاره را در تغییر و تحول بنیانی جامعه ببینند و کمر به واژگونی آن نظام منحن ببندند. در واقع شرایط تاریخی و مقتضیات جامعه آن روزی بود که این مردان کاردان را از اعماق توده های مردم برگرفته و آن ها را رو آورده و به رهبرانی قدرتمند مبدل کرده بود. این مردان با احساس و سلحشور که از دوران طفولیت با رنج های غم انگیز و زندگی بدتر از مرگ اکثر مردم میهنشان آشنا شده بودند خود در این دوره حوادث پخته شده و برای نجات توده های رنج دیده، جان برکف به میا رزه برخاستند. باقرخان سالارملی که در میان زحمتکش ترین افراد اجتماع خود، چشم به جهان گشوده بود چون دارای استعداد و ویژگی های یک انسان آزاداندیش و انقلابی بود توانست به زوجی رهبری توده های به پا خاسته هم طبقه خود را به دست گرفته و به مقام قهرمانی که شایسته اش بود دست یابد. و به همین علت هم هست که سردار اسعد ها و سیه دار تنکابنی ها و دیگر میوه چینان نهضت نمی توانند رهبران واقعی و قهرمانان راستین انقلاب مشروطیت گردند چرا که آن ها علاوه بر این که هر یک سردر آخور یک سفارتخانه ای داشتند یک عمر از خون زحمتکش و پیرزنان دوک ریس تغذیه کرده و آن همه اراضی و اموال نامشروع جمع کرده بودند و به عنوان خان و ارباب نمی توانستند به هم طبقه های خود خیانت کرده و منافع مردم یقه چرکین کوچک و بزرگ را که در طول زندگی شان هیچ گاه آن ها را جزو آدمیان به حساب نمی آوردند پاسداری کنند. اگر این میوه چینان خیانت پیشه مسیر انقلاب مشروطیت را منحرف نمی کردند و سرخ نهضت تا آخر در دست های پرتوان این رهبران مردمی باقی می ماند و در نتیجه اهداف والای انقلاب مشروطیت که همانا رفع تبعیض، قطع وابستگی به قدرت های خارجی، بسط عدالت اجتماعی، از بین بردن هر نوع استثمار و بهره کشی، گسترش آزادی های اجتماعی و سیاسی و بالاخره محور خودکامگی و استقرار حاکمیت قانون بود در جامعه آن روز میهنمان جامه عمل به خود می پوشید امروزه ملت ایران یکی از ملل بزرگ و مترقی جهان بود.

در پایان اضافه باید کرد که گردن فرازی، مقاومت مردانه پایداری شجاعانه باقرخان سالارملی و سایر مجاهدین آذربایجان سبب شد که آوازه آنان در اقصی نقاط کشور پیچیده و از مرزها نیز گذشته و تیتراهای درشتی صفحات اول جراید دنیا را به خود اختصاص دهد. در آن روزگار دربار سرفرازان

و آزادی این مبارزان میهن دوست مطالب زیادی نوشته شده و اشعار فراوانی توسط مردمان سایر شهرها سروده شده است. از جمله مردم اصفهان در مقام سپاسگزاری از مبارزان تبریز این اشعار را سرودند:

ملت تبریز خدا یارتان دست خدائی کمک کارتان
پرسیده این ملک ز گفتارتان از هنر با قروستارتان
ملت تبریز، خدا یارتان

نام شما درهمه بروی حـسـر گشته به مردی و هنرمشـتـهـر
درج نمودند به الواح زر درهمه جانقشه و آثار تان
ملت تبریز خدا یارتان

-
- ۱) بخشی از کتاب آماده به چاپ با همین عنوان .
 - ۲) نصرت الله فتحی - مجموعه آثار قلمی ثقه الاسلام تبریزی - ص ۲۵۸
 - ۳) دکتر مهدی مجتهدی - رجال آذربایجان در عصر مشروطیت - ص ۲۱
 - ۴) احمد کسروی - تاریخ هیجده ساله آذربایجان - ص ۶۶۸
 - ۵) حاج محمدباقر ویجویه‌ای - بلوای تبریز - ص ۱۲۲
 - ۶) طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ص ۴۰۰
 - ۷) روزنامه اطلاعات - ۱۳۵۴/۹/۲۱

توضیح

مجله میزین صون صایی صفحه ۱۲۵ ده چاپ اولان با یاتیـلار،
آقای آخشین آغ کمرلی دن دیر .

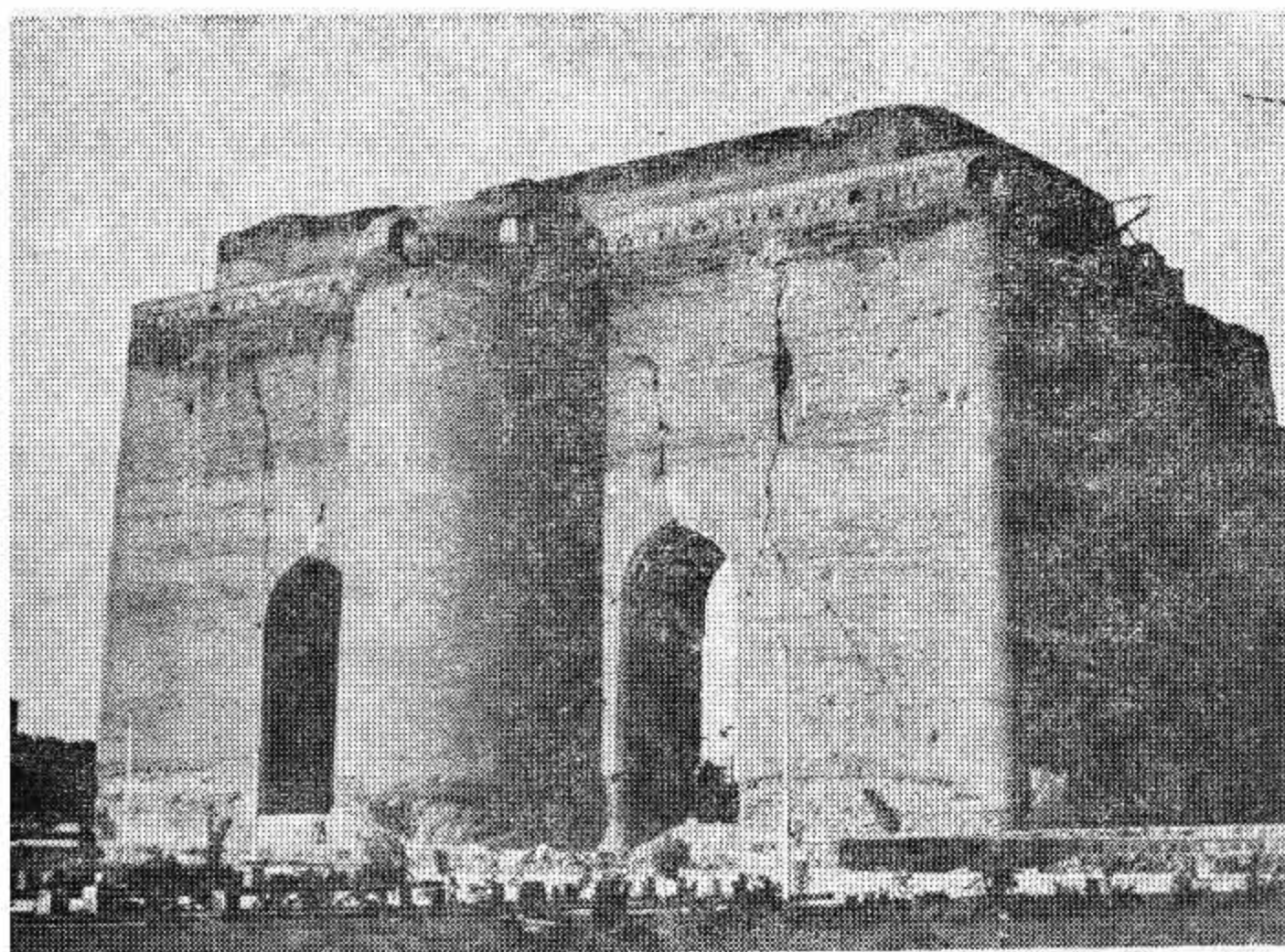

اورمىيە

قوشچودان ائىتىدە گۆزەل اورمىيە
 گلمىشىم ؛ روھومون درماتى دئىيە
 گۆرسەنير يام - ياشىل باغلار يىن سنىن
 چئىرانلار اوپلاغى داغلار يىن سنىن
 آتيم اولدوزلارا سۆز كىندىنى
 روھ وئىر گۆندە ھىر بىر كىندىنى
 يايدا ، قوناق گلير ائللر يىن سنى
 يارادىپ طبيعت سنى بىر دە نى
 باھاردان صفالى گلير پائىز يىن
 ماتملى گۆرندە سنى «آدسىز» يىن
 گۆر سەنير يام - ياشىل باغلار يىن سنىن
 چئىرانلار اوپلاغى داغلار يىن سنىن
 گۆر سۆيۈن درماتى ھىر بىر گلنە
 ھلە ، يولدا گۆزەل چاغلار يىن سنىن
 باھاردان صفالى گلير پائىز يىن
 ماتملى گۆرندە سنى «آدسىز» يىن

آنامىن گۆزلىرى

گۆزى گۆزلىرىن دىنلىگىن
 بىرانسانىن اۆز مىنلىگىن
 دىنلىرىن سىرىنلىگىن
 گۆر دوم سنىن گۆزلىرىندە
 مېن مىنلىكى ، مېن - بىر دىنى
 آنسالىغىن اۆز سىرىنى
 مېن مىنلىكى ، مېن - بىر دىنى
 گۆر دوم سنىن گۆزلىرىندە
 لاي - لاي چالان دىللىرىنى
 ھىر كىندەن ايللىرىنى
 لاي - لاي چالان دىللىرىنى
 ھىر كىندەن ايللىرىنى
 بەزى بولود كىمى دولور
 گۆر دوم سنىن گۆزلىرىندە
 ھىر دىن خزان كىمى صولور
 بۇرە كىندە ھىر نە اولور
 عىلە صىغماز ماسوانى
 گۆر دوم سنىن گۆزلىرىندە
 بىر دوتىانى ، بىر دوتىانى
 بىر دوتىانى ، بىر دوتىانى

ارک تبریز

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن عصرها ۶۴۵۱۱۷

چاپ کاویان - میدان بهارستان